Zoogdiervereniging VZZ

MARTERPASSEN XV

Jaarbrief over 2008 van de
Werkgroep Boommarter Nederland

Maart 2009

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de
Zoogdiervereniging VZZ

www.werkgroepboommarter.nl

MARTERPASSEN XV

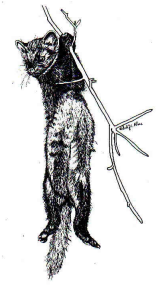
Het moertje van Landgoed Beverweert, Foto Jan van der Greef

MARTERPASSEN XV

Jaarbrief over 2008 van de
Werkgroep Boommarter Nederland
van de
Zoogdiervereniging VZZ

Aaldrik Pot
Ben van den Horn

Redactie

Groningen, maart 2009

INHOUD

OPENING

Voorwoord 7
Peter van der Leer

FAUNISTIEK

Opgelucht ademhalen in 2008 op Den Treek-Henschoten en bij Austerlitz 8
Ben van den Horn

Boommarters op de ZO Utrechtse Heuvelrug: rapport over 2008 14
Bram Achterberg

Verslag uit diverse boommarterterritoria in en aan de Utrechtse Heuvelrug 18
Wim Bomhof en Jan van der Greef

Inventarisaties op Bylaer en het Roekelsche Bos in 2008 24
Mark Ottens

Boommarterinventarisaties Roekelsche bosch, Planken-Wambuis en Noord-Ginkel (2005-2008) 26
Robert Keizer

Boommarters in en om De Bilt in 2007 en 2008 34
Margriet Hartman

VELDWAARNEMINGEN

Boommarters en dassen, hebben ze wat met elkaar? 39
Ruud van den Akker

Het mysterie van het Blauwe Bos 40
Aaldrik Pot

ONDERZOEK

Hoe betrouwbaar zijn onze hengcam waarnemingen? 43
Ruud van den Akker

Mogelijkheden en beperkingen van technische hulpmiddelen bij inventarisaties 44
Ruud van den Akker

Dode boommarters verzamelen: stoppen of mee doorgaan? 47
Sim Broekhuizen en Gerard Müskens

BELEVING

Boommarters op Planken Wambuis 50
Riny Westeneng

HUISHOUDELIJK

Werkgroepbijeenkomst 15 maart 2008 te Radio Kootwijk 51
Ben van den Horn

Werkgroepbijeenkomst 11 oktober 2008 bij SBB te Ossenzijl 51
Ben van den Horn

Jaarverslag 2008 52
Ben van den Horn

Financieel verslag 2008 Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ 54
Walther Bakker
Begroting 2009 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 55
Walther Bakker
Financieel verslag Boommarterstichting 2008 55
Walther Bakker
Begroting 2009 Boommarterstichting 55
Walther Bakker
Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 56
Secretaris WBN

COLOFON

Voor giften ten bate van het boommarteronderzoek is er nu

de Boommarterstichting
gironummer 5155241
Epe/Tongeren

OPENING

Voorwoord

Sinds de oprichting van de Werkgroep Boommarter Nederland in 1992 is er door de inzet van een groot aantal leden in de afgelopen jaren heel veel bereikt. Sla er de MARTERPASSEN van de afgelopen vijftien jaar op na en je krijgt het gevoel dat er geen boommarter aan de aandacht van de WBN-ers is ontsnapt.

Door gelijkgestemden in veel Europese landen wordt er met grote bewondering naar Nederland gekeken en men vraagt zich af hoe wij het klaar spelen zoveel nestlocaties jaarlijks te kunnen vaststellen. Het winnen van de derde prijs van de Fentener van Vlissingen AD Natuurprijs in 2008 was daarom ook heel terecht.

Kortom er is een goede basis gelegd. Maar we zijn er nog lang niet. De boommarter staat nog steeds op de Rode lijst vermeld als kwetsbaar en niet zonder reden. Een soort die net boven de norm van de 'Minimum Viable Population' balanceert is terecht kwetsbaar te noemen. Daarom moet een volgende stap worden gezet. Onze kernactiviteiten zullen er op gericht moeten zijn dat de Nederlandse boommarterpopulatie weer één geheel gaat vormen met boommarterpopulaties in de rest van West-Europa. Om dit te kunnen realiseren zal nog veel ontbrekende kennis verzameld moeten worden.

Uit het volgende blijkt dat we veel van boommarters weten maar nog lang niet alles begrijpen. Zo is de vraag waarom de boommarter uitgerekend in de Achterhoek (een belangrijke verbindingszone tussen de Veluwe en Nordrhein - Westfalen) nagenoeg ontbreekt, zeer cruciaal. Opmerkelijk als men bedenkt dat grote delen van de Achterhoek, met zeer oude beuken- en eikenopstanden, tot de minst aangetaste landschappen van Nederland behoort. In schril contrast daarmee staan de jonge bossen in de Noordoostpolder die de boommarter moeiteloos lijkt te koloniseren. Een ander fenomeen dat onze aandacht zeker verdient zijn de 'veenmarters' in de Kop van Overijssel. Nu is aangetoond dat boommarters daar permanent aanwezig zijn, biedt dat mogelijk ook voor veel andere natuurterreinen kansen als potentieel boommarterhabitat.

Voor wat betreft de activiteiten in de Achterhoek is er het actieplan 'Boommarters in de Achterhoek' opgesteld. Met een team van onderzoekers en terreineigenaren gaan we de komende jaren alle geschikte terreinen, waar toestemming voor is verkregen, inventariseren. Gezien het feit dat er zo weinig boommarters in de Achterhoek aanwezig zijn, is het niet ondenkbaar dat er mogelijk een beperkende factor aanwezig is. We zullen er uiteraard alles aan doen om ook dit raadsel op te lossen. Verder zullen we onderzoeken of er voldoende verbindingszones in de Achterhoek aanwezig zijn die onbelemmerde migratie van boommarters tussen de Veluwe en Duitsland mogelijk moeten maken.

Aangezien rekolonisatie van de boommarter in de Achterhoek voor een deel uit de Duitse populatie zal moet komen, willen we graag meer inzicht krijgen in de situatie net over de grens. Echter, goed onderbouwde informatie ontbreekt in Westfalen en er zijn, voor zover we weten, bij onze oosterburen geen onderzoekers actief om deze gegevens te verzamelen. Daarom wordt er overwogen om ook in Westfalen inventarisaties te gaan starten. In welke hoedanigheid dit gaat plaats vinden zal mede afhangen van de animo bij de Duitse natuurorganisaties.

Met ons enthousiaste team en met de huidige technische ontwikkelingen is er veel mogelijk, daarom hebben we er alle vertrouwen in dat de missie 'Boommarters in de Achterhoek' rond 2020 met een positief resultaat zal kunnen worden afgesloten.

Peter van der Leer

Oud-voorzitter en erelid WBN

FAUNISTIEK

Opgelucht ademhalen in 2008 op Den Treek-Henschoten en bij Austerlitz

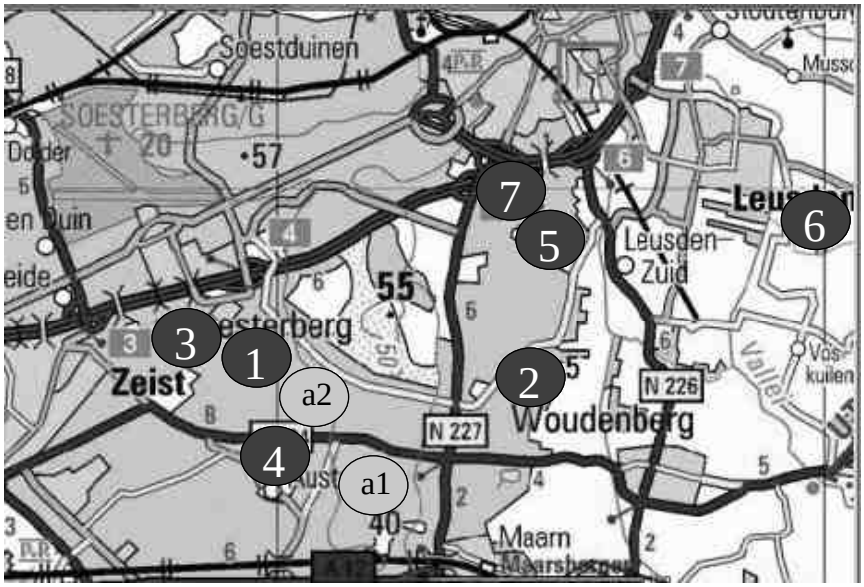
Ben van den Horn

met medewerking van Wim Bomhof, Henk E. Groenewoud, Elise Schokker, Nico Steijnen.

1. Inleiding

In MARTERPASSEN XIV heeft men kunnen lezen van mijn vermoeden dat er we in 2007 vele nestbomen niet vonden; we troffen immers maar één nestboom bij Wallenburg. Ik beloofde in MARTERPASSEN XV terug te komen op wat er aan de hand was op de centraal Utrechtse Heuvelrug in 2007. In dit verslag kan men lezen dat ik vorig jaar mogelijk één verblijfplaats bij Loeveseijn te snel als nestboom heb afgeschreven.

Onze inspanningen in seizoen 2008 zijn gelukkig weer beloond met harde bewijzen voor de aanwezigheid en voortplanting van de boommarter in ons studiegebied. Wij vonden in seizoen 2008 vijf verblijfplaatsen (waarvan ten minste drie nestbomen) en aanwijzingen voor nog een nestboom. Ten eerste een boommarter van Wallenburg (geen jongen gezien of gehoord) en ten tweede een boommarter van Loeveseijn (ten minste een jong). Ook troffen we de bekende boommarter van Kamp Zeist (2002, 2004, 2006) weer aan met ten minste één jong. Voorts een door Wim Bomhof ontdekte boommarter in de buurt van het dorp Austerlitz (drie jongen) en ten slotte meldde terreinbeheerder Martin Nolsen een zichtwaarneming in de eerste week van juni van maar liefst zes boommarters op de Treekerweg, in het hart van het territorium dat sinds jaar en dag bekend staat als “Treek-Noord”. Hier moet dus ook een nestboom zijn gemist. Laat in het seizoen kregen wij ook nog een melding van een nest in een schuur in de buurt van Leusden. Als klap op de vuurpijl hoorde ik in januari 2009 van een boommarter met jongen in een nestkast op begraafplaats De Rusthof. Figuur 1 toont de ruimtelijke verdeling tussen deze nestplaatsen. Naast de verblijfplaatsen (1) en nestplaatsen (2 t/m 7) vonden we eveneens aanwezigheidssporen van boommarter. Op het territorium De Hoogt (a1) vonden wij op 30 maart 2008 een lijnspoor van keutels, die uiteindelijk leiden tot een boom waar twee keutels naast lagen. Op deze nieuwe plek, waar we nooit eerder sporen van bewoning aantroffen, wees alles op boommarteractiviteit. De nestboom Austerlitz 2006 (Witte Huis, a2) is in het voorjaar ook weer enige tijd in gebruik geweest.

Figuur 1. *Resultaten in 2008: nestbomen (met jongen) 2,3, 4, 5, 6 en 7; langdurige verblijfplaats rustplaats 1 (geen jongen gezien of gehoord) , aanwijzingen (a1,a2).*

2. De boommarter van Wallenburg

Op 11 februari vond ik dichtbij de nestboom Austerlitz 2006 (nabij het Witte Huis) een niet zo heel hele oude keutel op het pad. Op 27 maart 2008 bleek dat de nestboom 2006 wederom bezet was, omdat er binnen een week na laatste inspectie een latrine was gevormd. Op 10 april omstreeks half tien 's avonds troffen we met de hengcam een lege boom aan. Op 12 april kon ik samen met Wim Bomhof en boswachter Rein Zwaan "definitief verlaten" vaststellen met de hengcam, nadat ook was gebleken dat er geen verse mest te zien was.

Foto 1. *Marter van Wallenburg (foto: Ben van den Horn).*

Nadat we op 12 april het Witte huis hadden geïnspecteerd, ontdekten Wim Bomhof, boswachter Rein Zwaan en ik dat boom Wallenburg (Austerlitz 2007) bezaaid was met kakelverse uitwerpselen. Niet uit te sluiten is dat Wallenburg (1), die in 2007 ook in gebruik was, in seizoen 2008 als vervolgboom diende voor boom a2 (Nestboom 2006).

Op 15 april heb ik om 21.30 uur in de boom bij Wallenburg gehengcamd. De moer was nog thuis en keek even op. Ik heb geen jongen gezien of gehoord. Eerder op die dag had ik om 16:00 uur postgevat en kon ik rond 17:45 uur de marter fotograferen.

Op 21 mei heb ik rond tienen tijdens het hengcammen slechts twee "koplampen" op het beeldscherm waargenomen, naar alle waarschijnlijkheid de moer, gelet op de rustige oogknippering en de onbeweeglijkheid van de kop. Of de jongen zijn onzichtbaar, of ze zijn er niet. Op 24 mei kon ik meer foto's van de moer maken, maar helaas geen keelvlek. Deze marter was erg voorzichtig en ik heb haar nimmer zien vertrekken of terugkeren naar de boom. Omstreeks 31 mei was deze boom definitief verlaten, zoals bleek uit het hengcammen en het uitdrogen van de latrine.

3. Een "oude bekende" van Kamp Zeist

Al op 22 december 2007 zag Bert van 't Holt verse keutels op het dak van de bekende boommarterkast op Kamp Zeist liggen. Op 29 maart, vlak nadat ik foto's gemaakt had om de latrineontwikkeling te monitoren, kwam de Kamp Zeist marter uit de kast om zich te ontlasten om 13.15 uur. Mijn eerste boommarterwaarneming in 2008 (2e nestboom 2008).

Op 22 mei zag ik rond 20.50 uur hoe de moer met een konijntje thuiskwam voor het eten. Daarna bleef ze uitgeput uithijgen op de kast. Nadat de moer ging slapen, moe van het slepen met deze zware prooi, zag ik één jong kiekeboeën, waarbij het kopje veel minder ver naar buiten kwam dan de moer pleegt te doen. Typisch gedrag van een jong en ik concludeerde "ten minste één

BOOMMARTER TREEDT ME TEGEMOET

Op 18 april j.l. postte ik bij de boommarterkast op Kamp Zeist. Helaas is de opening van deze kast, die hangt op het terrein van de detentie-inrichting en daarmee op niet-toegankelijk gebied achter een enorm hek, niet te zien. Maar verder is de kast wel goed in het vizier te nemen. Nadat ik even een vlaag van de marter had opgevangen toen zij (het zou hier om een vrouwtje moeten gaan) de kast, nadat het echt goed donker was geworden, verliet en uit het zicht verdween, was er geruime tijd niets dan stilte. Tot ik plotseling uit de bossages tussen mij en kast een soort kort zacht gekuch hoorde. Na enige tijd stilte klom er opeens, op zeggen en schrijven 5 meter van de plaats waar ik zat, een beest omhoog langs het dunne stammetje van een armtierig en schaars van naalden voorzien grove dennetje van zo'n zes meter hoog, dat als het ware uit het niets opdook. Als een silhouet was zij - ik houd het maar op een vrouwtje -, als boommarter, duidelijk te zien tegen de avondhemel. Zij ging vervolgens eens uitgebreid in de top van dat dennetje liggen, scherp afgetekend tegen de nachtelijke hemel en kuchte een paar maal. Daardoor werd het voor mij een zekerheid dat het eerste gekuch dat ik gehoord had ook een boommmartergeluid was geweest. Soms richtte zij haar kop naar mij, naar beneden, maar meestal keek zij meer voor zich uit en leek zij de lucht op te snuiven. Ik had het gevoel dat zij meer geïnteresseerd was, en zo te horen geïrriteerd, door mijn geur dan door mijn verschijning. Vervolgens wipte zij nog even over naar een volmaakt kaal afgestorven berkje dat daar vlak naast stond en, opnieuw scherp afgetekend tegen de nachthemel, herhaalde zij daar haar gekuch en rondkijken. Ineens was zij daarna, onhoorbaar, in de nabijgelegen kruin van een Amerikaanse eik verdwenen.

Ik neem aan dat het feit dat ik daar zat, op zo'n vijftig meter van haar kast haar nieuwsgierigheid en irritatie opwekte. En dat ze besloot om me maar eens tegemoet te treden en de zaak nader te inspecteren.

Nico Steijnen

Foto 2. *Fotovergelijking van Kamp Zeist-marter 2008 (met konijn) en 2004 (foto: Ben van den Horn).*

jong". Op basis van een fotovergelijking kon ik opmaken dat het ging om de boommarter van 2003 (Austerlitz), 2004 (Kamp Zeist), 2005 (Austerlitz), 2006 (Kamp Zeist).

Niet uit te sluiten is dat deze marter dezelfde is die ook in 2002 op Kamp Zeist huisde. Met haar minimaal acht jaren (inclusief geslachtsrijp worden) is het dan toch weer een redelijk oude marter te noemen. Ongebruikelijk zijn deze leeftijden niet voor in het wild levende boommarters.

Op 26 mei deed ik een bijzondere waarneming. Ik zag in de omgeving van de kast een boommarter door de boomkronen bewegen zonder dat er sprake was van een terugkeer of vertrek. De boommarter verdween ook weer net zo snel als-ie verscheen. Tijdens deze waarneming heb ik Nico Steijnen ontmoet, die ook regelmatige waarnemingen doet op deze plek (zie kaderartikel). In de eerste week van juni is deze marter weer vertrokken.

4. Een nieuw territorium op Loeveseijn

Vorig jaar schreef ik in MARTERPASSEN XIV over hoe we op 17 april 2007 een mogelijk nieuwe marter op het spoor waren in een a-typische "beuk Loeveseijn" (zie foto op pagina 20 van MARTERPASSEN XIV), waar we nooit eerder nesten vonden. Wij vonden in 2007 al vele aanwezigheidssporen - waaronder een latrine bij dezelfde beuk. Wij hebben deze beuk vorig jaar met de hengcam geïnspecteerd en concludeerden dat de boom niet in gebruik was. Wij dachten dat deze boom voor het moment van inspecteren wel kort als rustplaats had gediend. Nu denk ik dat we wellicht te snel tot die conclusie zijn gekomen, omdat deze boom in 2008 als nestboom diende.

Op 27 maart trof Elise Schokker - net als in 2007 - weer vele uitwerpselen aan bij Loeveseijn, gerangschikt in een lijnspoor naar de bewuste beuk. Op 29 maart vonden we vele uitwerpselen bij de beuk; op de tak en aan de voet van de stam. Op 50 m afstand, onder aan de voet van een tweede beuk met holte boom, lag een dode lijster.

Op 30 maart lag de dode lijster er nog. Op het pad waren weer verse uitwerpselen toegevoegd. Op 31 maart heb ik van 19:45 uur tot 20.30 uur vergeefs geprobeerd een glimp van de Loeveseijnmarter op te vangen. De lijster was nu aangevreten. Op 7 april om 20.30 uur heb ik de boommarter voor het eerst waargenomen. De marter stak haar kop een paar keer naar buiten en had mij goed in de gaten. Om 21.00 uur kwam de marter eruit en trok zich niets meer van mij aan. Ze maakte een zweefsprong in de richting van een dennenperceel en kwam op een meter of vier naast mij neer. De lijster van was nu vrijwel helemaal verdwenen.

Op 8 april heb ik een soortgelijk tafereel gezien samen met Hugh Jansman. Rond 20.45 uur zagen we de boommarter even uit de holte kijken en om 21.06 uur ging de marter op jacht.

Op 9 april hebben Elise en ik na de moer te hebben zien vertrekken rond 21.15 uur gehengcamd. Er was weinig te zien, maar des te meer te horen. Ik schat dat er minimaal twee jongen waren (veel herrie en het leken minimaal twee bronnen) van plusminus een week oud.

Op 20 april heb ik 's middag vergeefs geprobeerd te fotograferen (13.00 uur - 15.30 u). Op 21 april in de ochtend (07.00 uur - 09.00 u) idem dito.

Op 1 juni heb ik Loeveseijn behengcamd en één jong waargenomen. Op 7 juni heb ik in de middag Loeveseijn opnieuw behengcamd en twee marters vastgesteld. ’s Avonds heb ik geobserveerd en de moer even kort gezien.

Op 8 juni kon ik rond 12.00 uur een jonge boommarter fotograferen buiten de boom. Het werd een unieke dag qua boommarterwaarnemingen. Na de foto’s te hebben genomen van het rondklimmende jong ben ik weer huiswaarts gekeerd. Thuis heb ik onmiddellijk een belofte ingelost om journalist Henk E. Groenewoud - die eerder een aardig artikel schreef over de WBN - te mailen voor de kans op een felbegeerde boommarterfoto (zie kaderartikel).

Henk had na het lezen van mijn mail alles uit zijn handen te laten vallen, zijn camera gepakt en was op pad gegaan. Om 15.15 uur was hij ter plaatse. Het jong riep vanuit het nest en stak vervolgens zijn kop buiten de opening. Een paar minuten later kwam het geheel naar buiten. Het liep door de takken, snuffelde wat van de uitwerpselen bij één van de latrines en ging weer naar binnen. Na nog een paar keer te hebben geroepen werd het jong stil. Rond 15.35 uur voegden Elise en ik ons bij Henk. We wachtten gedrieën een klein kwartiertje af. Toen stak het jong zijn kop weer naar buiten en ging opnieuw op onderzoek uit. Het liep circa tien minuten door de takken, af en toe een kreet slakend, en trok zich weinig van ons aan terwijl wij stonden te fotograferen.

Toen zagen we het jong uit de boom vallen. Het was een harde plof, maar het dier bleek ongedeerd. Op de grond begon het vrijwel meteen druk te graven aan de voet van de beuk. Het groef resten op, zo zagen wij later op de foto, van een vogel. Een tijdje kauwde het op de botten en veren, en liet het zich van dichtbij fotograferen. Daarna namen wij afstand om af te wachten of de moer te voorschijn zou komen op het jong te halen. Dat gebeurde niet. Het jong deed enkele halfslachtige pogingen om de boom in te kruipen. Dat lukte niet, de boom leek te hoog en te steil. Het jong liep met tussenpozen enkele malen rondjes om de stam, steeds naar boven kijkend. Langs verschillende kanten probeerde het omhoog te kruipen.

Wij maakten ons enige zorgen en dachten natuurlijk: 'Wat nu?'. Moesten we het jong helpen? Beschermen tegen eventuele honden. We besloten over te gaan tot permanente boombewaking en wachtten rustig af. Na een minuut of twintig verwijderde het jong zich opeens van de boom naar wat grasbegroeiing en bosbessen struiken tot circa tien meter afstand in westelijke richting. Elise ging er op passende afstand achteraan en hield het jong in de gaten. Na vijf minuten was ze het jong uit het oog verloren, maar even later en iets verderop zag ze wat beweging in het gras. We verspreidden ons om te zoeken en even later had Elise het jong weer gevonden op circa 75 meter afstand van de boom, in noordelijke richting: een behoorlijke afstand. Even later huppelde het jong weer snel in de richting van de nestboom en het had geen enkele moeite om de boom terug te vinden. Vervolgens liep het de boom voorbij en volgde het toegangspad in oostelijke richting over het door de moer intensief belopen pad. Zou het de geur van de moer gevolgd hebben? Elise en ik volgden dat pad met de vele marteruitwerpselen en Henk volgde later en zag tot zijn verbazing het jong op een meter of twee hoogte in een dennenboom zitten, vlak langs het pad, op vijftien meter afstand van de nestboom. Elise en ik waren er langs gelopen. Het jong krabbelde weer naar beneden, en liep een tijd heen en weer ten oosten van de nestboom.

Uit: ***De Stad Amersfoort***, 18 juni 2006

BOEM!

Het klinkt als een sprookje maar het is echt waar: in de bossen rond Amersfoort wonen nog altijd veel wilde dieren. Zo kun je, als je geluk hebt, zo maar in Den Treek deze boommarter tegen het lijf lopen. Het is een jong, en staat op het punt om de wijde wereld in te gaan. Maar groot worden gaat niet zonder slag of stoot. Op de foto, vorige week genomen, heeft hij juist het nest verlaten. Bang is hij niet. Hij kijkt even nieuwsgierig naar het bezoek, en begint een uitgebreide klauterronde door de takken.

Dan glijdt hij uit, en valt vijf meter naar beneden. Boem. Ach, hij is er op gebouwd. Ruim een uur scharrelt hij rond, zoekt wat te eten en verkent de omgeving. Dan klimt hij weer omhoog. En vervolgens valt hij nog twee keer uit de boom. Een geluk voor hem dat er geen loslopende hond is langsgekomen. Dat had hij, onervaren als hij is, beslist niet overleefd.

Henk E. Groenewoud

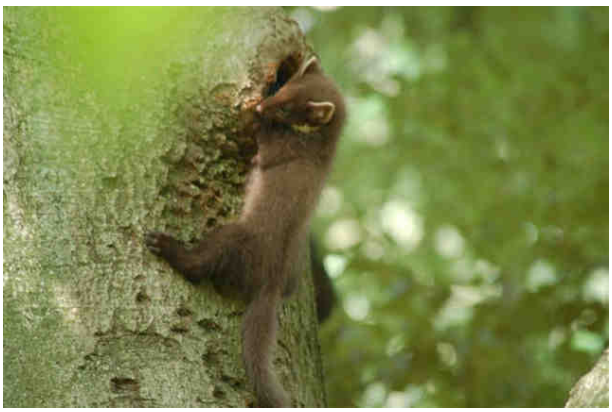

Foto 3. *Boommarter bij (foto: Ben van den Horn).*

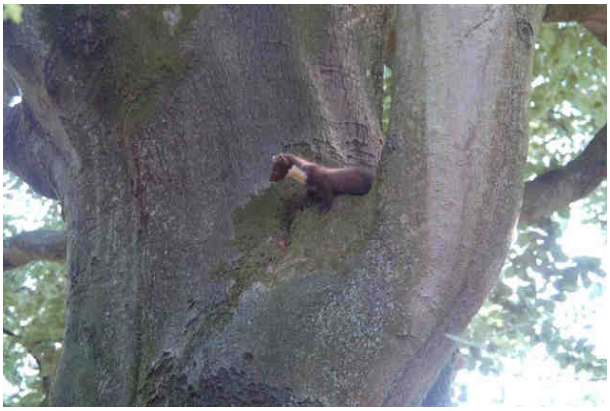

Foto 5. *Boommarter bij Loeveseijn terug in de boom (foto: Ben van den Horn).*

Foto 4. *Boommarter bij Loeveseijn na de val uit de boom (foto: Ben van den Horn).*

Foto 6. *Boommarter bij Loeveseijn terug in de boom (foto: Ben van den Horn).*

Foto 7. *Boommarter bij Loeveseijn: bepaald niet schuw (foto: Ben van den Horn).*

Het groef vaak in de grond, en leek af en toe te eten. Ik vermoedde dat er voedsel was begraven.

Op gegeven moment verdween het jong in noordoostelijke richting in dicht dennenbos. Inmiddels was er een uur verstreken nadat het jong uit het hol was gekomen. Kort daarop was Henk gedwongen huiswaarts te keren en bleven Elise en ik het jong volgen

Na geruime tijd is het jong weer teruggekomen. Het is zonder moeite omhoog geklommen, de boom in. Daar is het nog twee keer naar beneden gevallen. En ook weer twee keer omhoog geklommen.Gedurende al die tijd is de moeder niet verschenen voor een interventie.

Uiteindelijk - na lange tijd - keerde de jonge boommarter weer op eigen kracht terug naar zijn nestboom, hij klom *behendig* (zou hij dat in een uur geleerd hebben?) de nestboom in, maakte wat geluid en nog wat bleef nog wat rondhangen en klimmen, waarbij hij bewust veel risico's leek te nemen. Hij liet zich omlaag zakken langs de stam, klom weer omhoog klimmen, etc en hij viel nog tot tweemaal toe keer naar beneden (vanaf zo'n meter of zes).

Dit alles (eerste vertrek - terug in de holte) omvatte een tijdperiode van anderhalf uur. Wat leren wij van deze waarneming? Het belangrijkste is dat je je geen zorgen hoeft te maken als je een onbeschadigde jonge boommarter aan de voet van een nestboom tegenkomt. Ook al laat zo'n jong zich wellicht dicht benaderen, ... het zit niet te wachten op omstanderhulp, want het dier is kerngezond en weet precies wat-ie wil. Deze marter is uit zichzelf weer teruggekeerd naar de nestboom, was dicht te benaderen en niet in paniek door onze aanwezigheid. Alleen als een marter op zo'n moment een hond of vos tegenkomt wordt de afloop onvoorspelbaar. Gelukkig is dit een zeer verlaten deel van Den Treek, ook op een dag als vandaag. Ik denk ook dat de moer al die tijd is blijven slapen. Wij hebben nog en half uur gewacht nadat het jong naar binnen ging, maar niets gehoord of gezien.

We concluderen dat er is dus maar een jong op Loeveseijn is. Ik vond hem klein ogen, rond 10 april vermoedelijk geboren, dus een week of acht.

5. Een nieuwe nestboom in Austerlitz

Ten slotte werd er een nestboom in een beuk in de Schoollaan gevonden via het natrekken van een melding op waarneming.nl door Wim Bomhof. Hier zijn drie jongen waargenomen en er zijn vele foto's gemaakt door Jan van der Greef (zie elders in deze Marterpassen).

6. Een nestplaats bij Leusden

Omstreeks 29 mei kregen we van Marnix Werkmeester een telefonische melding over 'martergeluiden op zolder' in de schuur van een familie ten oosten van Leusden nabij de terreinen van Landgoed De Boom. We zijn op 30 mei gaan kijken en konden vaststellen dat het om een boommarter ging. Zo vanzelfsprekend is dat niet sinds de vondst van een dode steenmarter bij Achterveld op enkel kilometers afstand door Kees van Weegen in 2007. In een tot kantoorruimte omgebouwde schuur renden marters heen en weer en staken met enige regelmaat nieuwsgierig hun koppen uit het plafond, zowel moer als vermoedelijk een en slechts een jong. Het gaat hier vermoedelijk om een verhuisplek, omdat de bewoners er vrij zeker van zijn dat de geluiden pas anderhalve week hoorbaar zijn. Zij verblijven immers een groot deel van de dag in deze ruimte.

Foto 8. *Boommarter in Leusden (foto: Ben van den Horn).*

Helaas zijn de bewoners niet zo blij met de aanwezigheid van de boommarter, omdat er veel schade is aangericht aan isolatie e.d. (zie foto 8). Inmiddels zijn de mensen van informatie voorzien om op diervriendelijke wijze kunnen zorgen dat de marters niet terugkeren na hun vertrek.

Zorgelijk was dat één van de buurmannen recentelijk marterschade aan zijn auto had. Het is echter niet gezegd dat dat van boommarter was. Wij hebben bij de terreinbeheerders van de Boom ervoor gepleit om op de terreinen in de nabijheid van dit woonhuis marterkasten te plaatsen.

7. De Rusthof opnieuw bezet in 2008

Op 13 januari hield ik een lezing over Boommarters rond Amersfoort bij het IVN op landgoed Schothorst. In de pauze meldde Jan Draper uit Leusden zich bij mij en vertelde dat hij speciaal

voor mij was gekomen om te melden dat op begraafplaats de Rusthof dat er in 2008 een boommarter met jongen huisde in een spechtenkast. Ik vernam dat er afgelopen seizoen 50 (!) nestkasten voor vogels zijn opgehangen, waaronder ook enkel die geschikt zouden zijn voor zwarte specht. het was juist in één van de spechtenkasten dat de boommarter zou hebben gehuisd. Op moment van schrijven moet ik nog een afspraak maken Jan Draper om de plek te bekijken.

8. Resumerend

Na een mager seizoen 2007 vonden we dit jaar weer menig nestboom in het studiegebied. We concluderen dat de boommarter van Kamp Zeist vanaf 2002 in beeld is en tweejaarlijks gebruik maakt van de bekende nestkast. Dit is - naast de marter in het territorium De Hoogt - de tweede marter die we minimaal zes seizoenen lang in het vizier hebben. In het territorium De Hoogt vonden we wel aanwezigheidsporen maar geen nestboom.

We hebben minimaal één nestboom gemist op het territorium Treek-Noord, gezien de zichtwaarneming van een moer met vijf jongen. Op Loeveseijn vonden we een nestboom in een nieuw territorium en het vermoeden bestaat dat deze boom vorig jaar ook in gebruik is geweest ondanks de ijdele hengcaminspecties in seizoen 2007. De Rusthof was net als in 2004 weer bezet en krijgt daarmee het karakter van een specifiek territorium; het is niet uit te sluiten dat daar in het verleden ook weer nestplekken zijn gemist.

In boswachterij Austerlitz vonden we ook een nestboom in een nieuw territorium, mogelijk hetzelfde territorium als De Hoogt.

In de Geldersche Vallei vlakbij Leusden is voortplanting van boommarter vastgesteld.

Boommarters op de ZO Utrechtse Heuvelrug: rapport over 2008

Bram Achterberg

mede namens: Chris Achterberg, Monique Achterberg, Monique Bestman, Wim Bomhof & Jan van der Greef.

Samenvatting.

In het jaar 2008 zijn op de ZO Heuvelrug in totaal acht gevallen van voortplanting vastgesteld (zie Tabel 1), en één zeer waarschijnlijk geval van voortplanting (2008-9). Twee van deze gevallen (2008-1 & 2008-9) bevonden zich in het gebied van de Langbroeker Wetering. Hiermee is het voorkomen van een zich voortplantende populatie in dit gebied nu duidelijk vastgesteld. In zes van de negen nesten is het aantal jongen door middel van camera-inspectie vastgesteld, met in totaal zeventien jongen (gemiddeld 2,8 jong per nest). Voor die zes nesten waar de geboortedatum van de jongen kon worden geschat lijkt er sprake van een geboortepiek rond 10 april.

2008-1: Beverweert.

Midden februari stelde Wim Bomhof aan de hand van een latrine vast dat een boommarter huisde in een eik. Deze boom heeft een grote scheur en werd ook in 2006 en in 2007 als nestboom gebruikt. Op de avond van 1 mei hebben Wim Bomhof, Chris & Bram Achterberg deze boom geïnspecteerd met een camera. Voordien werd

Tabel 1. *Gevallen van voortplanting van de boommarter in 2008.*

Volgnummer	Vinddatum	Locatie (terreineigenaar)	Aantal jongen	Geboortedatum(±3 dagen)
2008-1	14 februari	Beverweert (Privébezit)	3	17 maart
2008-2	09 april	Kaapse Bossen (Natuurmonumenten)	onbekend	--
2008-3	09 april	Noordhout (Het Utrechts Landschap)	3	9 april
2008-4	09 april	Landgoed Maarsbergen (Privébezit)	3	10 april
2008-5	13 april	De Ginkel (Het Utrechts Landschap)	onbekend	--
2008-6	16 april	Leersumsche Veld (Staatsbosbeheer)	1	12 april
2008-7	17 april	Austerlitz (Staatsbosbeheer)	3	10 april
2008-8	20 april	Landgoed Remmerstein (Privébezit)	4	20 maart
2008-9	--	Nabij Odijk (Privébezit)	onbekend	--

gepost om er zeker van te zijn dat de moer was vertrokken: zij verliet de nestboom rond 21.00 uur. Bij deze inspectie is een camera neergelaten in de lange 'tunnel' in de stam van deze boom. De bodem van de nestholte ligt ongeveer anderhalf tot twee meter onder het toegangsgat. Achter een richel bleken drie goed ontwikkelde en behoorlijke grote jongen te liggen. De ogen waren al open en de bef was duidelijk zichtbaar. De geschatte leeftijd van de jongen is op dat moment ongeveer zes weken. Daarmee valt de geboortedatum van deze boommartertjes rond 17 maart, een vroeg nest. Gezien de latrinevorming verbleef de moer vermoedelijk al sinds midden februari in de boom. Dit boommarternest is verhuisd tussen 4 juni (laatste zichtwaarneming) en 7 juni. Bij de laatste zichtwaarneming begaven de jongen zich regelmatig buiten de boom.

2008-2: Kaapse Bossen.
Dit nest werd aangetroffen in een 'flatbeuk' met vele gaten gemaakt door zwarte specht. Deze boom is in de afgelopen jaren verschillende malen als nestboom benut. Wim Bomhof heeft het moertje enige malen kunnen observeren. De laatste zichtwaarneming dateert van 21 mei.

2008-3: Noordhout
Deze beuk is in 2007 door dezelfde moer gebruikt als nestboom. In dat jaar had de moer het nest verhuisd voordat het met de boomcamera kon worden geïnspecteerd. Daarom is dit jaar al op 16 april rond 22.00 uur bekeken, nadat die avond door posten was vastgesteld dat het moertje was vertrokken. In het nest waren een drietal jongen van ongeveer zeven dagen oud te zien. De geschatte geboortedatum valt rond 9 april. Omdat het nest vol lag met mos viel toen niet uit te sluiten dat er nog meer jongen in het nest aanwezig waren dan het drietal dat direct zichtbaar was. Daarom is enkele weken later het nest nog eens bekeken. Daarbij bleek het inderdaad om drie jongen te gaan.

2008-4: Landgoed Maarsbergen.
Wim Bomhof vond op 9 april onder de boom keutels en in de boom het begin een latrine. Bij posten werd het moertje gezien. Dit nest is op 16 april rond middernacht geïnspecteerd met de boomcamera. De moer was op dat moment niet aanwezig. In het nest lagen drie jongen van ongeveer 10 dagen oud zodat de geboortedatum rond 10 april valt. In de nacht van 19 op 20 mei is

Foto 1. *De boommarter op Noordhout gaapt eens flink vlak voordat zij 's avonds op jacht gaat (foto: Monique Achterberg-van der Horst).*

het nest opnieuw bekeken met de boomcamera. Het drietal jongen was inmiddels goed gegroeid. Eind mei was de boom verlaten.

Deze boom (beuk) is ook in 2007 gebruikt, vermoedelijk door dezelfde marter. In 2001 werd de boom al eens als nestboom gebruikt. Dat moertje en een tweetal jongen is toen op de N226 overreden.

2008-5: De Ginkel.
Bram Achterberg merkte op zondagmiddag 13 april op dat er aan de rand van het toegangsgat in de nestboom 2007 (een beuk) wat haren wapperden in de wind. Deze haren waren alleen met een telescoop te zien. Bij een inspectie twee weken eerder waren de haren niet aanwezig, en lagen er losse veren in de opening. Die waren nu verdwenen. Van enige latrinevorming of van marterkeutels op de grond onder de boom was op die dag geen sprake. Na een kwartier posten op afstand was de boommarter zo vriendelijk om even uit de boom te kijken. Bram heeft het moertje op de avond van 3 mei gefotografeerd, zie foto hiernaast. Daarbij zijn een aantal opvallende kenmerken vastgelegd, waaronder twee inkepingen in het rechteroor. Dezelfde inkepingen zijn zichtbaar op foto's van de marter die in 2007 bij deze boom werden gemaakt. Het gaat dus eenduidig om hetzelfde individu. Omdat de benodigde vergunning op zich liet wachten, is deze boom niet geïnspecteerd met de boomcamera. Er zijn echter wel duidelijk meerdere jongen gehoord. De laatste zichtwaarneming dateert van 11 mei. Op 1 juni was de boom verlaten.

Bij deze boom heeft nooit enige latrinevorming plaatsgevonden. Uit zichtwaarnemingen werd duidelijk dat het moertje gewoonlijk eerst het nest verliet en vervolgens pas enige bomen verder vanuit de kruin plaste en poepte. Daarbij stuiterden de keutels door de onderliggende takken, werden zo verbrokkeld en tevens over een groot oppervlak verspreid. Het zou dus behoorlijk lastig geweest zijn om deze nestboom te vinden via de 'gebruikelijke' methode! Pas na ongeveer zeven weken lagen er wat prooiresten (veren) onder de nestboom.

2008-6: Leersumsche Veld.
Wim Bomhof vond deze boom (een eik) op 16 april. Wim Bomhof, Bram Achterberg en Rein Zwaan (Staatsbosbeheer) hebben op vrijdag 18 april een avond gepost bij deze boom, uiteraard op gepaste afstand. De marter liet zich rond 21.25 uur voor het eerst zien, maar vertrok pas iets na 22.00 uur. Bram en Wim hebben (na een half uur wachten) de boom geïnspecteerd met de camera. Het resultaat was verassend: de holte was leeg. De latrineopbouw ging ook na die datum nog door. Daarom werd een tweede inspectie doorgevoerd rond middernacht in de nacht van 30 april. Op dat moment was de nestholte nog steeds leeg: de marter was klaarblijkelijk op jacht. De grote verrassing kwam bij een derde inspectie van de boomholte in de nacht van 10 mei. In de boom lag nu een enkel jong van ongeveer vier weken oud (geschatte geboortedatum: 12 april). De conclusie lijkt dan ook voor de hand te liggen dat deze marter een belangrijk deel van de dag niet

Foto 2. *De marter op de Ginkel verlaat in de vroege avond de nestboom (foto: Bram Achterberg.)*

bij het jong sliep, en het jong pas later naar de `slaapboom' heeft verhuisd. De boomholte was zo overzichtelijk (gladde wand, een bodem zonder veel spaanders of ander materiaal) dat valt uit te sluiten dat het jong zich bij de eerdere inspecties aan het zicht heeft onttrokken.

2008-7: Austerlitz
Gealarmeerd door een zichtwaarneming van een boommarter die werd gemeld op waarneming.nl ontdekte Wim Bomhof deze nestboom (beuk) nabij Austerlitz. In de boom lag een latrine, en

onder de boom lagen afgebeten veren. Deze boom is in de vroege morgen van 1 mei met de boomcamera geïnspecteerd. Gezien het late (of zo u wilt vroege) uur was de moer -zoals verwacht- afwezig. In het nest bevonden zich drie jongen van ongeveer drie weken oud. De leeftijdschatting is gebaseerd op de ontwikkeling van de bef die op dat moment al vaag zichtbaar was. De geboortedatum van dit nest valt daarom rond 10 april.

De jongen lagen op een eekhoornnest, en kregen als 'erfenis' van de vorige bewoner een groot aantal vlooien cadeau. Wij hebben niet eerder zoveel ongedierte gezien in een nest jonge boommarters! Op de infrarood video-opnamen van die avond zijn de vele vlooien te zien als een krioelende zwerm kort oplichtende vlekjes op de vacht van de martertjes. Bij een tweede inspectie in de nacht van 10 mei slapen de drie martertjes zichtbaar onrustig ten gevolge van deze vlooienplaag. Dit verschilt duidelijk van de situatie zoals wij die gewoonlijk aantreffen: bij afwezigheid van het moertje slapen kleinere jongen vaak zeer vast. Moer en jongen hebben in ieder geval tot en met 5 juni in deze boom gehuisd.

2008-8: Landgoed Remmerstein.
Op 20 april vond Bram Achterberg duidelijke aanwezigheidssporen (verse keutels) bij een hem bekende beuk. Deze beuk is de nestboom van 2005, en werd in 2007 enkele dagen benut als verhuisboom. Op dinsdagavond 22 april heeft Bram het moertje met een sterke verrekijker goed kunnen bekijken. Het is vrijwel zeker het moertje dat hier eerder huisde. Deze boommarter is in 2002 voor het eerst aangetroffen op Remmerstein. Haar nesten zijn nu achtereenvolgens gevonden in 2002, 2003, 2005, 2007 en 2008. Alleen in 2004 en in het voor boommarters ogenschijnlijk slechte voortplantingsjaar 2006 is er geen nest op Remmerstein vastgesteld. Daarmee wordt deze individuele boommarter nu al even lang (zeven jaar) gevolgd als de bij oudgedienden van de marterwerkgroep bekende moer van de Hazenberg. Deze werd gevolgd van 1997 t/m 2003.

Dit nest is in de late avond van 30 april door Wim Bomhof en Chris & Bram Achterberg geïnspecteerd met de boomcamera. Van te voren was gepost om er zeker van te zijn dat de moer niet op het nest aanwezig was. Zij verliet de nestboom rond 21.10 uur. In het nest bevonden zich vier al behoorlijk grote jongen van naar schatting vier à vijf weken oud. De ogen begonnen al open te gaan. Dit houdt in dat deze jongen niet in deze boom zijn geboren: de geboortedatum ligt rond 28 maart, maar de boom was bij controle op 6 april nog onbezet. Het aantal jongen van dit moertje is hetzelfde als vorig jaar. Het nest is in de avond van 19 mei opnieuw geïnspecteerd met de boomcamera. Voor die tijd was er gepost: het moertje vertrok om 20.44 uur. In het nest lagen nog steeds vier (ondertussen flink gegroeide) jongen. Eén jong heeft een tijdje met de camera gespeeld. Bij de inspectie op 19 mei was het zo krap in de nestholte dat wij speculeerden dat een verhuizing van dit nest welhaast aanstaande moest zijn. Dat vermoeden werd snel bevestigd. Op zondagmiddag 25 mei viel het Bram op dat er verse marterkeutels lagen op een tak in een beuk op 150 meter van de nestboom. Deze boom was eerder (in 2002 en 2007) als verhuisboom gebruikt. Toch werden nog jongen gezien in de oorspronkelijke nestboom. Toen de moer na een bezoek aan deze jongen (van 19.00 uur tot 21.00 uur) weer vertrok, dook zij regelrecht de verhuisboom in. Op maandag 26 mei was het duidelijk dat de oorspronkelijke nestboom was verlaten, en werd de moer opnieuw gezien bij de verhuisboom.

Wellicht gebruikte de moer de als verhuisboom benutte beuk op 25 mei al als dagrustplaats, voor de eigenlijke verhuizing, zodat ze rustig (dat wil zeggen zonder lastig te worden gevallen door de jongen) kon slapen. Een andere mogelijkheid is dat de moer het nest in etappes heeft verhuisd op 25 en 26 mei, zodat er zich op de avond van 25 mei simultaan jongen in beide bomen bevonden. De moer is op de avond van woensdag 28 mei nog gezien bij de verhuisboom. Posten op 30 mei leverde geen waarneming meer op, en bij een camera-inspectie op 31 mei was de boomholte leeg. Daarna is dit nest niet meer teruggevonden.

2008-9: Nabij Odijk
Bij een inspectie van een kerkuilenkast in een schuur trof Wim Bomhof marterkeutels aan. De eigenaar van dit perceel bevestigde desgevraagd dat er boommarters op zijn land huizen. Hij leidde Wim naar de vermoedelijke nestboom waar nog keutels en prooiresten lagen. De boom was inmiddels al enige tijd verlaten. De bewoners hebben zowel de moer als meerdere jongen gezien. De precieze locatie en verdere details van dit voortplantingsgeval wordt op verzoek van de bewoners geheim gehouden.

Overige gebieden.

*Amerongse Berg Oost (SBB):*Dit gebied is in het seizoen enkele malen door Bram afgezocht. Eind maart werd er bij een marterkast, daar ruim tien jaar geleden door Johan Metselaar opgehangen, een grote hoeveelheid marterkeutels gevonden. Ook werden keutels aangetroffen bij de nestboom 2007. Deze sporen droogden echter op voordat het eigenlijke seizoen goed en wel op gang kwam. Daarna zijn in dit gebied geen martersporen meer aangetroffen.

Galgenberg (SBB): Het beroemde berkje waar in 2005, 2006 en 2007 een boommarter met jongen was aan getroffen bleef dit jaar onbezet. Er waren geen martersporen in de directe omgeving. Wel werd midden december 2008 aan de noodwestkant van dit gebied een grote hoeveelheid verse marterkeutels aangetroffen onder een nestkast.

Berghuis (SBB): In de omgeving van het Berghuis werden begin maart (net zoals in het seizoen 2007) nog marterkeutels gevonden. Ook hier liep het spoor echter dood voordat het eigenlijke seizoen was begonnen. Hoewel hier door de jaren heen steeds weer aanwezigheidssporen van de boommarter worden aangetroffen is er sinds 2004 geen nestboom meer gevonden. Wellicht is er hier sprake van een moeilijk te herkennen nestlocatie.

*Amerongse Berg West/Zuijlestein (SBB/Privébezit):*Hier werden, net zoals in 2007, geen sporen aangetroffen.

Landgoed 't Hek (Privébezit): Op dit landgoed zijn in 2008 geen sporen aangetroffen van de boommarter. Dit territorium is nu sinds 2006 onbezet.

Landgoed Prattenburg (Privébezit): Dit landgoed is tweemaal afgezocht door Monique Bestman zonder dat er duidelijke martersporen zijn aangetroffen. Wel werd een betrouwbare zichtwaarneming gemeld van het NW deel van het landgoed. Dicht bij deze locatie werd in 2007 ook al een boommarter gezien.

Grebbeberg/Laarsenberg (UL): Beide gebieden zijn afgezocht door Monique Bestman, zonder resultaat. Wel werd door de boswachter van de aangrenzende Blauwe Kamer een zichtwaarneming van een boommarter bij de boswachterswoning gemeld. Enkele jaren terug is op dezelfde locatie al eens een boommarter gezien.

Inspecties met de boomcamera
In 2008 zijn er in totaal 12 inspecties van nestholten uitgevoerd met de boomcamera. In slechts één geval werd het moertje op het nest aangetroffen. De inspecties vonden steeds plaats in de avond/nacht. Bij de drie inspecties die vóór 22.00 uur werden uitgevoerd is steeds gepost om er zeker van te zijn dat de moer het nest had verlaten. Het merendeel van de inspecties is uitgevoerd na 22.30 uur. omdat de ervaring leert dat zogende boommarters (bij goed weer) in de late nacht vrijwel altijd op jacht zijn.

Er is in geen enkel geval sprake geweest van irritatie bij de in het nest liggende jonge boommarters tijdens de inspectie. In geen van de 12 gevallen heeft de inspectie geleid tot het verhuizen van het nest.

Verslag uit diverse boommarterterritoria in en aan de Utrechtse Heuvelrug

Wim Bomhof en Jan van der Greef

1. Inleiding.
In de laatste 8 jaar is in een aantal gebieden in en aansluitend aan de Utrechtse Heuvelrug systematisch onderzoek gedaan naar het voorkomen van boommarters. Het voorkomen en voortplanten is de voornaamste focus van dit onderzoek, waarbij geprobeerd wordt om onder andere door middel van het jaarlijks fotograferen van de beftekening van de moertjes inzicht te verwerven in de identiteit. Dit verslag voor 2008 is gebaseerd op wekelijkse bezoeken over de periode van eind maart tot midden juli. De aanpak bestond uit het controleren van sporen bij bekende nestbomen en potentiële nestbomen, die in kaart gebracht zijn, als mede het langdurig observeren bij deze bomen en de omgeving. Tijdens de observatie wordt gebruik gemaakt van een verrekijker en natuurlijke camouflage, voor de fotografie een telelens (600-840 mm) en meestal van schuiltent of camouflagenet. Het jaar 2008 is een duidelijk succesvol jaar gebleken voor observaties in het genoemde gebied.

2. Landgoed Beverweert
Op 29 januari werden de eerste sporen van aanwezigheid vastgesteld bij een hollandse eik bekend uit 2007; o.a. keutels en veertjes. In februari was een duidelijk begin van een latrine waarneembaar op de onderste tak, er lag een veer van een hout-

duif bij de boom en in de middag werd er door de moer naar buiten gekeken. De uitbreiding van de latrine zette zich door zoals in maart werd vastgesteld. Op 15 april werd de moer duidelijk waargenomen, kijkend en snel door de open spleet klimmend. Dit kon worden gefotografeerd (zie foto op de pagina 2 van deze MARTERPASSEN)

Op 20 april signaleerden wij samen met Bram en Chris Achterberg het moertje die om 22.00 uur ging jagen na uitgebreid geurklieren geschuurd te hebben tegen de latrine tak. Helaas konden er geen jongen met de hengcam worden vastgesteld, omdat de boom slecht toegankelijk was. Gelukkig kon er op 1 mei een hernieuwde poging worden ondernomen en kon, nadat de moer om 21.00 uur vertrokken was, met een extra snoer en extra koord wel in de boom geobserveerd worden. Het resultaat was drie grote jongen van ongeveer zes weken oud met de oogjes al open en waarbij de bef al goed te zien was. De jongen lagen ongeveer op twee tot tweeënhalve meter diepte.

In mei konden er diverse observaties worden gedaan. Een vermeldenswaardige waarneming vond plaats op 24 mei, namelijk plots een druk heen en weer lopend en roepend moertje op de boom. Dit werd beantwoord door een continu geroep uit de lage vegetatie dat van een jong afkomstig bleek te zijn. Deze schoot blijkbaar niet erg op en het moertje kwam naar beneden, pakte het jong in zijn nekvel en sleepte het mee omhoog de boom in. Daarna werd dit jong, dat goed te herkennen was aan een teek boven het rechteroog, zie foto links, diverse malen klimmend in de spleet waargenomen. Dit is ook op video vastgelegd.

Na 24 mei volgden diverse waarnemingen van de jongen o.a. door Gerrit Visscher. Aanvankelijk ging het voornamelijk om een jong, maar op 4 juni waren ze alle drie waar te nemen. Soms werden ze door de moer weer netjes naar binnen gedirigeerd. Het afgebeelde jong op foto 1 leek het meest bijdehand en ging ook naar de latrinetak en deed zijn behoefte. Er is een leuke video gemaakt van de diverse waarnemingen. Op 7 juni werden geen activiteiten door Bram, Chris, en Monique waargenomen en op 9 juni heeft Gerrit Visscher uiteindelijk op behoorlijke afstand van de nestboom drie jonge boommarters waargenomen in een eik met een soort heksenbezem. Het vertrek uit de nestboom vond plaats tussen 4 en 7 juni.

3. Kaapse bossen

Nadat in maart geen aanwijzingen voor aanwezigheid van boommarter werd gevonden, werden op 9 april bij de inmiddels bekende flatboom keutels op de grond gevonden en was er al een forse latrine hoog in de kruin van de boom zichtbaar. Op 15 april ben ik samen met Jan van der Greef gaan observeren en zijn er foto's gemaakt. De boommarter liet zich maar kort zien (zie foto 2), maar de bef kon goed worden gefotografeerd en worden vergeleken met foto's uit 2006, zie de foto's 3 en 4. De overeenkomsten zijn dusdanig dat het zeer waarschijnlijk het zelfde moertje is (kleurstelling door totaal verschillende lichtomstandigheden geheel niet vergelijkbaar).

Foto 1. *Een ondernemend jong (foto: Jan van der Greef).*

Op 8 mei leek de marter nog aanwezig, er lagen veel keutels op de grond en op 21 mei zagen we hoe het moertje uit het onderste gat keek. Na zich eerst terug getrokken te hebben, kwam ze opnieuw

Foto 2. *Boommarter van de Kaapse Bossen (foto: Jan van der Greef).*

naar buiten kijken uit hetzelfde gat, geeuwde en ging uiteindelijk liggen slapen met de pootjes naar buiten. Er lagen niet veel keutels onder de boom, maar wel veel veren van hout- en holenduif. Opvallend weinig muizenresten werden hier dit jaar gezien.

Op 28 mei hebben we de boom lange tijd van diverse kanten geobserveerd samen met Henri Wijsman en Jan van der Greef, maar we vonden niet langer aanwijzingen voor bewoning. In juni hebben we nog tweemaal de nestboom bezocht en de omgeving afgespeurd, zonder resultaat. Het vermoedelijk vertrek uit de nestboom vond dus plaats tussen 21 en 28 mei.

4. Maarsbergen

In maart en april leverden bezoeken nog geen positieve bevindingen op, maar op 9 april werd het begin van een kleine latrine waargenomen op de bekende plek in de boom. Het laagste gat aan de noordelijke kant is nog steeds dicht. De boommarter liet zich kort zien net voor het middaguur. slapen. In juni werden op de eerste dag van de maand nog wel keutels en veel veertjes op de grond gevonden, maar er kon geen waarneming

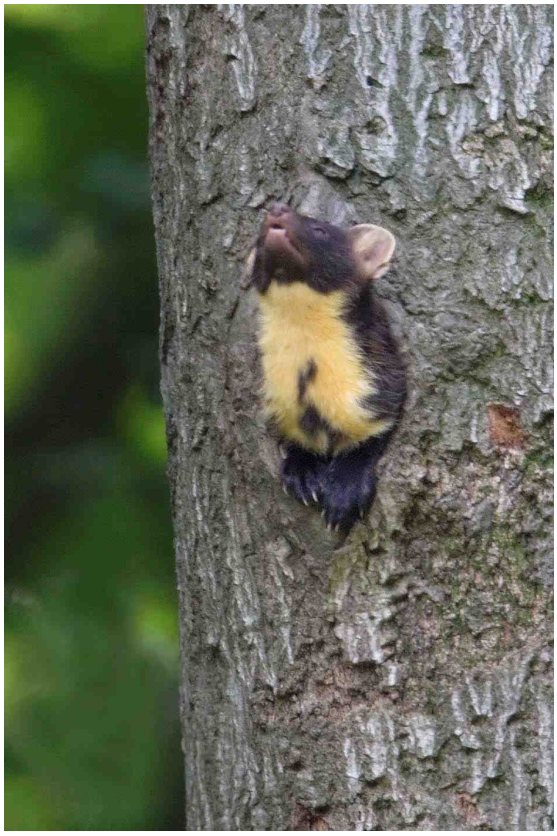

Foto 3. *Bef boommarter 2006 (foto: Jan van der Greef).*

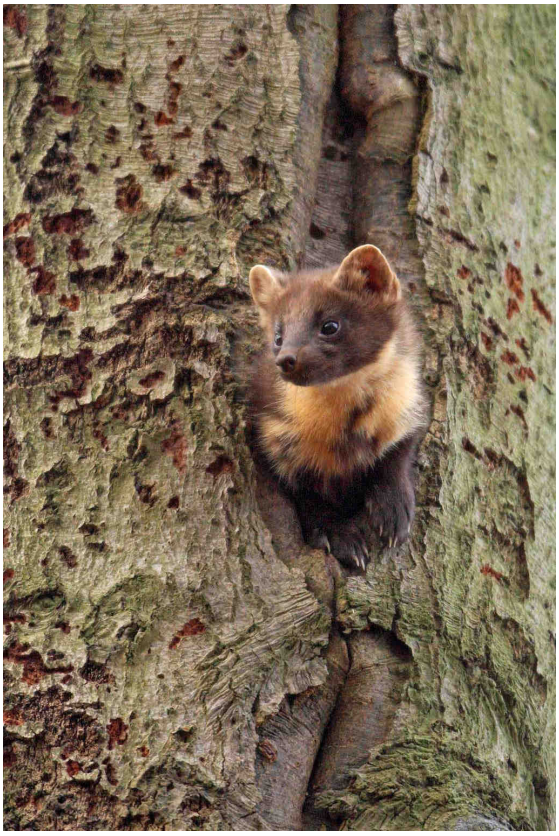

Foto 4. *Bef boommarter 2008 (foto: Jan van der Greef).*

Foto's 5 en 6. *De omgeving verkennend (foto: Jan van der Greef).*

Foto 7. *Op weg naar de latrine (foto: Jan van der Greef).*

Op 16 april werd door Bram en Chris Achterberg een hengcamonderzoek uitgevoerd en bleken er drie jongen in een nestholte te huizen, die overigens vol met veren en ander materiaal zat. Fotografisch kon de boommarter op 18 april door Jan van der Greef worden vastgelegd, zie foto's 5, 6 en 7. De aanwezigheid van de jongen kon op 19 mei worden herbevestigd met de hengcam door Bram en Chris Achterberg: ze lagen heerlijk te worden gedaan. Een laatste controle op 19 juni bevestigde dat de boom verlaten was. Het vermoedelijk vertrek vond dus plaats tussen 19 mei en 1 juni.

5. Noordhout

Dit jaar was de ronde op 9 april wel zeer succesvol, want na inspecties in februari en maart die geen resultaat opleverden, werd ook hier op die dag de eerste waarneming gedaan. Bij dezelfde nestboom als vorig jaar lagen er vijf keutels op de grond en was er een kleine latrine in de mik van de boom, waar bijna geen keutels op kunnen blijven liggen. Op 14 april ben ik met Jan van der Greef gaan observeren en gaan fotograferen. Het moertje liet zich rond 11.00 uur zien in het onderste en tweede gat waar ze een muis ging op eten. (foto 8) De jongen bleken in een nestholte vol met veren en ander materiaal te huizen. Rond 12.15 uur ging het moertje vergelijkbaar met 2007 via een gat aan de zijkant naar buiten en na latrinegebruik weer naar binnen door een nieuw gemaakt gat, met dank aan de locale zwarte spechten. Dit is nu het bovenste gat geworden.

Een dag later verliet het moertje rond 20.15 uur op spectaculaire wijze met zeer grote sprongen de nestboom, ondanks het weinige kruincontact.

Foto 8 *Etend moertje op Noordhout (foto: Jan van der Greef)*

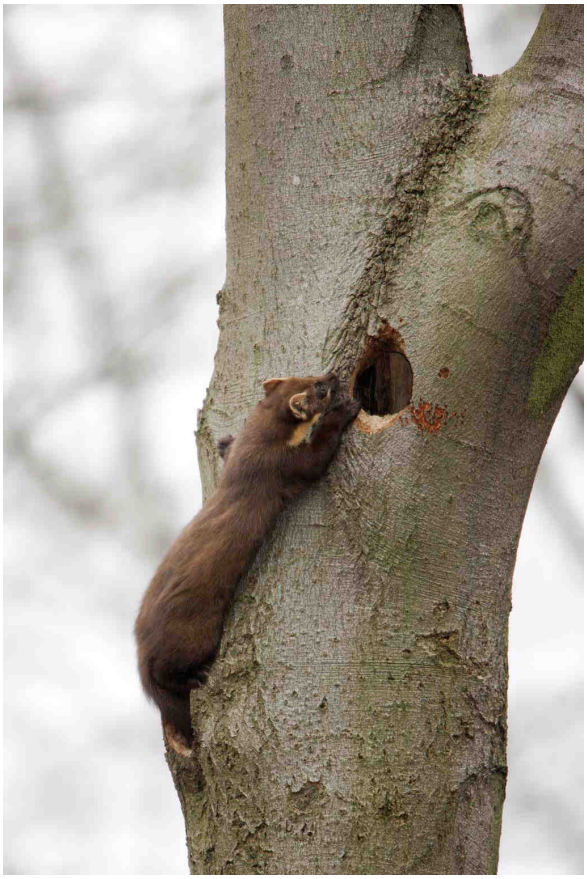

Foto 9. *Op weg naar de mik (Noordhout).*

Foto 10. *Latrinegebruik (Noordhout).*

Foto 11. *Even luchten (Austerlitz).*

Foto 12. *Uit de kleine nestholte (Austerlitz).*

Daarna vond er een soepele hengcamactie plaats door Bram en Chris en ook hier werden 3 jongen van circa 14 dagen oud waargenomen.

De nestboom werd op 21 en 26 april bezocht en er waren nog steeds tekenen van bewoning, namelijk verse keutels en een zanglijster in het zelfde gat als waar eerder een muis was opgeslagen.

In mei werden er diverse waarnemingen gedaan en er werd gefilmd en gefotografeerd door Chris en Monique. De aanwezigheid van de jongen werd nogmaals gecontroleerd met de hengcam. Op 29 mei werd van 09.00 uur tot 13.00 uur geobserveerd samen met Sebastiaan en Jan van der Greef, evenals op 30 mei waar in totaal 9 uur werd gepost, maar er waren geen aanwijzingen meer van bewoning van de nestboom. Er werden geen keutels of prooiresten gevonden, zoals ook in begin juni werd geconstateerd. Waarschijnlijke vertrekdatum rond 29 mei.

6. Austerlitz

De mededeling van Rein Zwaan dat men tijdens werkzaamheden boven in een grove den een houtduif had zien liggen met afgebeten kop, gaf het onderzoek weer een positieve impuls nadat in januari - maart geen indicaties waren gevonden. Via waarnemingen.nl werd door Kees Noyens een zichtwaarneming gemeld met een foto, die duidelijk een boommarter betrof.

Op 17 april lagen bij boom nr. 16 keurig wat keutels en afgebeten veertjes van een grote bonte specht op de grond en was er een kleine latrine in de boom te zien.

Observatie op 22 april werd beloond en ook het geluid van jongen was duidelijk te horen. Tevens kon het moertje worden gefotografeerd. Op de vacht, zie figuur 13[p1], is nog duidelijk een veertje van een grote bonte specht waarneembaar. De hengcam werd door Bram en Chris op 1 mei ingezet en er werden 3 jongen waargenomen in vermoedelijk een oud eekhoornnest met erg veel vlooien en molm. De leeftijd werd geschat op ongeveer 3 weken oud.

Bij diverse controles werden duidelijke tekenen van bewoning geconstateerd. Diverse malen werden weer veren van een grote bonte specht en in gebruik zijnde latrine gevonden. Op 10 mei werden met de hengcam de drie jongen weer waargenomen, de schatting van de leeftijd is vijf tot zes weken.

Op 23 mei werd geobserveerd samen met Jan van der Greef, waarbij regelmatig het moertje bewoog in het ondiepe gat. Het is toch verbazend hoe zo'n kleine holte met drie jongen gedeeld kan worden, naast de enorme vlooienrijkheid. Naast sporen van de grote bonte specht werden ook houtduif, koolmees, roodborst, merel en zelfs veren van een houtsnip aangetroffen.

Begin juni werd het moertje met jongen ook gezien door Ben van den Horn en op 5 juni werd de laatste waarneming van het moertje gedaan. Vijf dagen later werden geen activiteiten door Gerrit Visscher gesignaleerd. Vermoedelijk vertrek tussen 5-10 juni.

7. Wulperhorst

Na eerdere bezoeken in februari en maart was er op 27 maart een kleine latrine in beuk nr. 5. Tevens werd er een bijenraat en wat keutels op de grond gevonden. Dit is de eerste keer dat ik sporen aantrof op landgoed Wulperhorst. De aanleiding van dit bezoek was een e-mail van Gerrit Visscher van 14 maart met als onderwerp: Doodgereden boommarter op plek A12 tussen Odijk en Bunnik km 68.8 noordelijke rijbaan. Of dit een vrouwtje of mannetje is, moet het onderzoek bij Alterra uitwijzen. Deze plek ligt nagenoeg tegenover landgoed Wulperhorst. Observaties leverden verder geen aanwijzingen op.

8. Leersumse veld.

Na bezoeken in januari, februari en maart werden geen sporen gevonden, echter op 16 april was er een kleine aanwijzing door een aantal oude verdroogde keutels onder boom nr 62. Er bleek een lastig te vinden latrine aanwezig te zijn, mooi verstopt in een grote mik van de boom. Dit was tevens de reden dat er weinig onder de boom te vinden was. In de namiddag keek de boommarter plots uit het gat.

De 18e april werd hengcamonderzoek met Bram uitgevoerd en mede geobserveerd door Rein Zwaan en dochter. De boommarter verliet vrij laat de boom (ongeveer 22.15 uur) en de boom bleek leeg te zijn (zie ook Boommarters op de ZO Utrechtse Heuvelrug: rapport over 2008 op pagina 14 in deze MARTERPASSEN). Een tweede poging werd gedaan op 30 april, maar er werden wederom geen jongen gezien; wel een behoorlijk gegroeide latrine. Op 10 mei werd echter wel een jong waargenomen, hetgeen bevestigd werd op 19 mei. De leeftijd was toen plusminus zeven weken.

De laatste aanwijzing voor bewoning van de nestboom werd op 26 mei gedaan samen met Gerrit Visscher. Er lag een flinke latrine in de boom en er onder lag een dode, nog verse winterkoning. Vermoedelijk vertrek na 26 mei en voor 10 juni.

9. Dankbetuiging
Met genoegen bedank ik allen die mij toestemming verleend hebben om in de diverse gebieden het onderzoek te verrichten en ondersteuning geboden hebben met hun expertise en enthousiasme.

Inventarisaties op Bylaer en het Roekelsche Bos in 2008

Mark Ottens

1. Inleiding
Het jaar 2008 was het derde seizoen dat systematisch het zuidelijk onder Barneveld gelegen gebied Bylaer is doorzocht. Ondanks het resultaat van de vondst van een nestboom in 2007 (zie MARTERPASSEN XIV) bleek 2008 net als 2006 een lastig jaar.

Als onderdeel van de inventarisatie die de Zoogdiervereniging VZZ voor de gemeente Ede uitvoert, heb ik in 2008 voor de tweede maal het Roekelse bos gecontroleerd op het voorkomen van boommarters. In het voorjaar van 2007 werd in dit bosgebied een nestboom gevonden. Helaas viel op 20 november 2007 een moertje als verkeerslachtoffer nabij deze nestboom. Onderzoek bij Alterra heeft uitgewezen dat het een volgroeid vrouwtje betrof dat echter niet drachtig is geweest en dus niet het moertje van de nestboom was.

2. Bylaer
Al op 4 januari worden de eerste aanwezigheidssporen van boommarter gevonden in de vorm van een half opgegeten karkas en de afgebeten veren van een duif in een beuk met meerdere openingen. Ook in de voorgaande winterperiodes (2006/2007) is deze boom door marters gebruikt. In de bovenste opening waar de prooiresten voor liggen, kleven donsveren.

Tijdens een gezamenlijk inspectieronde op 9 februari met leden van de vogelwerkgroep vinden we een beuk vol met krabsporen. Blijkbaar is de naastgelegen holle beuk geruime tijd als verblijfplaats gebruikt. Ook op twee uilenkasten vinden we die dag krabsporen. Later in februari wordt een aantal uitwerpselen gevonden waarvan twee in de buurt van de nestboom van 2007 en prooiresten van een merel bij de beuk met de rooiresten van 9 februari. Op 22 maart tref ik in de nabijheid van deze beuk een tweetal uitwerpselen aan. Twee dagen later vind ik drie uitwerpselen op een ”marterpas” welke leidt naar de vermoedelijke verhuisboom van 2007. Onder deze eik liggen meerdere afgebeten veren en deze is dus opnieuw als verblijfplaats gebruikt. In de weken na 22 maart worden regelmatig uitwerpselen gevonden waarvan sommige dicht bij de nestboom. In het enige toegangsgat van deze nestboom uit 2007 zit op 8 april marterhaar. Andere aanwezigheidsporen blijven hier echter uit. Op 10 april tijdens controle van de vogelwerkgroep blijkt dat drie uilenkasten bezoek hebben gehad van een boommarter. Bij een uilenkast is het legsel van drie bosuileieren opgegeten.

In een andere bosuilenkast liggen de resten van een holenduif en een leeggegeten eischalen. De derde kast bevat eveneens de prooiresten van een holenduif.

In de buurt van deze kast liggen op 18 april twee uitwerpselen. Ook op 5 mei ligt in de nabijheid van deze kast een uitwerpsel. Onder de holle beuk, die op 9 februari als verblijfplaats is vastgesteld, vind ik op 11 mei een zeer vers uitwerpsel. Maar bij controle met hengcam door Henri Wijsman op 12 mei is de boom leeg. Op 17 mei worden bij een holle beuk in de meest westelijke beukengroep prooiresten gevonden van weer een holenduif. Naast de duif liggen twee leeggegeten eischalen. De overige maanden van het jaar worden regelmatig uitwerpselen gevonden. Ondanks intensief zoeken en de overduidelijke aanwezigheidssporen van boommarter, is het niet mogelijk geweest voortplanting vast te stellen in Bylaer.

3. Roekelsche Bos
In de buurt van de beuk, die in 2007 (zie MARTERPASSEN XIV en elders deze MARTERPASSEN) door het Roekelsche moertje als verhuisboom is gebruikt, ligt op 2 februari een drietal uitwerpselen. Op circa 20 meter afstand van de verhuisboom, op een omgevallen beuk, ligt een verregende latrine.

Twee weken later, op 17 februari, liggen onder een beuk in het middengebied afgebeten duivenveren. Tussen de drie openingen zijn duidelijk krabsporen te zien.

Op de hier dichtbij gelegen grens met de Noord-Ginkel ligt een beukenlaan waar ook in 2007 al meerdere sporen zijn gevonden. Onder een beuk in deze laan vind ik op 22 maart een aantal oudere uitwerpselen. Een paar stukken honingraat liggen hiernaast.

In de laan waar de nestboom van 2007 staat, liggen op 1 april twee verse uitwerpselen. In de opening van een beuk, die op ongeveer twintig meter afstand van de nestboom staat, is duidelijk marterhaar te zien. Uit de nestboom zelf komt een enorm lekspoor en vermoedelijk staat er water in deze holte. Dan op 10 april vind ik onder de verhuisboom een tweetal zeer verse uitwerpselen. Bij controle de avond van 14 april ligt er wederom een nieuw vers uitwerpsel onder de verhuisboom. Ik besluit te blijven te posten maar hierbij wordt de marter niet gezien. Wel landt er een nabij nestelende kleine bonte specht op de beuk. Na een rondje om de stam te hebben gedraaid, steekt deze zijn kop in het enige toegangsgat. Dan is duidelijk te zien dat de specht schrikt en wegvlucht.

Op 16 april tijdens controle met de hengcam gezamenlijk met Robert Keizer blijkt de boom inderdaad in gebruik te zijn. De moer is niet aanwezig maar onder in de holte liggen vier jonge boommarters met de ogen dicht. De jongen worden geschat op ongeveer anderhalf week oud. Ze zijn dus rond 4/5 april geboren. Zeer vermoedelijk is het moertje door het onder water staan van de nestboom vlak voor de geboorte uitgeweken naar de voormalige verhuisboom. De avond van 21 april zie ik om 20.28 uur het moertje haar kop uit de opening steken. Voor dat ze de holte verlaat zekert ze twee keer kort. Gezien de oranje kleur alsmede effen bef gaat het zeer waarschijnlijk om hetzelfde moertje als 2007. Ondanks dat de marter inmiddels bijna drie weken in de beuk verblijft is er nagenoeg geen latrine opbouw.

Op 3 mei post ik samen met Robert Keizer. Duidelijk is nu de opbouw van een latrine te zien in de beuk. Het moertje is van de klok en komt wederom rond 20.30 uur uit de holte. Die avond is het toch mogelijk door de telescoop een befsignalement vast te stellen. Het moertje heeft een klein vlekje op haar linker kaaklijn. Na de holte te hebben verlaten, blijft ze nog even aan de stam gekleefd alvorens op jacht te gaan. Bij het hengcammen liggen alle vier de jongen rustig te slapen en is het ook mogelijk van een jong een keelvleksignalement vast te stellen. Het martertje heeft aan de rechterzijde een streep in het midden van zijn keelvlek.

Een week later op 10 mei post ik wederom bij de nestboom maar neem geen marter waar. Ook lijkt er geen verse mest op de latrine te liggen. Op de terugweg vind ik bij de nestboom 2007 vers afgebeten veren. Omdat ik het vermoeden heb dat de moer wellicht naar deze boom is verhuisd, wordt er op 15 mei gepost. Dan blijkt dat er in de beuk een paartje groene spechten nestelt.

De avond van 18 mei wordt om 21.00 uur de nestboom nogmaals met de hengcam bekeken. Ondanks de verouderde aanwezigheidsporen is het moertje helemaal niet verhuisd. Het moertje is wel vertrokken maar alle jongen zijn nog aanwezig en hebben hun ogen open.

De ochtend van 22 mei zit ik rond 5.00 uur in de ochtend bij de nestboom. Na een klein half uurtje hoor ik vlak achter me een zacht ritselend geluid. Het is het moertje dat bij terugkomst van haar jacht op nog geen acht meter afstand langs me heen loopt. Vlak voor me klimt ze in een spar om vervolgens via de kruinen de nestboom te bereiken. Nadat het moertje de holte is in gegaan, komt ze na een paar minuten weer naar buiten. Op de stam draait ze om vervolgens weer naar binnen te gaan. Nadat ze binnen is, beginnen de jongen actief in de holte te klimmen. Hierbij laten ze hun stompje snuitjes regelmatig even voor de opening zijn te zien. Dan om 06.00 uur stopt de activiteit in de nestboom.

Ruim een week later op 30 mei bij wordt de holte wederom met de hengcam bekeken. De holte is leeg en het moertje is verhuisd met een onbekende bestemming.

4. Overige waarnemingen

4.1: *Kootwijk.*
In een beukenvak naast de Hoog Buurloose weg ligt op 10 februari een uitwerpsel op de wortel van een beuk. Vlakbij liggen voor een holle beuk een drietal uitwerpselen. Ook in 2007 werden hier aanwezigheidsporen gevonden. Op 28 maart ligt hier weer een uitwerpsel en zit in een opening marterhaar. Andere aanwezigheidssporen worden hier niet gevonden en waarschijnlijk worden deze beuken alleen als slaapplaats gebruikt. Op 5 april kom ik in contact met de werkgroep Bosuilen die de omgeving van Kootwijk controleert. Tijdens de jaarlijkse controle op 31 maart vonden zij een boommarter met jongen in een van hun kasten. Door de felle reactie van het moertje bij het openen van de kast hebben zij echter niet het aantal jongen kunnen tellen. Na uitleg vind ik de kast die

ligt in een bosgebied met alleen naaldbomen. Onder de kast liggen een aantal uitwerpselen en de jongen zijn duidelijk te horen.

Aan de Looboslaan liggen op 19 april vier uitwerpselen voor een holle beuk waarvan één zeer vers. Hier komen echter geen nieuwe sporen bij. Deze beuk heeft vermoedelijk korte tijd als verblijfplaats voor een marter gediend. Onder de nestkast ligt die dag inmiddels een behoorlijk aantal uitwerpselen en wederom zijn de jongen duidelijk hoorbaar.

De avond van 26 april post ik bij de uilenkast. Om 20.53 uur komt het moertje naar buiten. Ze blijft geruime tijd uit de opening hangen. Hierdoor is het mogelijk een befsignalement vast te stellen. In het midden van haar bef heeft ze twee aan elkaar vast zittende vlekjes.

Twee dagen later komt Henri Wijsman om met de hengcam het exacte aantal jongen vast te stellen. Iets over negenen beginnen de jongen te piepen waarna om 21.15 uur het moertje naar buiten komt. Blijkbaar vind ze dat we te dichtbij zijn want vanuit de boom blaft ze richting ons. Na een wegtrekkende beweging van Henri Wijsman gaat het moertje alsnog op jacht.

Om 21.45 uur wordt de kast bekeken met de hengcam. Het exacte aantal jongen is vier stuks. Ze zijn al vrij groot en hebben bijna de ogen openen. Op 11 mei post ik wederom bij de nestkast. Gezien het zorgeloos in- en uitvliegen van een koolmees is de nestkast echter verlaten. Het meest verse uitwerpsel is geschat drie dagen oud en het moertje is dan ook waarschijnlijk rond 8 mei verhuist.

4.2: *Hoog Soeren.*
Bij deze zeer bekende nestboom liggen op 19 april een groot aantal uitwerpselen. Uit het lekgat is duidelijk een vochtspoor te zien.

Op 24 mei post ik bij deze boom. Hierbij kijkt het moertje om 11.35 kort even uit de onderste opening. Een half uur later komt ze rustig uit deze opening hangen waarbij ze rustig om zich heenkijkt en af en toe gaapt. Hierdoor is het mogelijk haar bef goed te bekijken. Het moertje heeft een schuine streep aan de rechterzijde van haar bef. Na een paar minuten verlaat ze via de bovenste de opening de holte voor een bezoek aan de latrine. Aangezien deze boom niet met de hengcam is gecontroleerd en er tijdens het posten geen jongen zijn gezien kon deze beuk in 2008 echter niet als nestboom worden aangemerkt.

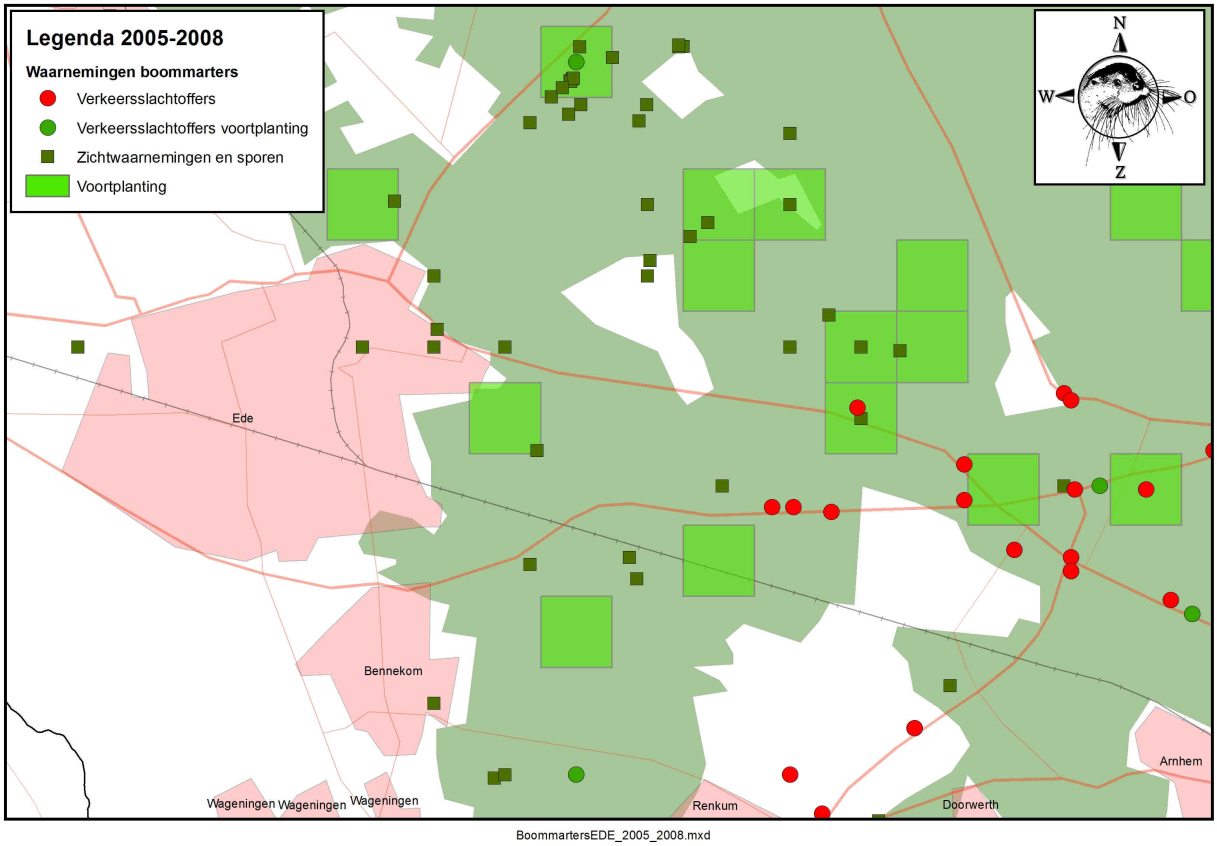
Boommarterinventarisaties Roekelsche bosch, Planken-Wambuis en Noord-Ginkel (2005-2008)

Robert Keizer

met medewerking van Ruben Smit, Mark Ottens, en Riny Westeneng

1. Inleiding

In het najaar van 2004 vroeg Henri Wijsman aan Ruben Smit en ondergetekende of ze naast hun gebruikelijke inventarisatiegebied rondom Wageningen (Oostereng, Oranje Nassau Oord en Quadenoord) ook de Planken Wambuis op boommarter wilden inventariseren. André Westendorp die het gebied eerder inventariseerde, was verhuisd naar de Achterhoek, waardoor inventarisatie erbij inschoot. Het inventariseren van Planken-Wambuis werd zowel door de eigenaar (de Vereniging Natuurmonumenten) als door de WBN belangrijk gevonden. Robert en Ruben leek het wel wat en vanwege de introductie van het gebruik van de hengcam leek het inventariseren van een groter gebied geen problemen op te leveren. Vanaf 2005 werd er met inventarisatie gestart. Naast de Planken-Wambuis werden ook het Roekelsche Bos en vanaf 2006 ook de Noord-Ginkel meegenomen, beiden eigendom van de Gemeente Ede. In dit artikel geven wij een overzicht van onze bevindingen.

Figuur 1. *Kaart van het gebied en de waarnemingen van boommarter in de periode 2005 - 2008.*

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 *Planken-Wambuis*
Het natuurgebied Planken-Wambuis beslaat een gebied tussen Ede, Otterlo en Oosterbeek met een oppervlakte van ruim 2200 ha. Tweederde hiervan bestaat uit verschillende typen bos. Naast oude eikenhakhoutbossen (Oude Hout) en Grove dennen percelen vinden we ook veel uitheemse naaldhout soorten als douglasspar, Japanse Lariks en Fijnspar. Langs de Amsterdamse weg (N224) bevinden zich enkele oude beukenvakken uit 1835,

2.3 *Noord-Ginkel*
Dit bestaat uit circa 700 ha met name naaldbos (Grove den), enkele oude beukenlanen en een laan met Amerikaanse eiken.

3. Inventarisatie 2005
In 2005 kwamen de 'extra' inventarisaties van de Planken-Wambuis pas laat op gang. Het eigen inventariseergebied rondom Wageningen kostte meer tijd dan voorzien. Met de terreinbeheerder Han ten Seldam werd in het voorjaar contact gelegd en hij liet enkele oude nestlocaties zien. Ruben en ik beperkten de inventarisatie tot het aflopen van de talloze oude beukenlanen en de oude daarnaast ligt er een aantal oude beukenlanen door het gebied. Het overige deel van het terrein bestaat uit heide, stuifzand en voormalige landbouwgronden (Natuurvisie Planken Wambuis 2008).

2.2 *Roekelsche Bosch*
Het Roekelsche Bosch bestaat uit ca. 600 ha gemengd bos met hoofdsoorten eik, douglas, Japanse lariks, grove den. Het wordt doorkruist door vele oude beukenlanen. Grenzend aan voormalige landbouwgronden (Mossel) en Edesche hei.

beukenvakken in het gebied. Voor vlakdekkende inventarisatie ontbrak het aan tijd.

Op 12 mei 2005 vond Ruben twee forse verse latrines. Eentje in de beukenlaan van de Planken Wambuisweg en 1 in de Nieuw-Reemsterlaan. Na toestemming te hebben verkregen om te hengcammen werden de nesten op 13 mei gecontroleerd. Nestboom Planken Wambuisweg bevatte 2 jongen en nestboom Reemst 3 jongen. Op 26 mei werd de nestboom Reemst voor een tweede maal gecamd en bevatte toen nog steeds 3 jongen. De nestboom aan de Planken wambuisweg werd voor een tweede maal gecamd op 28 mei en bevatte toen nog steeds de 2 jongen.

Al halverwege april had Wanda Zwart (Gemeente Ede) een verse latrine op de grond gevonden in het Roekelsche bos. Deze latrine bevond zich onder een beuk met zwarte spechtengaten waar volgens Andre Westendorp al eerder boommarters gehuisd hadden. Eind april was de latrine echter opgedroogd en leek verlaten. Medio mei tijdens een gezamenlijk bezoek aan de Planken Wambuis vertelde André mij van de waarneming van Wanda en kon hij de locatie ongeveer aanwijzen op kaart en een beschrijving geven van de boom. Op 28 mei had ik pas tijd om te gaan zoeken mede in de veronderstelling dat de boom toch al verlaten zou zijn. Niets was echter minder waar! Onder de boom lagen afgebeten veren en enkele keutels. Ter plaatse werd contact gezocht met Han ten Seldam die toestemming regelde bij dienstdoende boswachter van het Roekelsche bos om te hengcammen. In de boom trof ik 3 grote jongen aan (minimaal 7 weken) die nieuwsgierig omhoog klommen om aan de camera te snuffelen.

Helaas werd op 2 juni 2005 een dode lacterende moer gevonden op de nabij gelegen N304 op circa 1 km van de nestboom. Dezelfde dag nog werd de nestboom gehengcamd maar deze bleek inmiddels verlaten. Ook in de wijde omgeving konden geen (jammerende) jongen worden gevonden. Aangenomen kan worden dat het de moer van de nestboom betrof en dat de jongen ook zijn omgekomen.

Enkele bijzonderheden: De nestboom van de Planken Wambuisweg lag pal aan het fietspad en het doorgaande zandpad. ‘s Avonds maakte het moertje soms grommende en blaffende geluiden als er wandelaars of fietsers onder de boom doorkwamen. De beuk waarin het nest zich bevond was niet zo dik. Daardoor was de nestkom beperkt van grootte. Ter hoogte van de bodem van het nest bevond zich een takaanzet met een afgestorven stuk tak erin. Ruben nam eind mei tijdens het observeren een raar knagend geluid waar bij de nestboom, toen opeens de dode tak uit de boom viel. De moer had de takaanzet uitgeknaagd en de tak uit de boom gewerkt. Hierdoor ontstond een groot gat waardoor je de jongen in de boom kon zien liggen. Zo zag Ruben dat een net aangebrachte duif door de jongen werd verorberd.

4. Inventarisatie 2006

In 2006 werd wel direct in het begin van het marterseizoen (half maart) gestart met het nalopen van de beukenlanen en -vakken in de Planken Wambuis en het Roekelsche bos. Mijn eerdere inventarisatiegebied rondom Wageningen had ik overgedragen aan Jeroen Mos, zodat ik meer tijd overhield om Planken Wambuis en het Roekelsche bos te inventariseren. Aan het begin van het seizoen bij het ophalen van de vergunning werd met de bosbeheerders van Natuurmonumenten de bosvakkenkaart onder de loep genomen om te kijken waar zich naast de ons reeds bekende oude loofbosvakken en lanen eventuele andere interessante bosvakken of lanen met oud hout ophielden. Dit leidde tot de constatering dat een oude beukenlaan in een geïsoleerd bosje nabij bungalowpark ’t Hazenleger ook binnen de begrenzing van de Planken Wambuis bevond (ondanks de doorsnijding van de A12). Deze zouden we dus meenemen op onze rondes.

Op 1 april 2006 trof ik een erg merkwaardige situatie aan in de Nieuw Reemsterlaan. In een beuk met twee zwarte spechengaten stak uit het onderste gat een skelet van een middelgroot zoogdier. De ribben zaten vast in de opening, zodat alleen de ruggengraat zichtbaar was (de kop zat aan de binnenzijde van de boom). De ruggengraat had geen staartwervels meer. In dezelfde opening waren tevens duivenveren zichtbaar. Omdat er op de grond en op een zijtak van dezelfde beuk ook enkele verse boommarteruitwerpselen lagen, ging ik ervan uit met een prooidier te maken te hebben en ging gezien de grootte uit van een konijn. Op 9 april werd deze beuk gehengcamd omstreeks 19.45 uur. De moer was aanwezig en keek rustig omhoog, jongen werden niet gezien maar wel gehoord zodat de eerste boom van 2006 een feit was. Op 25 april volgde een tweede hengcamronde deze werd nu later gehouden om 22.15 uur was de moer weg en werden 3 jongen van ca. 3 weken oud gezien. Op 5 mei kreeg het verhaal een aparte wending toen Vilmar Dijkstra tijdens een wandeling een skelet van een boommarter aantrof onder de nestboom! (zie *Een ongewone bekleding van een boommarterkribbe*, MARTERPASSEN XIV, pag 55). Tijdens de verhuizing van de jongen is het in de boom hangende skelet vermoedelijk losgeraakt en naar beneden gevallen. Het bleek bij nader inzien dus niet om een konijn te gaan maar om een boommarter.
Op 8 mei werd de nestboom gehengcamd en zoals verwacht was deze leeg en het nest dus verhuisd. Het kwam niet geheel als verrassing dat de “nestboom” van 2005 op 13 mei weer bezet bleek te zijn (deze staat ca. 80 meter verder in de Nieuwreemsterlaan). Mogelijk is de boom in 2005 ook een verhuisboom geweest en geen geboorteboom. Op 24 mei werd de boom gehengcamd en maakten de gebroeders Achterberg mooie opnamen van de 3 circa 7 weken oude spelende en klimmende jon-

gen in de boom. Op 3 juni lagen er verse prooiresten van duif, specht en konijn onder de boom. Op 5 juni werd met de hengcam vastgesteld dat de boom verlaten was.

Op 19 april doorzochten Ruben Smit en ik de beukenlaan op de grens van Noord Ginkel (gemeente Ede) en het Mosselsche Veld (Natuurmonumenten). In dit stuk laan had Andre Westendorp in 2003 of 2004 eens een boommarternest gevonden. Onder een beuk met drie zwarte-spechtengaten lagen enkele boommarterkeutels en wat afgebeten Grote bonte spechten veren. Op 25 april werd gehengcamd in de schemer (rond 20.30 uur). De moer was thuis en lag bovenop minimaal twee zogende jongen. Op de volgende hengcamrondes op 25 april (21.30 uur), 8 mei (21.45 uur) en 24 mei (21.00 uur) was de moer eveneens aanwezig (blijkbaar vertrok ze pas laat). Bij deze hengcamrondes werden minimaal drie jongen geteld, waarbij het tellen bemoeilijkt werd door de aanwezigheid van de moer die vaak gedeeltelijk op de jongen lag. Op 5 juni tijdens de laatste hengcamronde staarden maar liefst 5 paar ogen in de lens, zodat het totaal aantal jongen eindelijk op vier kon worden vastgesteld. De bijna volgroeide jongen (minimaal 9 weken oud) zaten samen met de moer bijna als haringen in een ton in de nestboom!

Op 25 april doorzochten Jeroen Mos en Robert Keizer het nieuwe bosgebiedje bij het bungalowpark 't Hazeleger. Hier staat een oude in verval geraakte beukenlaan welke wordt doorsneden door de A12 ter hoogte van hectometerpaal 118.5. Vrij snel werd vooraan in de laan een dunne kromme beuk aangetroffen met een zwarte spechtengat, een groene spechtengat en meerdere bonte spechtengaten. Onder deze boom en op een dunne zijtak bevonden zich enkele verse boommarterkeutels. Dezelfde avond werd een hengcampoging ondernomen. Mijn 'prototype' hengcam past alleen in zwarte spechtengaten vanwege de grote afmeting van het blok met ledjes. Dit gat zat juist boven een kromming in de boom waaronder zich het nest moest bevinden. We ontvingen geen beeld van het nest maar wel werd er minimaal een jong gehoord. Op 29 april werd afgesproken met de gebroeders Achterberg die met de nieuwste spyware camera's uitkomst zouden komen bieden. Op weg naar de nestboom hoorde Robert een miauwend geluid uit een beuk op circa vijftien meter voor de nestboom. In deze beuk leek echter geen gat te zitten alleen een soort smalle bliksemscheur.

Om 22.15 uur werd de nestboom gehengcamd en deze bleek leeg te zijn, klaarblijkelijk was de boommarter verhuisd. Er werd teruggekeerd naar de boom met de bliksemscheur. Helemaal bovenin de boom bleek een zwarte spechtenholte te zitten, maar ook de scheur vertoonde een iets bredere uitstulping waar mogelijk net een marter doorheen zou kunnen, al was deze maar enkele centimeters breed. Net breed genoeg voor de draadloze camera van de gebroeders Achterberg. Helaas trad er materiaalpech op (draadbreuk) zodat ook deze keer het aantal jongen onbekend bleef. Wel hadden we inmiddels vastgesteld dat er minimaal twee jongen lagen te mauwen in de boom. Op 13 mei kwamen de gebroeders Achterberg met hernieuwde camera langs en kon het hengelen weer beginnen. Dit keer bleek de verhuisboom met de bliksemscheur leeg. De marter bleek weer te zijn verhuisd naar de oorspronkelijke nestboom waar drie jongen van minimaal zes weken oud werden aangetroffen en gefilmd. Op 26 mei trof ik veel houtmolm aan uit de gaten (een teken dat de jongen binnen in de boom aan het klimmen zijn). Op 3 juni werd de boom beluisterd met de hengcam maar werd niets meer gehoord.

Zoals al enigszins te verwachten was vanwege de geïsoleerde ligging en de doorsnijding van de beukenlaan door de A12 stierven in ieder geval twee jongen als verkeersslachtoffer bij hmp 118.5 (28 juni Dirk Lieftink, geraapt 30 juni Robert Keizer en op 19 augustus Bram Achterberg). Natuurmonumenten is bezig de aanliggende landbouwpercelen van de Reijerscamp om te vormen naar natuur (heide, schraal grasland en een bosstrook langs de A12) ook is hierbij voorzien in een ecoduct precies op de plek waar nu de marters werden overreden. Goede vooruitzichten voor de toekomst dus!

Het territorium aan de Planken Wambuisweg bleek in 2006 verlaten. Er werden ook geen verse sporen van boommarter aangetroffen. Op 1 april werd in de oostelijke beukenlaan (Oud Reemsterweg) wel een kleine latrine gevonden bestaande uit 5 verse boommarterkeutels. Op 11 april werd geprobeerd de boom te hengcammen maar de hengel bleek tekort zodat dit niet lukte. Op 19 april bleek de boom bezet door een Holenduif. Mogelijk is de marter die in deze boom huisde verongelukt. Een dode boommarter lag op 11 april tot en met 18 april in de middenberm van de A12 hmp 120.7. Helaas werd het dier niet verzameld zodat geslacht en/of voortplanting niet konden worden vastgesteld. (dit is op circa 1500 meter van de verblijfboom)
Op 16 mei was er opnieuw contact met Wanda Zwart van de gemeente Ede. Enkele weken eerder

had ze bij Westerbergen op de Noord-Ginkel onder de enige beuk in een laan van verder Amerikaanse eiken afgebeten veren van een bosuil en drie dode boomkruipers aangetroffen. De grond onder de boom lag bezaaid met boommarterkeutels en in een boomvork lag een grote latrine. De opening bestond uit een natuurlijke holte welke goed verstopt lag tussen enkele zijtakken. Gezien de lage hoogte (ca. 4,5-5 m) en ondiepe nestkom kon in verticale stand met de hengcam voor de opening naar binnen worden gekeken. Om 11.30 uur trof ik vier al redelijk grote jongen aan (ca zeven weken). 's Avonds posten leverde een kort uit het gat kijkende moer op omstreeks 20.30 uur. Op 24 mei en 1 juni werd opnieuw gehengcamd. Op 24 mei waren alle vier de jongen nog aanwezig. Op 1 juni was de moer thuis zodat het precieze aantal jongen niet geteld kon worden. Op 5 juni was de boom verlaten.

5. Inventarisatie 2007

In 2007 werd net zoals in 2006 op tijd gestart met inventariseren. De vaste territoriumlocaties werden als eerste nagelopen. Met Han ten Seldam werd op 6 april een locatie in het rustgebied van de Hindenkamp (gem. Ede) bezocht waar vroeger door Dirk Lieftink onder een beuk met een klein groene spechtengat wel eens een flinke latrine gevonden was. Ook nu bleek dit het geval te zijn een forse oude winterlatrine lag onder de boom waar ook verse keutels, verse krabsporen en enkele verse veren aan de stam werden aangetroffen. In de boom hoorden we in ieder geval een jong miauwen. Hiermee was een nestboom een feit! De locatie Hindenkamp ligt op circa 800 meter van de nestboom Mossel. We gingen ervan uit dat het dezelfde (onverstoorbare) moer zou betreffen. We besloten ondanks het nog wat vroege tijdstip (17.45 uur) te gaan hengcammen. Hierbij bleef de camera steken in de krappe holte en viel de moer tweemaal uit. Er werd een wegkruipend jong gezien (van circa 1-1,5 week oud). Mogelijk bevonden zich meer jongen in de boom maar dit kon vanwege de aanvallende moer niet worden vastgesteld. Na dit akkefietje werd de boom twee weken met rust gelaten. Op 19 april bleek de boom leeg. Het betreft hier een boom met een kleine ondiepe holte. Of er sprake was van verstoring of een normale verhuizing blijft in het ongewisse. De verhuisboom kon ondanks intensief zoeken niet worden teruggevonden.

In het najaar van 2006 brak de top uit de verhuisboom van de Nieuw-Reemsterlaan, ook de nestboom met het martergeraamte als bekleding beviel blijkbaar niet, want de moer van de Nieuw-Reemsterlaan betrok een nieuwe beuk met een laag groot gat op circa vier meter hoogte. Keutels en haren aan de rand werden op 19 april gevonden. Om 21.00 uur werd gehengcamd, waarbij de moer thuis was en rustig bleef kijken. Ten minste twee jongen werden gezien. Om 22.00 uur werd teruggekeerd. Nu was de moer afwezig en konden vier jongen worden geteld. Op 3 mei waren alle vier de jongen nog aanwezig (ca 5,5 week oud). Op 13 mei was het nest verhuisd.

Tijdens een zwartwild-telling op 1 juni zagen collega's van boswachter Han ten Seldam een boommartermoer met een muis in de bek en twee á drie jongen in het Oude Hout, een rustgebied ten noorden van de Nieuw-Reemsterlaan. Vermoedelijk betrof het hier de moer van de nestboom en 2-3 van de 4 jongen.

De territoria van 't Hazenleger en Westerbergen bleven in 2007 leeg. Hier werden ook geen of nauwelijks verse sporen van boommarters aangetroffen.

Het weggevallen territorium in het Roekelsche Bosch (zie 2005) werd in 2007 opnieuw bezet. Erg sterk is het dat de nieuwe moer voor dezelfde nestboom koos. Op 17 april vindt Mark Ottens onder de nestboom van 2005 enkele verse marterkeutels. Op 19 april wordt er gehengcamd en blijkt de boom een slapend jong te bevatten van 2-2,5 week oud. (zie ook MARTERPASSEN XIV, pagina 32). Het jong is op 3 mei nog aanwezig maar op 15 mei verlaten.

Eén beukenlaan westelijker ziet Riny Westeneng een boommartermoer met een jong een beuk verlaten rond 21.00 uur. Op 1 juni wordt deze beuk gehengcamd door Henri Wijsman maar blijkt deze inmiddels weer verlaten.

Op 20 november 2007 wordt op circa 800 meter van de nestboom op de N304 een dood vrouwtje boommarter gevonden. Uit sectie is inmiddels gebleken dat het een jong vrouwtje was dat nog niet had voortgeplant. Het betreft dus niet de moer of haar jong.

6. Inventarisatie 2008

In 2008 kwam Ruben door drukke werkzaamheden, vaderschap en een aankomende verhuizing met verbouwing niet toe aan inventariseren van boommarters op de Planken Wambuis. Gelukkig bleek Riny Westeneng (die in 2007 de verhuisboom bij Roekel ontdekte) bereid om tot de WBN toe te treden en wilde hij helpen inventariseren.

Ook Mark Ottens inventariseerde naast het Roekelsche Bosch delen van de Planken Wambuis en assisteerde met name bij het hengcammen. Riny bleek een zeer waardevolle en gedreven kracht te zijn die de taak op zich nam om naast de vaste beukenlanen en loofbosvakken ook (de buiten de rustgebieden gelegen) dennenvakken te doorkruisen op zoek naar nieuwe holle bomen.

Op 29 januari gaan Robert en Riny samen op pad om een aantal vaste nestboomlocaties te checken op sporen. De nestboom 2007 bij de Hindenkamp blijkt ook deze winter in gebruik te zijn als winterrustplaats. Een verse latrine op de grond en in de vork van de boom alsmede vers afgebeten veren op de stam wijzen op bewoning. Omdat deze boom vorig jaar ook van winterrustplaats werd opgewaardeerd tot nestboom wordt besloten om in april nogmaals te checken.

Op 16 april lijkt de latrine verouderd en de boom verlaten. Via waarneming.nl en de plaatselijke roofvogelwerkgroep komen echter wel enkele zichtwaarnemingen door in de nabijheid van deze boom. Zo ziet Marcel Schoumans een boommarter oversteken over het fietspad op 26 april en ziet de roofvogelwerkgroep een marter verdwijnen van een buizerdhorst op 28 april. Naast veel keutels treffen ze hier ook afgebeten buizerdveren aan maar geen jonge marters zodat er nog geen sprake is van een zekere nestboom.

Door slechte weersomstandigheden duurt het tot 5 mei voordat de gebroeders Achterberg de nestboom van 2007 kunnen komen hengcammen. De boom blijkt helaas leeg te zijn. Op 12 mei ziet Riny midden op de dag een boommarter uit een ondiepe zwarte spechten-holte kijken in de beukenlaan “Mossel”. Ook ziet hij naast de moer af en toe een klein kopje van een jong. Deze locatie ligt op ca. 750 meter van de nestboom 2007 Hindenkamp. ’s Avonds posten Riny, Han ten Seldam en ik bij de boom in de hoop de moer te zien vertrekken zodat er veilig gehengcamd kan worden. Moer en minimaal een jong worden tussen 21.00 uur en 22.00 uur geobserveerd. Maar de moer vertrekt niet. Vanwege invallende duisternis wordt afgezien van het hengcammen. De volgende avond blijkt de boom leeg. Gezien de zeer ondiepe holte gaat het hierbij waarschijnlijk om een tussenverhuisboom.

Op 22 mei wordt 50 meter verderop in de laan de moer met jongen teruggevonden in een flatbeuk met meer dan vijftien gaten. ’s Avonds om 21.45 uur wordt er gehengcamd. De boom blijkt naast de moer twee jongen van ca. zes weken oud te bevatten. Op 30 mei volgt de laatste hengcamronde om 21.00 uur. Ook nu zijn moer en twee jongen aanwezig. (Gedrag van de moer rustig kijkend en tot laat in de boom aanwezig lijken sterk op het gedrag van de moer in deze laan in 2006). Ook het territorium in de Nieuw-Reemsterlaan bleek al vroeg bezet. Onder de nestboom van 2007 trof Robert op 4 april al enkele verse keutels aan. Hengcammen op 6 april wees uit dat de boom nog leeg was. Op 16 april werd om 22.15 uur gehengcamd. Nu was de moer thuis en werd ten minste een klein jong van circa een week oud gezien.

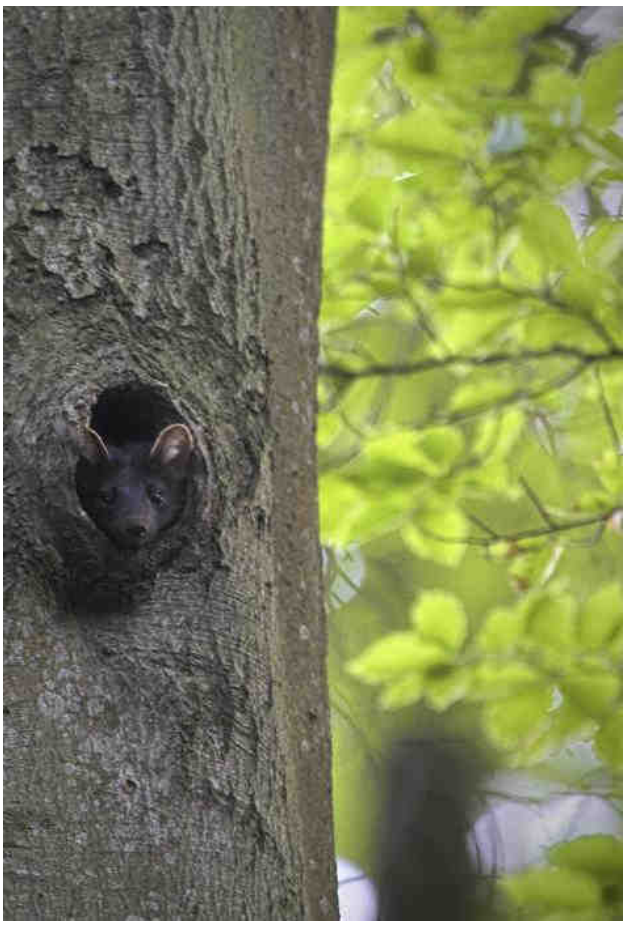
Op 3 mei was de moer weg en konden de jongen goed geteld worden. Vier jongen werden vastgesteld. Op 18 mei was de boom leeg (laatste bewoningssporen, zichtwaarneming) stamt rond 10 mei. Een verhuisboom kon niet worden gevonden.

Op 15 april 2008 vindt Riny Westeneng een duivenvleugel en vers afgebeten duivenveren in een beukenvak aan de Kruislaan. Ook ziet hij kort een boommarter uit een van de zwarte spechtengaten kijken! Opmerkelijk genoeg onder de boom waar Henri Wijsman in voorjaar 1999 een grote oude latrine vond (mogelijk nestboom of winterrustplaats 1998). In dit beukenvak vind ik elk jaar wel boommarterkeutels en/of prooiresten maar nog nooit een nest.

Op 16 april wordt rond 21.00 uur gehengcamd. De moer is thuis en kijkt rustig omhoog. Minimaal twee miauwende jongen worden gehoord. Waarmee een nestboom een feit is.

Op 3 en 18 mei wordt tussen 22.15 uur en 22.45 uur gehengcamd. Op beide data blijkt de moer afwezig en worden twee jongen geteld die zich goed ontwikkelen. Op 30 mei is de boom verlaten.

Ondertussen heeft ook Mark Ottens weer succes in het Roekelsche Bosch. Op 11 april vindt hij verse keutels en krabsporen op de verhuisboom 2007. Het gaat hierbij vrijwel zeker om de zelfde moer als in 2007 (verlaat de boom vroeg, zelfde gedrag en beftekening). Op 16 april rond 21.30 uur wordt de boom voor het eerst gehengcamd. Had deze moer vorig jaar maar een jong nu ligt er een kwartet in het nest! De vier jongen ontwikkelen zich goed. Op 3 mei nemen Mark en Robert de moer waar die al om 20.30 uur de boom verlaat. Op 18 mei worden de jongen voor het laatst gehengcamd. Op 30 mei blijkt de boom leeg.

Foto's: *Ruben Smit*

Naast bovenstaande nesten werden er dit jaar ook enkele territoria gevonden waarbij of geen nest werd gevonden of niet tot het werpen van jongen werd overgegaan. Onder de nestboom 2006 Westerbergen (Noord-Ginkel) lagen op 29 februari een skelet van een grote bonte specht en enkele keutels. Op 4 april lag er een verse mest onder de boom alsmede een verse latrine in de vork van een tak, zodat vermoed werd dat zich hier weer een boommarter had gevestigd. Hengcammen op 6 april wees echter uit dat de holte bezet werd door een bosuil! Ook op 16 april troffen we hier een bosuil aan in plaats van een boommarter.

In 2006 vond Wanda Zwart hier ironisch genoeg de afgebeten veren van een bosuil die ten prooi was gevallen aan de boommarter! Waren dit jaar de rollen omgedraaid? Intensief zoeken in de omgeving leverde helaas geen nestbomen op. Wel werden regelmatig uitwerpselen van boommarter vastgesteld. In een stuk beukenlaan bekend onder de naam Kooibos (vlakbij de N224) vond Riny Westeneng op 4 februari een half dode beuk met enkele natuurlijke holten waaronder zich behoorlijk wat boommartermest bevond. Met wat geluk en een voorzichtige benadering kon je de boommarter zien slapen in het bovenste gat!

De boom bleef vanaf begin februari tot zeker begin mei bezet door de marter. Blijkbaar betrof het een soort vaste verblijfplaats want jongen werden niet vastgesteld. De boom werd op 5 mei gehengcamd door de broeders Achterberg en bleek leeg te zijn.

Net ten zuiden van ons onderzoeksgebied in De Buunderkamp werd op 4 mei een jonge boommarter gevonden van ca. vierenhalve week oud langs het fietspad onder een Amerikaanse eik. Op 8 mei is de moer aanwezig en langdurig zichtbaar terwijl ze uit de holte kijkt. Als besloten wordt om 's avonds het jong terug te plaatsen blijkt de holte leeg. Het jong gaat terug naar de opvang.

7. Conclusies

Voorkeur voor beuk

Vier jaar inventarisatie in de gebieden Planken Wambuis, Noord-Ginkel en het Roekelsche Bosch met een toenemende waarnemingsintensiteit heeft niet geleid tot het vinden van meer nesten. Alle gevonden nesten bevonden zich in het onderzoeksgebied in beukenlanen of beukenvakken (in het geval van Westerbergen in de enige beuk in een Amerikaanse-eikenlaan). Met name in 2008 is

door Riny Westeneng intensief gezocht naar holle bomen en spechtengaten buiten de reguliere vindplaatsen met name in de uitgestrekte grove dennen en douglasopstanden. Dit leverde slechts enkele min of meer geschikte bomen op, maar geen nesten. Bekende nest- en verhuisbomen blijken vaak meerdere malen gebruikt te worden ook door nieuw intredende boommarters (zie Roekelsche bos en Kruislaan). Deze bomen verdienen speciale aandacht voor bescherming. Bij aftakeling of wegvallen van de nestboom wordt vaak overgestapt op de verhuisboom als nestboom.

Gemiddelde oppervlakte leefgebied
In het onderzoeksgebied werd gedurende de vier jaar inventarisatie gemiddeld drieënhalf nest per jaar gevonden. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt ca. 3500 ha. Zodat er circa 1000 ha leefgebied per nest beschikbaar zou zijn. Binnen deze oppervlakte bevindt zich echter 800 ha heide en grasland en ca. 700 ha rustgebied waar niet geïnventariseerd is. Trekken we deze oppervlakte van het totaal af dan hebben we gemiddeld drieënhalf nest per 2000 ha. Waardoor het leefgebied wordt verkleind tot circa 570 ha. Hierbij kan worden opgemerkt dat er ook territoria van niet nestelende boommarters gevonden worden en wellicht worden ook enkele nesten gemist. Hierdoor zal de schatting van 570 ha vermoedelijk een overschatting zijn van de werkelijkheid.

Aantal jongen
In totaal werden gedurende de vier jaar inventarisatie dertien nesten gevonden waarbij het aantal jongen nauwkeurig bepaald kon worden (zie tabel 1). Een nest in 2007 wordt buiten beschouwing gelaten. Deze dertien nesten brachten gezamenlijk negenendertig jongen op tot het moment van verhuizen. Er werd een maal een worp van een jong geconstateerd, drie maal een worp van twee, vier maal een worp van drie en vijf maal een worp van vier jongen. Het gemiddeld aantal jongen bedraagt hiermee drie. Het jaarlijks gemiddelde varieert tussen de tweeënhalf en drieënhalf jong per nest. Een relatie met prooidichtheid kon niet worden gelegd. Het is opvallend dat het hoogste gemiddelde in 2006 samenvalt met een slecht muizenjaar en landelijk lage worpgroottes van boommarter (MARTERPASSEN XIII, pagina 35: Muizenissen).

Tabel 1. *Nesten 2005 - 2008*

Jaar	Nesten	Locatie	Vinddatum	Laatste datum	Aantal jongen	Gemiddeld
2005	1	PlankenWambuis PWweg	12 mei	1 juni	2	2,66
	2	PlankenWambuis Nieuw-reemst	12 mei	28 mei	3	
	3	Roekelsche bos	half april	28 mei	3	
2006	1	PlankenWambuis Nieuw-reemst Verhuisboom	1 april 13 mei	25 april (5 mei) 3 juni	3	3,5
	2	PlankenWambuis Mossel	25 april	5 juni	4	
	3	Planken Wambuis ’t Hazenleger	25 april	26 mei	3	
	4	Noord-Ginkel Westerbergen	Half april	1 juni	4	
2007	1	PlankenWambuis Nieuw-reemst	19 april	3 mei	4	2,5
	2	Noord-Ginkel Hindenkamp	6 april	6 april	> 1	
	3	Roekelsche bos Verhuisboom	17 april 25 mei	5 mei 25 mei	1	
2008	1	PlankenWambuis Nieuw-reemst	4 april	3 mei (10 mei)	4	3,0
	2	PlankenWambuis Mossel Verhuisboom 1 Verhuisboom 2	 12 mei 22 mei	 12 mei 30 mei	 > 1 2	
	3	Planken Wambuis Kruislaan	15 april	18 mei	2	
	4	Roekelsche Bosch	11 april	18 mei	4	

**Het zekere aantal jongen kon bij de Hindenkamp nestboom 2007 niet worden vastgesteld en is daarom niet meegenomen in de berekening van het gemiddelde van 2007.*

Boommarters in en om De Bilt in 2007 en 2008

Margriet Hartman

Samenvatting
In 2007 stelden Ruud van den Akker en ik twee zekere gevallen van voortplanting vast (zie tabel 1). Het ene was een nest in het gebied Laag Hees (ten minste een jong), waar nog niet eerder een nest was aangetroffen. Het ander betrof een nest in Pijnenburg-oost (vier jongen), waar ook in 2005 en 2006 voortplanting was vastgesteld. In Houdringe vonden we weliswaar een eik met een latrine; voortplanting hebben we echter niet met zekerheid vast kunnen stellen.

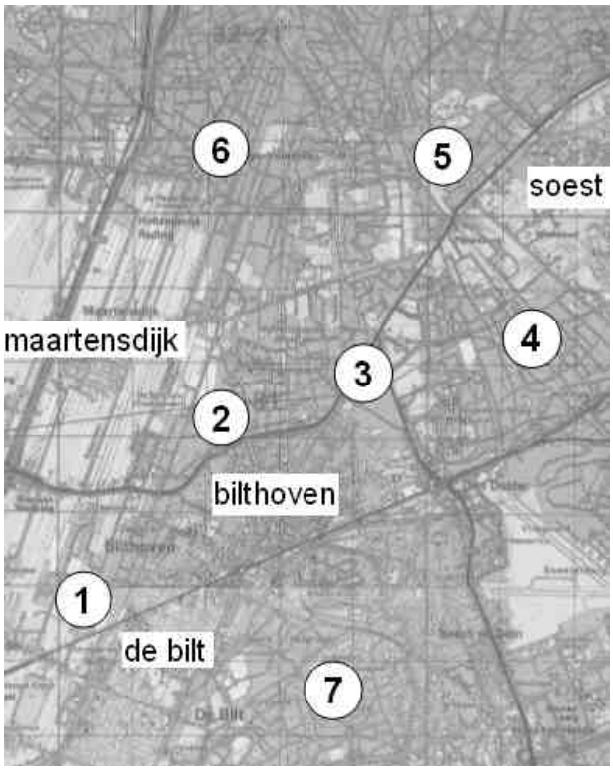
In 2008 zijn drie gevallen van voortplanting vastgesteld. Voor het eerste vonden we in Beerschoten een nest (ten minste een jong). Het tweede nest vonden we weer in Laag Hees (twee jongen), maar nu twee kilometer van de nestboom van 2007. Het betreft waarschijnlijk een andere moer met mooie gave oren in tegenstelling tot de moer van 2007. In Venwoude/Drakenstein vonden we een boom met latrine, maar konden we geen voortplanting vaststellen. Wel was er in juni een kilometer ten oosten van deze boom een zichtwaarneming van een boommarter met twee jongen. Bij een andere holle eik met latrine twee kilometer naar het zuidwesten van de boom in Venwoude/Drakenstein vonden we nog langdurig nieuwe sporen. Helaas kon de bodem niet met de hengcam bereikt kon worden en voortplanting kon niet worden vastgesteld.

1. Inleiding

Voor het vijfde jaar zoeken Ruud van den Akker en ik naar nesten van boommarters in en om De Bilt. In die tijd blijken we ieder onze accent in het onderzoek te leggen. Ruud specialiseert zich steeds meer op onderzoek naar gedrag en onderzoekstechnieken. Ik houd me vooral bezig met inventarisatie van nesten van boommarters en verspreidingsonderzoek. Het hele jaar door struin ik één dag in de week het gebied af op zoek naar sporen. Half maart tot half juli ben ik zo'n drie volle dagen in de week, op zoek naar nesten en sporen en met posten bij mogelijke nestbomen. Al met al een hele klus, die veel geduld vergt. Ook blijkt het vaak moeilijk om prioriteiten te stellen: Ga ik door met zoeken van nesten of verhuisbomen, of ga ik posten bij een nest om een goed beeld te krijgen van de bef van de moer en te genieten van de jongen. Ik heb de prioriteit bij een gebiedsdekkende inventarisatie gelegd.

Het totale onderzoeksgebied bedraagt nu circa 18 km^2 bos (zie Figuur 1). In 2007 is het onderzoeksgebied uitgebreid met het Overbos van Landgoed Vollenhoven. Maartensdijk wordt geïnventariseerd door Ruud. Al met al controleer ik zo'n 900 bomen, waarvan circa 200 intensief. Daarnaast doorkruis ik oude opstanden van Grove Den en de omgeving van zeer geschikte bomen, op zoek naar sporen.

In het volgende hoofdstuk beschrijf ik de resultaten per gebied. De samenvatting is terug te vinden in Tabel 1 achteraan in dit artikel.

Figuur 1 *Boommarterinventarisatiegebieden in en om de Bilt.*

2. Bevindingen per gebied:

2.1. Beukenburg/De Leyen (Utrechts Landschap, De Leyen (gemeente De Bilt)

Ook in 2007 en 2008 hebben we in dit gebied geen boommarternesten gevonden. Wel vinden we regelmatig aanwezigheidssporen van boommarters. Ook is er regelmatig een boommarter gezien. In het gebied bevindt zich een beukenopstand met

zo'n 20 beuken met zwarte spechtengaten, waaronder meerdere zogenaamde flatbeuken. Een nadeel van deze opstand is dat er onvoldoende dekking is op de grond. De boommarters worden doorgaans gezien in de buurt van jonge sparrenbosjes. Dit jaar vond Ruud aan het eind van het seizoen dicht bij zo'n bosje, een verdachte berk met holte. Zou daar een nest in gezeten hebben? Of kunnen boommarters nesten hebben in dassenburchten? Henri Wijsman vond immers een boommarternest in een konijnenhol, waarom dan niet in een dassenpijp? (Wijsman, H.J.W., 2008. Gooise boommarters ondergronds. Zoogdier, jaargang 19, nummer 4, p13-15). We hopen hier volgend jaar achter te komen door intensieve camerabewaking in dit gebied. Dus: er zijn hier zeker boommarters, gezien de zichtwaarnemingen en aanwezigheidssporen.

2.2. Ridderoordse bossen (Utrechts Landschap)
Ook hier hebben we in 2008 geen nesten vast kunnen stellen. Wel zijn aanwezigheidssporen gevonden en zichtwaarnemingen gemeld. We hebben het vermoeden dat er twee territoria van moertjes in dit gebied zijn; een noordelijk en een westelijk.

Westelijk bevindt zich een beukenopstand met veel flatbeuken, waaronder de nestbomen van 2004 en 2006 en we vinden hier ieder jaar weer opnieuw keutels. Ook de bosuil is hier ieder jaar dominant aanwezig. In 2007 heb ik tijdens het posten kunnen genieten van 3 jonge bosuilen die ieder uit een gat van een flatbeuk keken. Ook zaten er dat jaar weer nest van een zwarte en een groene specht, een holenduif en andere kleine holenbroeders. Ook eekhoorns maakten volop gebruik van de flatbeuken, inclusief de voormalige nestboom. Hevige concurrentie dus! Zo zie je maar weer hoe belangrijk, die oude bomen met gaten zijn. Jammer dat er zo weinig van dit soort opstanden aanwezig zijn. Wel zijn ook in dit gebied veel konijnen- en dassenburchten. Is de boommartermoer daar naar uitgeweken? De komende jaren zullen het leren (zie ook het artikel "Hoe betrouwbaar zijn onze hengcam waarnemingen?" op pagina 43 van deze MARTERPASSEN

Noordelijk vonden we in 2004 een beuk met een latrine en zagen daar vijf maal een boommarter. Er is echter geen nest vastgesteld is dit oude gemengde bos met veel oude eiken en beuken met gaten. In 2007 vonden we wel aanwezigheidssporen maar geen nestboom.

In 2008 was het gelukkig raak. Ruud vond op 22 april vele keutels en afgebeten duivenveren onder een eik met op plusminus zeven meter hoogte twee gaten van groene specht en een inrottingsgat. Om de eik zorgen jonge Douglassparren voor een goede dekking. De eik staat zo'n vijftig meter ten noorden van een beuk die in 2004 een latrine had. De holte in de boom bleek zo diep en grillig dat we met de hengcam geen goed beeld van de bodem konden krijgen. Vele uren posten leverde evenmin resultaat op. Het was erg warm in mei en daardoor was niet altijd even goed te zien hoe vers de keutels onder de boom waren. Maar in ieder geval vonden we tot 6 mei nieuwe sporen. Zo'n 200 meter ten zuiden van deze eik vonden we 24 april nog een eik met al uitgedroogde stukjes keutel eronder. We hebben dus geen voortplanting vast kunnen stellen. We houden het op een vermoedelijk nest.

In augustus 2007 is een moertje doodgereden op de Gezichtslaan, die de Ridderoordse bossen in tweeën deelt. Omstreeks eind augustus 2008 zijn er twee boommarters doodgereden: een op de Nieuwe Wetering (N234), tussen Beukenburg/De Leyen en de Ridderoordese bossen, en een op de A27 circa twee kilometer ten westen van deze gebieden.

2.3. Vijverhof, Oude Tol, Pleinesbos en Willem Arntzbos (Utrechts Landschap), Splinter- enburg (particulier)
In 2005 en mogelijk ook in 2001 en 2002 nestelde een boommarter in een oude beukenopstand in Splinterenburg. In 2005 bleek het moertje mank. Na 2005 we hier geen nest of sporen meer; zou ze dit niet overleefd hebben?

In 2007 vonden we aanwezigheidssporen in Oude Tol en Vijverhof in noord-zuid-lijnspoor over de Biltse weg (N234), daar waar de boomkronen langs de weg elkaar raakten. Eind maart 2008 lagen er in Vijverhof her en der in een oude beukenlaan een stuk of tien keutels. Een buizerd alarmeerde voortdurend bij een nest op nog geen twintig meter van de keutels. Tijdens diverse postsessies bleek er maar een schrikachtige buizerd op het nest te zitten. Zou het kunnen dat een boommarter de andere buizerd soldaat heeft gemaakt? Een boommarter hebben we in dit gebied niet gevonden.

Eind juni ziet de hovenier van de Willem Arntzhoeve (WA) een boommarter over het hek naar de werkplaats klimmen. Het beest heeft een eekhoorn in de bek en lijkt zich te verwonden aan het hek. Deze werkplaats ligt circa 400 meter ten zuidwesten van de nestboom 2007 van Laag Hees.

Naar wie bracht deze marter een prooi? Is er een nest geweest in of rond de gebouwen van de WA-hoeve?

2.4. Laag Hees (particulier), Op Hees (Natuurmonumenten), De Zoom (gemeente Soest)
Dit gebied ligt ten zuiden van Pijnenburg-Oost (zie 2.5), waar al enkele jaren een boommarter een nest had. Ook wordt op de weg tussen deze twee gebieden (de N234) regelmatig een dode boommarter gevonden. Het lijkt dus aannemelijk dat ook in Laag Hees boommarters aanwezig zullen zijn. Vanaf 2005 zoeken we er naar nesten. Aanwezigheidssporen vonden we vooral in het zuidoosten en het noordwesten, maar geen nest.

In 2007 kwam daar verandering in. Op 25 maart lagen onder een beuk in een laan in het noordwesten van Laag Hees enkele keutels en urinesporen. Het betrof een klein restant van een oude laan midden in een gemengd bos, waar ook veel oude doorgeschoten hakhouteiken staan en ook kleine sparrenopstanden te vinden zijn. Een mooi natuurrijk stukje bos waar altijd wel wat te zien valt, zoals groene specht, eekhoorn, raaf en zelfs een buizerd in gevecht voor een territorium. De betreffende beuk staat middenin de laan en heeft maar één, al dichtgroeiend, zwarte spechtengat.

De dagen na de vondst kwamen er echter geen keutels bij. Maar zo'n vijftig meter ten zuiden van deze beukenlaan, aan de andere kant van een sparrenbosje van zo'n dertig jaar oud, ligt een niet onderhouden, smal paadje. Dit paadje noemen we het keutelpad. Zo om de tien meter lag er een boommarterkeutel; in de loop van de tijd kwamen er regelmatig verse keutels bij. Het leek erop dat het moertje haar keutels spaarde om haar territorium mee af te bakenen.

In de omgeving zijn weinig potentiële nestbomen, dus ik besloot bij de beuk in de laan te gaan posten. En jawel hoor, op 9 april kwam het moertje om 20.30 uur, na enkele keren zekeren, naar buiten en vertrok richting oosten.

Op 10 april hebben we om 21.00 uur gehengcamd. Helaas was het moertje nog aanwezig. We zagen ten minste een jong. Hoera, eindelijk een nest vastgesteld in Laag Hees! Het was overigens duidelijk te zien dat er enkele happen uit het linkeroor van het moertje waren. Op 31 mei zie ik het moertje om 17.30 uur vertrekken. De volgende avond hengcammen levert echter niets op. Moe en jongen zijn verhuisd! Het aantal jongen hebben we dus helaas niet vast kunnen stellen.

Het vinden van het keutelpad heeft mijn manier van zoeken veranderd. Voorheen zocht ik alleen latrines in en onder bomen, nu zoek ik bij, in mijn ogen, zeer geschikte potentiële nestbomen de omgeving af. Zo leer ik ieder jaar weer wat nieuws erbij.

Ook vond ik in 2007, net als in voorgaande jaren, circa twee kilometer naar het zuidoosten redelijk wat keutels. Zouden er territoria in Laag Hees kunnen zijn?
In het begin van het nestseizoen 2008 vonden we weer keutels onder de nestboom van 2007 en op het keutelpad, maar in de loop van de tijd werd dit steeds minder. En nu, jawel, op 30 april lag het in een beukenlaan in het zuidoosten vol met keutels. Een hond, die in de poep aan het rollen was, wees me de juiste boom. Een oude beuk met op zo'n zes meter hoogte een klein uitgevallen groene spechtengat. Zo op het eerste gezicht leek dit gat veel te klein. Maar het was wel duidelijk uitgekrabd. Posten leverde al snel een zichtwaarneming op. Het moertje vertrok om 20:25 uur richting het noordwesten. Op 7 mei hebben we om 21:50 uur, na vertrek van het moertje, geprobeerd te hengcammen. Maar helaas, het gat was te klein en liep al snel naar beneden. Op 21 mei hebben we het opnieuw geprobeerd met een kleinere camera, die meer gedraaid kon worden. We zagen 2 jongen. Overigens had dit moertje een drukke bef en geen gerafeld oor, dus het lijkt een ander exemplaar dan in 2007. Ook dit is weer een aanwijzing voor twee territoria. De zichtwaarneming bij de Willem Arnst hoeve (zie paragraaf 2.3) lijkt hier ook op te wijzen.

Naar aanleiding van de melding van de gebroeders Achterberg, dat je meer kans hebt om nesten te vinden als je met de telescoop naar haren in het toegangsgat zoekt, heb ik mezelf een telescoop cadeau gedaan. Nesten heb ik er nog niet mee gevonden, maar wel heb ik vele keren kunnen genieten van moer Mien. Eén keer kwam ik Mien, nadat ze vertrokken was, weer tegen. Ze liep op een breed pad, dezelfde richting op als ik liep. Hobbel de hobbel, zo mooi als haar gang is in de boomkronen, zo ongemakkelijk ziet haar voortbewegen eruit op de grond. Op een gegeven moment wordt ze me gewaar, gaat als een stokstaartje op haar achterpoten staan en kijkt naar me. Na enkele ogenblikken duikt ze de dichte ondergroei in, mij euforisch achterlatend. Zo had ik een boommarter niet eerder gezien!

2.5. Pijnenburg O (particulier), Venwoude (particulier), Drakestein (Staatsbosbeheer)

In Pijnenburg O vonden we in 2005 en 2006 een nest. In 2007 verliep het seizoen voorspelbaar. Op 31 maart vonden we de eerste keutels onder nestboom 2005. Hengcammen toonde 4 jongen. Bij dit nest heeft Ruud vele uren doorgebracht, met mooie filmopnamen als resultaat. Omdat deze moer de voorgaande rond dezelfde tijd naar een eik circa vijftig meter verderop verhuisde, wilde Ruud proberen om de verhuizing te filmen. Net toen de camera's door weersomstandigheden niet aanstonden, verhuisde de moer tussen 24 en 30 mei haar jongen inderdaad naar de verwachte eik: de verhuisboom van 2005 en 2006. Twaalf dagen hebben we van de moer en haar jongen kunnen genieten. Op 13 juni waren ze definitief vertrokken.

In 2008 kwamen we in het begin van het seizoen iemand tegen, die vertelde dat er afgelopen winter een steenmarter was geschoten. De betreffende marter had de kabels van een auto doorgebeten en daaruit had men geconcludeerd dat het een steenmarter was. En waar we al bang voor waren: dit jaar vonden we geen boommarternest in Pijnenburg-O.
In juni zag een vogelaar zo'n 800 meter naar het westen in het voor publiek afgesloten Pijnenburg-W een boommarter met twee jongen over een loopplank naar zich toe komen lopen. Was dit toch het moertje van Pijnenburg-Oost?

Of was het een ander moertje dat een kilometer naar het westen in Venwoude/Drakenstein_een nest heeft gehad? Want daar vonden we 7 mei een latrine onder een oude beuk twintig meter van de vrij drukke weg naar Lage Vuursche. Zowel op de takken als op de grond lagen vele keutels. Het was warm en droog in mei, dus het was niet goed te zien of de keutels vers waren. De beuk stond bij mij te boek als heel misschien geschikt: dus alleen bekijken als ergens anders in de buurt geen nest wordt gevonden. Deze boom met de vele takken heeft twee inrottingsgaten waarvan een overdekt. Met boswachter Rein Zwaan bezochten we de boom met de telescoop. In het onderste gat bleken honingbijen te zitten. Zou dat kunnen: boommarters en honingbijen in dezelfde boom? Door de takken en hoogte en vorm van de boom lukte het niet om te hengcammen. Henri Wijsman en ik hebben er meerdere keren gepost, maar geen boommarter gezien. Een verhuisboom hebben we ook niet gevonden.

2.6.Maartensdijkse bos (Utrechts Landschap)

Geen nest gevonden wel wat verspreide sporen. Ook hier bevind zich een keutelpad. Maar waar is de nestboom?

2.7.Noord-Houdringe (particulier), Houdringe, Beerschoten, Panbos, Biltse duinen (Utrechts Landschap),Vollenhoven (particulier)

Houdringe is een onderdeel van een oud landgoed. Het is een open gebied met weiden, begrensd door struiken en oude bomen, voornamelijk eik. In 2007 vond ik op 16 april in Houdringe een latrine in een oude zomereik met een gat van een Groene Specht op zes meter hoogte en een inrottingsgat op drie meter. De hengelcamera bleek te groot om in het spechtengat te kijken. De boom met latrine heeft krooncontact met een bosje met jonge fijnsparren aan de andere kant van een pad. Dit pad wordt intensief belopen door recreanten en loslopende honden. Zo'n honderd meter verderop, in particulier bos, liggen 's winters resten van dieren. Ik vermoed dat dit jagersplekken zijn. Op deze jagersplekken vond ik boommarterkeutels en afgebeten veren. In de omgeving komen veel konijnen voor.

Tot 6 mei vond ik verse sporen, maar daarna heb ik geen boommarter gezien en er is geen voortplanting vastgesteld. In 2008 was het wel raak. Op 28 april vond ik in Beerschoten, een km ten noordoosten van latrine-eik 2007, een beuk in een laan met een latrine. De beuk heeft drie gaten van zwarte spechten onder elkaar op zes á zeven meter hoogte. Het middelste gat is langgerekt door 'samensmelten' van twee gaten. Het is een wat moeilijk observeerbare boom omdat hij in heuvelachtig terrein ligt.

Posten leverde al snel een zichtwaarneming op. Het moertje bleek nogal angstig, dus ik moest op grote afstand observeren. Op 1 mei zag ik de moer uit het bovenste gat komen en in het middelste gat kruipen, waar ze direct weer uit kwam om naar boven te vertrekken door de boomkronen. Tijdens hengcammen op 9 mei bleek het om twee gescheiden holtes in de beuk te gaan. In de onderste holte zien we de moer met ten minste een jong. Wat deed de moer dan eerder in de bovenste holte? Op 14 mei bleken beide holtes leeg. Deze nestboom staat ook op een plek waar veel recreanten komen, langs een wandelroute en rond de schemering loopt menig hardloper onder de boom door. Al sinds 2005 houd ik deze boom intensief in de gaten en in 2006 vond ik in de buurt sporen van een boommarter. De verhuisboom heb ik niet kunnen

vinden. Misschien is ze naar de golfbaan even verderop verhuisd, daar is het een stuk rustiger.

In de Biltse Duinen, het gebied dat ten noorden van de golfbaan ligt, heb ik ook mogelijke keutels van boommarter gevonden en er worden ook zichtwaarnemingen in tuinen van omwonenden gemeld. Ik heb er echter (nog) geen nest gevonden.

In 2007 heb ik voor het eerst Vollenhoven Overbos geïnventariseerd, maar heb er nog geen zekere sporen gevonden.

3.Ten slotte

Vanaf 2004 inventariseren we nesten van boommarters, om voortplanting vast te stellen. We merken dat we steeds meer ervaring krijgen. Nog ieder jaar leer ik nieuwe dingen en verandert mijn inventarisatiemethode. De veranderingen zijn:

- 2006: uitbreiding van boomsoorten van beuk en eik naar alle soorten.
- 2007: niet alleen op en onder de boom zoeken naar keutels, maar ook in de omgeving.
- 2008: ook bomen met kleinere spechtengaten (tot 4,5-5 cm) inventariseren en controleren.

De ontwikkeling in 2009 wordt de GPS. Het aantal te onderzoeken potentiële nestbomen verandert voortdurend, door bijvoorbeeld omwaaien van bomen of nieuwe spechtengaten. Mijn handmatige kaart heb ik tot nu toe dan ook ieder jaar weer aan moeten passen. En tijdens mijn rondes liep ik tot nu toe met teksten op papier als: " Buln 2e l , ZS 10O ". Maar hoe geef je bomen midden in een opstand aan? Het zoeken naar de bewuste bomen kostte veel tijd. Ik hoop dit met behulp van mijn GPS, die een nauwkeurigheid heeft van vier meter, efficiënter te kunnen doen. Ik ga de bomen markeren en van een categorie voorzien: gebruikte nestbomen (1), zeer geschikte (2) en geschikte (3) potentiële nestbomen; zie Marterpassen 2005. Daarnaast ga ik twee routes tussen de gemarkeerde bomen maken: een route een langs bomen in categorieën 1 t/m 3 en een route twee langs mogelijke potentiële nestbomen. Een op de drie keer loop ik route twee. Ook kan ik nu sporen direct met de GPS markeren en op de computer op een topografische kaart uitlezen. Ik hoop dat dit de analyse en de zoektocht vereenvoudigt. Ik zie weer uit naar het komende voortplantingsseizoen van de boommarter.

Tabel 1. *Resultaten van 5 jaar inventarisatie van nesten van Boommarters in en rond De Bilt.*

	Jaar				
Gebied	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
1. Beukenburg	zichtwaarneming	zichtwaarneming, sporen	zichtwaarneming, sporen	zichtwaarneming, sporen	zichtwaarneming, sporen, verkeerslachtoffer
2. W Ridderoord	3 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht	zichtwaarneming, sporen	3 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht	zichtwaarneming, sporen, verkeerslachtoffer	zichtwaarneming, sporen, verkeerslachtoffer
2. N Ridderoord	beuk met latrine en inrottingsgat, zichtwaarneming	sporen			eik met latrine en holte gemaakt door groene specht
3. Splinterenburg/ Vijverhof		minstens 1 jong in holle beuk met inrottingsgat			sporen
4. NW Laag Hees			sporen	minsten 1 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht	sporen
4. ZO Laag Hees		sporen	sporen	zichtwaarneming, sporen	3 jongen in holle beuk gemaakt door groene specht
5. W Venwoude/ Draknstein			sporen	sporen	2 jongen in holle beuk met inrottingsgat, zichtwaarneming
5. O Pijnenburg		minstens 3 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht, verhuisd naar eik met inrottingsgat	3 jongen gevonden in verhuiseik met inrottingsgat, verkeerslachtoffer	4 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht, verhuisd naar eik met inrottingsgat	
6. Maartensdijk		3 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht	sporen	sporen	sporen
7. Houdringe/ Beerschoten		sporen	zichtwaarneming, sporen, verkeerslachtoffer	latrine bij eik met holte gemaakt door groene specht	minstens 1 jongen in holle beuk gemaakt door zwarte specht

VELDWAARNEMINGEN

Boommarters en dassen, hebben ze wat met elkaar?

Ruud van den Akker

De laatste jaren heb ik nogal wat mogelijke relaties geconstateerd tussen boommarters en dassen. Hieronder volgen enkele aanwijzingen voor deze hypothese.

1 Gedrag van boommarters op de voerplaats van Adrie Nieuwenhuizen.
Op deze voerplaats komen vrijwel elke nacht dassen en af en toe ook marters eten. Bij de voerplaats ligt een boomstam over de aanloop- en de vertrekroute van de dassen. Ze klimmen over de stam waardoor het aannemelijk is dat daar dassen geurstof aanwezig is. Boommarters lopen ook vaak over deze stam en laten er soms keutels achter. Het voedsel wordt op een vaste plaats gelegd. Dassen eten meestal staand maar ook wel liggend, dus ook dassen geur, op de grond, rond de voedselhoop. Marters lopen bij aankomst vaak min of meer een rondje om het voedsel, snuffelen en markeren regelmatig. Daarna gaan ze pas eten.
De dassen huizen op een burcht ongeveer 800 meter van de voerplaats. Op deze burcht lag op 4 februari 2007 een dode marter, op een storthoop voor een belopen pijp. Na sectie bleek dat dit moertje doodgebeten was door een das. De vraag is dan, hoe is deze marter in de burcht beland, op geleide van een dassen geurspoor? Het is niet uitgesloten dat dit het moertje was, die in het voorjaar van 2006 regelmatig in het restaurant kwam dineren.

2. Waarnemingen op het landgoed Beukenburg te Bilthoven.
Op dit landgoed liggen vijf vrijwel permanent bewoonde dassenburchten. In het voorjaar en zomer van 2007 had ik regelmatig op een van deze burchten fotovallen en/of videovallen staan. Het betrof hier een “eenpijps burcht”, waarin twee jongen geboren waren. Al het in- en uitgaande verkeer kon dus goed vastgelegd worden. Op 16 juli 2007 om 3.30 uur maakte een fotoval een opname van een boommarter. Hij of zij snuffelde precies op de plaats waar regelmatig een volwassen das zat. Een volkomen onverwachte waarneming. Heeft de marter de dassengeur geroken? Met lokvoer, onder andere ei, kip en pindakaas in de omgeving, is het niet meer gelukt de marter voor de camera te laten poseren.
Over een wissel van de burcht naar het voedsel gebied ligt een boomstam, op ongeveer tien meter van de burcht. De dassen klimmen regelmatig over deze stam, gezien de vele nagelkrassen. Op 12-12-2007 lagen bij de stam vijf mestputten van de dassen en een verse marter keutel op de stam. Toeval?

3. Waarnemingen in het Ridderoordse bos te Bilthoven
In het Ridderoordse bos liggen twee hoofdburchten van dassen en diverse bijburchten. Het bos wordt doorsneden door een drukke weg. Verscheidene dassen zijn hier doodgereden op vrijwel dezelfde plaats, tussen een van de hoofdburchten en een bijburcht. De laatste op 24 december 2008. Hoewel hier geen duidelijke wissel is te vinden, als oversteekplaats, werd daar op 20 september 2007 een oudere boommartermoer overreden. Een relatie met de dassen?

Ook in dit bos werd tweemaal een marter keutel gevonden op een boomstam over een wissel. Op 10 april 2008 bij een hoofdburcht en op 5 september 2008 bij een bijburcht. Deze vondsten zijn min of meer toevallige waarnemingen. Na een paar regenbuien is over het algemeen weinig of niets meer van een keutel terug te vinden. Daarnaast is het te frequent afzoeken van wissels niet aan te bevelen vanwege het risico op verstoring.

Zoals boven aangegeven liggen in het Ridderoordse bos twee hoofdburchten. Op beide burchten worden elk jaar jongen geboren. Waarschijnlijk betreft het een grote familieclan, bestaande uit 12-15 dieren. Tussen beide burchten lopen wissels hetgeen wil zeggen dat er regelmatig familie bezoekjes worden afgelegd. De afstand tussen de burchten is ongeveer 600 meter. De wissels van de burchten naar de ‘supermarkt’ zijn gescheiden, maar komen bij het voedselgebied min of meer bij elkaar uit. De wissels tussen de burchten lopen over een bospad. Op 11 juli 2007, om 21 uur, zag boswachter Hans Hoogewerf een boommarter dit bospad oversteken ter hoogte van de wissels. Op 19 juli 2007 hielden Hans Vink en ik een simultaan observatie bij beide burchten voor de dassen telling. Om 21.10 uur zag ik plotseling een marter over de burcht lopen, deze huppelde gericht naar de plaats waar de wissel begint naar de andere

burcht. Hij was helaas niet ver te volgen vanwege de dichte vegetatie. De volgende morgen belde Hans Vink dat hij om 21.55 uur ook een marter had gezien op 'zijn' burcht. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat hier sprake is van twee marters. Is de marter via een wissel van burcht naar burcht gelopen?

4. Oriënterend onderzoek
Deze waarnemingen vormden de aanleiding, in 2008, voor een oriënterend onderzoek te doen, met foto- en videovallen. De camera's werden bij de wissels tussen beide burchten geplaatst. Er werd bewust geen gebruik gemaakt van lokstoffen, wel af en toe van pindakaas. Wissels worden vaak door verschillende diersoorten bewandeld. De resultaten zijn, zeker gezien de beperkingen van fotovallen zoals elders beschreven in deze Marterpassen, bemoedigend. Met fotovallen: tweemaal een boommarter, vaak een das, een enkele vos, ree, haas en konijn. Op video, onder andere, een 'halve' marter, de camera was net te laat met inschakelen.

5. Vervolgonderzoek.
De resultaten van het oriënterend onderzoek leveren nog geen bewijs dat marters, dassenwissels volgen op geleide van dassengeurstof. De waarnemingen kunnen op toeval berusten. Om dit nader te onderzoeken moet uit een ander vaatje getapt worden. Daartoe verzamel ik doodgereden dassen om geurklieren te oogsten. Dit gaat hier niet meer zo snel vanwege de vele rasters en tunnels. Maar goed, ik heb er nu drie. Een van een Ridderoordse das en twee die geen relatie hebben met de Ridderoordse clan.

Diverse experimenten zijn in voorbereiding. Naast de geurklieren beschikken we ook over plankjes met marter uitwerpselen (Uit de uitwenkooien van het telemetrieproject van Jaap Mulder) en de inhoud van dassenmestputten. Vanuit verschillende invalshoeken zal het onderzoek aangepakt worden bijv. hoe is de reactie van een das als een plankje met marter uitwerpselen op de wissel ligt, wat mij betreft ook van een boommarter; hoe reageert een das op een andere familiegeur; zijn dieren af te leiden van een wissel; daarnaast experimenten op grote afstand van wissels enz. Het is nu nog even wachten, totdat vooral de adelaarsvarens voldoende hoog zijn opgeschoten, om redelijk veilig de apparatuur op te kunnen stellen. Het is minder prettig als een of andere onverlaat zich over de camera's zou ontfermen.

Het mysterie van het Blauwe Bos

Aaldrik Pot

met medewerking van Hans Kleef

1. Inleiding
Het Blauwe Bos is een voormalig productiebos (heideontginning) van zo'n 210 ha bij Haulerwijk op de grens van Drenthe en Friesland. Het is een 'landschappelijke schakel' tussen de boswachterij Veenhuizen en de bossen rond Bakkeveen. In beide laatstgenoemde gebieden is voortplanting van boommarter vastgesteld (Hans Kleef). Uit het Blauwe Bos komen af en toe zichtwaarnemingen van boommarter. Daarom heb ik in 2007 alle holle

Figuur 1. *Het Blauwe Bos (rechthoek) is een belangrijke schakel tussen de boswachterij Veenhuizen (zuid-oostzijde) en de bossen rond Bakkeveen (noordwestzijde).*

bomen en andere potentiële nestgelegenheden voor boommarters in kaart gebracht om de kans een glimp van een marter op te vangen te verhogen. Die 'glimp' is inmiddels gelukt, maar ook na intensief posten en gebruik van de hengcam is het nog steeds niet duidelijk met wie we het genoegen hebben: boom- of steenmarter.

2. Gebiedsbeschrijving en veldwerk

Het Blauwe Bos ligt in een relatief open landschap. Er zijn enige geschikte verbindingen met andere leefgebieden van boommarter zoals de boswachterij Veenhuizen en de bossen rond Bakkeveen (zie Figuur 1). Het Blauwe Bos bestaat uit een oostelijk deel met wat ouder gemengd bos (oudste deel uit 1850), een westelijk deel met jonger bos (circa 50 jaar oud) met vooral naaldhout en open stukken met natte en droge schrale heidevegetaties (in totaal ongeveer 60 ha. van de in totaal 210 ha). In het Blauwe Bos staan relatief weinig oude dikke bomen. De zwarte specht, een belangrijke leverancier voor boommarterwoningen, is wel eens aanwezig in het gebied, maar lijkt het gebied als broedvogel te hebben verlaten. Groene specht is ook geen vaste broedvogel en grote bonte specht is algemeen. De steenmarter is met zekerheid vastgesteld in het gebied.

In de winter van 2007 is het gebied dekkend gekarteerd op holle bomen en andere potentiële nestgelegenheden. Er werden slechts zeven bomen gevonden, bijna alle in naaldhout, met een holte die groot genoeg leek voor een boommarter. Daarnaast hangen er in het gebied twee bosuilenkasten en zijn circa vijf verlaten, maar intacte, roofvogelhorsten gevonden.

In het voorjaar van 2007 en 2008 werd de holle bomen in het gebied meerdere malen bezocht om te zoeken naar aanwezigheidssporen van (boom)marters.

3. Waarnemingen

In april 2007 werd door roofvogelaar René Riem Vis tijdens het beklimmen van een nestboom van een havik een marter gezien. Aan de hand van zijn omschrijving (duidelijke gele bef, zwart neusje) zou het hier om een boommarter kunnen gaan. Tijdens een veldbezoek in mei werd voor het eerst aanwezigheid van een marter geconstateerd in een van de bosuilenkasten. Deze kast hangt in het meest westelijk deel van het gebied, midden in dicht perceel met fijnspar. De omgeving bestaat vooral uit relatief open bos met Japanse lariks. Onder de kast lagen diverse marterkeutels en verspreid rond de boom lagen prooiresten van onder meer holenduif, zanglijster, gaai en grote bonte specht. In de rand van de nestkastopening was veel wolhaar te zien. Op 24 mei is de nestkast door Hans Kleef met de hengcam gecontroleerd. Op dat moment was er een moer aanwezig met drie jongen. Op basis van de beelden werd toen uitgegaan van een steenmarter.

Begin mei 2008 bleek de kast opnieuw bezet, met daaronder hetzelfde 'keutel- en prooirestenpatroon' als in 2007. Er was geen duidelijke latrine op de kast of op een van de bovenhangende takken te zien. Op 10 mei werd voor de eerste keer gepost bij de kast. Om half acht 's avonds (zon onder om circa 21.20 uur) vertrok een volwassen marter uit de kast. Aan de hand van de kenmerken die werden gezien (gele bef, donkere vacht) en het gedrag (vertrek via de boomkruinen, poepen en plassen op een bovenliggende tak) werd er vanuit gegaan dat het om een boommarter ging. Helaas was de waarneming direct aan het begin van het posten zodat camera en zintuigen nog niet helemaal op scherp stonden. Op de vage foto die wel kon worden gemaakt (zie foto 1), is niet goed te zien of het om een boom- of steenmarter gaat.

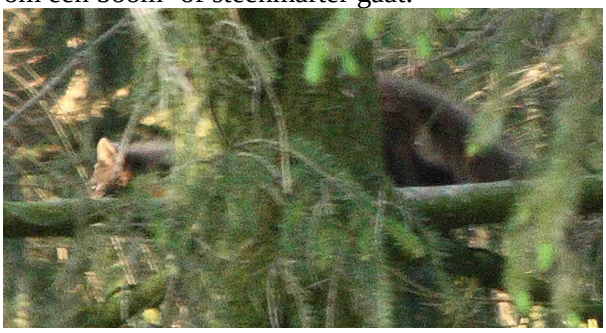

Foto 1. *De marter van het Blauwe Bos vertrekt door de boomkruinen.*

Op 14 mei werd door Hans Kleef en ondergetekende opnieuw gepost. Omdat na verloop van tijd het vermoeden bestond dat de moer niet aanwezig was, werd een controle met de hengcam gedaan. In de kast zaten drie jonge marters van vijf tot zes weken oud. De moer was inderdaad afwezig. Op basis van de beelden kon niet met zekerheid de soort worden vastgesteld, maar door de kleine oren die relatief ver aan de zijkant van de kop stonden, werd uitgegaan van steenmarter. Ook is nog voorzichtig boven in de kast gekeken. Volgens klimmer René Riem Vis hadden de jongen vleeskleurige neuzen en een witte bef. Het aanwezige kippengaas onder het deksel had zoveel stof gevangen dat geen goede foto kon worden gemaakt van de jongen.

Op 17 mei werd de kast nog een keer met de hengcam gecontroleerd. De moer bleek aanwezig en reageerde nauwelijks op de ingebrachte camera. Uit de beelden was wederom de soort niet met zekerheid vast te stellen al deden de relatief grote oren van de moer (zie foto 2) weer denken aan een boommarter…

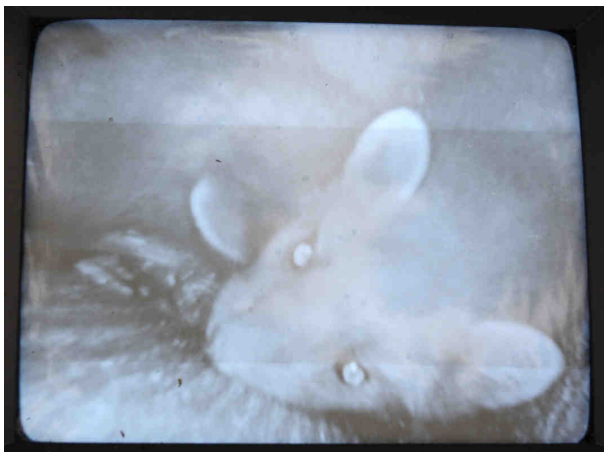

Foto 2. *Cameraopname van moer in nestkast.*

Op 18, 19 en 21 mei werd opnieuw enige uren gepost. Gepiep in de kast verried dat de jongen nog steeds aanwezig waren. Er werd echter geen vertrekkende of inkomende moer gezien. Er zijn op 18, 19 en 21 mei geen hengcamcontroles meer uitgevoerd omdat dit geen nieuwe informatie meer zou opleveren. De jongen werden niet een keer voor of in de nestopening waargenomen.

4. Discussie

De marter van het Blauwe Bos blijft vooralsnog een mysterie. De soort kon niet met zekerheid worden vastgesteld. Voor beide soorten valt wat te zeggen. Zo kan het zeer verspreide keutelpatroon onder de kast en in het bosvak (geen echte latrinevorming), het 'camerabeeld' en de zichtwaarneming van de jongen in de kast door René Riem Vis op steenmarter wijzen. Het feit dat de moer overdag veelvuldig op stap was, volgens de zichtwaarneming van Aaldrik Pot kenmerken van boommarter had, door de boomkruinen vertrok en het camerabeeld dat grote oren laat zien, zou een determinatie als boommarter voor de hand liggen. Ook het feit dat de moer na 'verstoring' haar jongen niet meteen dezelfde avond verhuisde, zoals bij steenmarters vaak gebeurt (mondelinge mededeling Hans Kleef & eigen waarneming) pleit wellicht voor boommarter. Een definitief oordeel kan echter niet worden geveld.

In 2009 zal geprobeerd worden om het mysterie van het Blauwe Bos alsnog te ontrafelen. Mogelijk wordt daarbij de hulp van een fotoval ingezet en als ook geen zekerheid geeft, behoort DNA-onderzoek van haren nog tot de mogelijkheid. Het blijft immers interessant om te weten om welke soort het gaat, al is het alleen om te zien of het Blauwe Bos inderdaad de 'verbindende schakel' is tussen de boswachterij Veenhuizen en de bossen rond Bakkeveen.

ONDERZOEK

Hoe betrouwbaar zijn onze hengcam waarnemingen?

Ruud van den Akker

Een hengcam bestaat uit een hengel met aan de top een mini infrarood camera met ingebouwde microfoon. De camera is middels een kabel verbonden met een accu voor de voeding van zowel de camera als een monitor. Bij een verdachte boommarternestboom wordt het cameraatje in de boomholte gebracht en is het beeld zichtbaar op de monitor. Zelf gebruik ik, in plaats van de accu, een 9-Volts blokbatterij voor de voeding van de camera en neem de beelden op met een videocamera. Het grote voordeel hiervan is, dat je thuis de filmbeelden op een groter scherm nog eens kritisch kunt bekijken. Dit kan soms leiden tot andere conclusies dan die je in het veld niet opgemerkt of zelfs verkeerd geïnterpreteerd hebt. Hieronder volgen enkele voorbeelden uit de praktijk:

1) Bij aanwezigheid van het moertje is het aantal jongen vrijwel niet te bepalen. Er zit dan niets anders op het onderzoek op een ander tijdstip te herhalen, in de hoop dat het moertje dan afwezig is of ter plaatse te wachten totdat ze op jacht is gegaan. Tellen van het aantal jongen, over en door elkaar liggend is eveneens lastig. Door de video beelden te bekijken, terug te spoelen, het beeld stil te zetten enz. kan het soms zelfs nog ingewikkelder worden en tot de nodige discussies leiden. In het Landgoed Pijnenburg in een nestboom meenden we 3 misschien 4 jongen te zien. Thuis varieerden de meningen van 3 tot 6, al die staarten en oren. Uiteindelijk hebben we besloten het op drie te houden, maar de twijfel over het werkelijke aantal bleef.

2) Een boomholte met een dik pak veren van een holenduif. Geen spoor van jonge marters te zien of te horen, hoewel het er allemaal erg verdacht uitzag. Enkele dagen later weer gehengcamd, toen bleken er 2 jongen op de verenhoop te liggen. Weer enige tijd later, bekwaamden zelfs 3 martertjes zich in het klimmen.

3) Landgoed De Vijverhof (Utrechts Landschap) Vrijwel elk jaar vinden we daar aanwezigheidssporen van boommarters, maar ondanks intensief zoeken geen nestboom gevonden. In 2008 vonden we onder een beuk, met een groot gat, hier en daar een marterkeutel. Het gat leek ook wat uitgekrabd te zijn. Na het inbrengen van de hengcam bleek het een zeer diep gat. Hoewel de scherpstelling te wensen overliet, zagen we een bewegende massa. Het adrenalinegehalte stijgt en de fantasie dreigt toe te slaan. Kijk dat is een staartje en dat lijken wel oortjes. Euforisch naar huis, we hebben een nest in De Vijverhof! Bij het bekijken van de videobeelden, slaat de stemming drastisch om. Onze vermeende martertjes blijkt een kluwen grote pissebedden, of iets dergelijks te zijn

4) Landgoed Beukenburg (Utrechts Landschap). In dit landgoed staan heel wat bomen, vooral beuken, met gaten. Overwegend zijn deze gaten gehakt door zwarte spechten. Het is aannemelijk dat boommarters hier permanent voorkomen, blijkens de zichtwaarnemingen op onder meer een dassenbucht en een fotovalopname op een andere dassenburcht. In een dicht fijnsparren bosje liggen vaak afgebeten veren van duiven en kauwen en af en toe een marterkeutel. Eenmaal vond ik daar de staart van een eekhoorn op drie meter hoogte. Ondanks intensief zoeken hebben we, in vijf jaar, geen nest kunnen lokaliseren. In juni 2008 twee zichtwaarnemingen op korte afstand van elkaar, binnen vijf dagen, midden op de dag. Dit moet dus haast wel een jagend moertje zijn en derhalve een met jongen. Na het nodige zoekwerk vond ik een berk met een recent uitgekrabd gat. Onder de berk lagen enkele keutels. De boomholte was helaas leeg. Een tiental meters van de berk staat ook nog een beuk met een inrottingsgat. Op goed geluk de hengcam ingebracht, een diep gat en opeens 'lichtjes' zichtbaar. Jonge marters? Na wat rommelen en onder andere hoeken kijken werd het duidelijk. Onder in het gat lag wat vocht en de 'oogjes' waren de reflecties van de infrarood ledjes van de camera. Weer een illusie armer.

Moraal van dit verhaal:
Trek niet te snel conclusies over het aantal jongen, tot 2 á 3 gaat het meestal goed, maar meer? Als het mogelijk is, neem dan de beelden op met een videocamera. Helaas zijn lang niet alle camera's hiervoor geschikt, hij moet beschikken over een analoge audio/video ingang. Beschik je niet over zo'n videocamera, dan is het aanbevelenswaardig foto's van het monitorscherm te maken.

Mogelijkheden en beperkingen van technische hulpmiddelen bij inventarisaties

Ruud van den Akker

1. Inleiding

Het voorkomen van boommarters in een gebied wordt in hoofdzaak bepaald aan de hand van verkeersslachtoffers, vondsten van nestbomen, aanwezigheidssporen zoals keutels, prooiresten en met veel geluk door zichtwaarnemingen. De laatste jaren zijn ook technische hulpmiddelen binnen ons bereik gekomen. Veel ervaring is inmiddels opgedaan met de hengcamtechniek voor het onderzoek van nestbomen. De mogelijkheden werden uitgebreider met fotovallen en videovallen, naast permanente observatie systemen. Alle technieken hebben echter ook beperkingen. In dit artikel wordt hier nader op ingegaan.

2. Hengcam-techniek

De hengcam bestaat uit een minicameraatje met infrarood (IR) verlichting gekoppeld, aan een hengel. Het cameraatje is, middels een kabel, verbonden met een accu voor de voeding en een monitor of een videocamera. De IR-ledjes stralen een zwak rood licht, van ongeveer 850 nm, uit. In de pioniersfase was er discussie of het IR-licht verstorend zou zijn voor marters. Om dit wat nader uit te zoeken heb ik het volgende experiment uitgevoerd.

Na het inbrengen van het hengcamcameraatje, dat aangesloten was op een videocamera, bleek het moertje aanwezig in de boomholte. Er was even een reactie maar na 20 seconden werd de camera geaccepteerd, ze deed haar ogen dicht en dommelde in. Zonder geluid te maken werd de stroom van de hengcam uitgeschakeld, haar reactie hierop is dan niet meer waar te nemen. Een halve minuut later werd de stroom weer ingeschakeld. Ze deed haar ogen open en keek naar de camera. Even later ging ze weer in ruste. In totaal heb ik dit experiment achtmaal uitgevoerd bij drie verschillende moertjes, met vrijwel identiek resultaat. Hieruit volgt dat een boommarter IR-licht van 850 nm wel degelijk waarneemt. Met name lichtwisselingen. Een constante lichtbron wordt na korte tijd wel geaccepteerd. Min of meer theoretisch zou het nog mogelijk kunnen zijn dat de warmteuitstraling van de leds een rol heeft gespeeld. Met warmte metingen, met een gewone thermometer, was dit niet aantoonbaar in die korte tijd

3. Fotovaltechniek

Fotovallen zijn ontwikkeld voor of in ieder geval erg in trek bij, vooral Amerikaanse jagers op grofwild. Ze plaatsen fotovallen op voerplaatsen voor de selectie van afschot dieren. Een fotoval bestaat uit een camera met ingebouwde bewegingssensor. De verlichting is IR of flits. De camera's worden gevoed door batterijen of een accu. De beelden worden opgeslagen, afhankelijk van het merk, op een CF- of een SD-kaart. De bewegingssensor reageert op een combinatie van beweging en warmte. Dit laatste moet niet onderschat worden. Het dier moet warmte uitstralen met een temperatuur die hoger is dan die van de omgeving. Vandaar dat de kans op succes hoger is in koude nachten. Veel bewegingen van takken en sterk wisselende slagschaduwen kunnen valse triggeringen veroorzaken. Afhankelijk van de instelling van de camera kunnen 1-3 foto's gemaakt worden, met een onderlinge interval van ongeveer 10 seconden. De fotokwaliteit is in het goedkopere segment matig, er is nogal beknibbeld op de lens, maar deze is voor inventarisatie doeleinden wel acceptabel. Voorbeelden hiervan, althans waar ik ervaring mee heb zijn de Stealth AD3 ($180) en de Moultrie D 40 ($100). In het wat duurdere segment Is de fotokwaliteit aanzienlijk beter bijv. Cuddeback C3300 ($360). Deze drie camera's zijn uitgevoerd met flitslicht. Daarnaast werk ik met de Moultrie I 60 ($300) een infrarood camera. De grote beperking van alle vier digitale fotovallen is, dat ze werken met een minuutinterval d.w.z. om de minuut 'kijkt' de camera of hij een bewegend warmbloedig dier ziet. Is dit het geval dan maakt hij een tot drie foto's. Tijdens die minuut kan van alles gebeuren, hetgeen dus niet geregistreerd wordt.

4. IR versus flits.

Aanvankelijk was de gedachte dat IR licht minder verstorend voor dieren zou zijn dan flitslicht. Nu na talloze experimenten en duizenden foto's verder, vooral van dassen, vossen en helaas maar een stuk of tien van boommarters, blijkt dit toch wat anders te liggen. De IR fotovallen zijn uitgerust met een verlichting van 850 nm, evenals het cameraatje dat we in de hengcam gebruiken. Op het moment dat een IR fotoval een foto wil maken, lichten de ledjes rood op gedurende ongeveer een seconde. Dan treedt een rustfase in van tien seconden, daarna lichten ze weer op. Met andere woor-

den een serie afwisselingen van licht naar donker, vergelijkbaar met de hengcam experimenten bij het martermoertje. Dassen trekken zich hier weinig van aan, maar vossen wel degelijk. Het is zeer wel mogelijk dat een boommarter er direct vandoor gaat. Een ander probleem is dat IR fotovallen, althans mijn Moultrie I 60, de eerste opname sterk overbelicht, de tweede en derde foto's zijn wel goed belicht. Een andere IR fotoval, de Stealth cam 5.0 MP vertoonde dit effect eveneens, zij het wat minder dan de Moultrie. De ervaring is echter beperkter omdat deze fotoval vrij snel doorbrandde.

Infraroodlicht met een golflengte van 960 nm, dat voor ons niet zichtbaar is, wordt waarschijnlijk ook niet door marters waargenomen, althans je ziet geen afwijkend gedrag. Ik gebruik regelmatig een digitale nachtkijker die aangesloten wordt op een videocamera. Deze kijker is erg geschikt voor observatie van dassen, maar ook van boommarters bij nestbomen. Hij heeft zijn diensten bewezen bij de vrijlating van marters uit een opvangkooi en bij het loslaten van gezenderde marters uit uitzetkooien. Door wisselingen van licht intensiteit of extra ondersteuning met een schijnwerper, met licht van dezelfde golflengte, werd geen enkele verandering in gedrag van de dieren waargenomen.

5. Effect van flitslicht op dieren.
Veel informatie is hierover verkregen op de voerplaats van Adrie Nieuwenhuizen op de Veluwe. Elke avond wordt op de plaats voedsel neergelegd en gedurende de nacht worden de activiteiten van de restaurantbezoekers op video vastgelegd. Voor de opnamen wordt gebruik gemaakt van een IR-lichtgevoelige camera met ondersteuning van een IR-schijnwerper, die permanent aanstaan. Het is gebleken, dat het niet van belang is of het zichtbaar of onzichtbaar IR licht is. Zelfs wit licht wordt door dassen en vossen geaccepteerd. De enige voorwaarde is dat de verlichting constant aan staat. Op de voerplaats verschijnen praktisch elke nacht dassen en vossen, soms zwijnen, af en toe boommarters, eenmaal een wasbeerhond en ook eens een wasbeer. Verscheidene weken heeft een Cuddeback flitsfotoval op verschillende locaties op de voerplaats gestaan. Dit leverde zo'n duizend foto's op. Op zich is dit natuurlijk wel aardig, maar hiermee was de vraagstelling of flitslicht verstorend werkt, niet beantwoord. Het antwoord moet komen uit een koppeling van de video opnamen en de foto's. De snelheid van de flits is 1/60.000 seconde. Het video beeld is opgebouwd uit 50 beeldjes per seconde. Om nu de flits te zien op video moet deze precies samen vallen met 1 van de 50 beeldjes. Van die gelukkige momenten hebben we een aantal opnamen. In de meerderheid uiteraard van dassen en vossen, maar ook een paar van boommarters. De marters waren aan het eten, dan wel liepen met een bek vol voedsel weg. Zeker van een marter met voedsel in de bek zou je verwachten dat ze hun bek open zouden laten vallen van schrik. Zonder, zichtbaar, een spier te verrekken huppelden ze vrolijk verder.
Conclusie: Boommarters worden, voor zover ons inzicht nu reikt, niet zichtbaar verstoord door flitslicht. Een bijkomend voordeel is dat flits foto's altijd in kleur zijn.

6. Evaluatie van fotovallen.

Om iets te kunnen zeggen over de gevoeligheid van fotovallen, met name ten gevolge van de minuut interval, is een 'gouden standaard' techniek een vereiste. Dit wil zeggen een systeem met de hoogst mogelijke trefkans. Mijn gouden standaard bestaat uit een bewakingscamera die verbonden is met een digitale recorder met ingebouwde bewegingssensor. De sensor is te variëren in gevoeligheid. Het geheel staat permanent onder stroom, indien mogelijk via adapters uit het lichtnet. In het veld wordt gebruik gemaakt van een accu. Een volle accu van 12 volt/50 ampère levert spanning voor 150-200 uur. Naast de bewakingscamera kunnen dan een of meer fotovallen geplaatst worden. Deze combinatie is uitgebreid getest op dassenburchten, bij dassentunnels en op drie voerplaatsen. De resultaten met de vier hier boven genoemde fotovallen zijn, helaas, teleurstellend. Een voorbeeld uit de praktijk: de bewakingscamera en een Cuddeback-flitsfotoval staan gericht op het kadaver van een das met daarop een enorme hoeveelheid maden. Een hond wentelt zich door de maden massa, rent weg, komt kort daarop terug, belaagt weer de maden. Dit herhaalt de hond een aantal malen. Alle stukjes video bij elkaar opgeteld was 4 minuten en 20 seconden dat de hond in beeld was. De fotoval leverde slechts 1 foto van de hond op.

Globaal wordt maar maximaal 5-10% van de dieren die door de recorder opgenomen worden, ook door de fotovallen geregistreerd. Op voerplaatsen ligt dit percentage beduidend hoger. Bovendien is dit percentage nog verder te verhogen door de wijze van aanbieding van het voedsel. Een das neemt over het algemeen rustig de tijd om te eten. Geef je ze echter maiskolven dan pakken ze snel een kolf en gaan elders eten, maar strooi je maiskorrels dan zijn ze langer bezig en krijg je meer foto's. Vossen hebben de neiging zo snel mogelijk hun bek vol voedsel te stoppen en snel te verdwijnen. Een boommarter zal, als een ei aangeboden wordt, dit snel pakken en ermee vandoor gaan. Maar geef je een marter pindakaas, eventueel gemengd met honing, dan is fotoval succes verzekerd.

Een ervaring uit het elders in deze Marterpassen beschreven, boommarter-telemetrieproject van Jaap Mulder in Brabant. Een dagrustplaats, in een eik, van een gezenderde marter was gevonden en de aanwezigheid van de marter was bevestigd met de hengcam. Drie fotovallen (2 analoge Stealth flits fotovallen van Jaap en de digitale IR Moultrie I 60) werden bij de boom geplaatst. Op de stam en aan de voet van de boom werd pindakaas gesmeerd. En wat doe je als marter als de poten van je bed ingesmeerd zijn met voedsel? Zorgeloos genieten! Dit leverde een serie mooie foto's op. Kleuren foto's van de marter op de stam en zo'n tachtig IR-foto's aan de voet van de boom. Dat de marter zich de IR-camera liet welgevallen is in strijd met vele andere experimenten. Het is mogelijk dat deze nog wat onervaren marter, die gewend was in de uitwenkooi regelmatig zijn natje en droogje te krijgen, zo genoot van de pindakaas dat hij het IR-licht amper heeft opgemerkt. Op elke regel zijn nu eenmaal uitzonderingen.

7. Het gebruik van lokstoffen.

De kans dat een boommarter spontaan voor een fotoval wil poseren is buitengewoon klein. Je moet dus wat trucjes toepassen om het dier naar de camera te lokken. Veel dieren zijn nieuwsgierig naar aparte luchtjes. Commercieel zijn diverse 'marter lokstoffen' verkrijgbaar. (Deze stoffen worden in de handel gebracht met mogelijk minder edele bedoelingen). Een drietal lokstoffen werden o.a. gebruikt voor een experiment met een fret als figurant:

1. Lenon's marten super all call lure
2. Caven's gusto lure
3. Marder-Witterung 'Gelbkehlchen'

De opstelling was als volgt: permanente video camera en vier verschillende fotovallen. Drie houtblokken, blok 1 met lokstof 1, blok 2 met lokstof 2 en blok 3 met lokstof 3. Een fret werd, aan een lijn, losgelaten voor de blokken. De fret rook spontaan aan blok 1, vervolgens aan blok 2 en daarna aan blok 3 om ten slotte nog even terug te gaan naar blok 1. In totaal duurde de snuffeltijd 12 seconden (op video), daarna was de belangstelling verdwenen. Slechts een van de vier fotovallen heeft een foto van de fret gemaakt. Andere gebruikte 'lokstoffen' zijn valeriaanolie, visolie, levertraan, makreel in olijfolie. Gewoon van alles maar proberen, je weet maar nooit. Het effect van valeriaanolie op wilde katten is overtuigend aangetoond door Jaap Mulder, zowel in Zuid- Limburg als in Frankrijk. Met visolie als lokstof heeft Anja Oude Tijdhof tijdens haar onderzoek stage bij de VZZ, een boommarter gefotografeerd. Nu is dit wel een eenmalige waarneming maar er zit m.i. wel een zekere logica in en wel om het volgende:

Bij de fabricage van rubberslangen voor de auto industrie wordt vismeel toegevoegd. Bij een warme motor kan vislucht vrijkomen. Bekend is het doorknagen van autoslangen door steenmarters. Een paar jaar geleden werden slangen van een

auto doorgeknaagd bij iemand, wiens huis direct grenst aan het Ridderoordse bos in Bilthoven. In dit bos zitten permanent boommarters en ook in de directe omgeving van deze woning zijn zichtwaarnemingen bekend. Hoewel het bewijs ontbreekt, is het niet uit te sluiten dat een boommarter de knager is geweest.

8. Aanbieden van voedsel.
Het is minder sympathiek om te proberen een marter te (mis)leiden met alleen maar een lokstof. Als tegenprestatie zullen alle dieren extra voedsel zeker waarderen. De kans is dan groot dat ze langer voor de fotoval verblijven, met alle gevolgen van dien. Dit voedsel kan bestaan uit bijv. pindakaas, honing, eieren en vlees (kip, haas en ree). Mijn ervaring is dat pindakaas, eventueel gemengd met honing, als universeel voedsel effectief is. Vossen, dassen, muizen en boommarters zijn er gek op. Concentratie van muizen, ik heb bijv. fotovalopnamen waarop 6 muizen te zien zijn, heeft ook zo zijn voordelen met betrekking tot predatoren. Hoe dan ook, je krijgt aardige foto's, ter compensatie als de boommarter het af laat weten.

8. De wijze van aanbieden van het voedsel.
Je kunt natuurlijk de pindakaas op een paaltje, boomstronk of een tak smeren. Meer effectief is het een blok hout in te smeren en dit op te hangen aan een touw. (Een variant op de televisie commercial 'Peijnenburger koekhap methode'). In de praktijk werden aardige resultaten verkregen, met een rat en dassen. Het doel is vertragingstechnieken in te bouwen om de interval van de fotoval te overbruggen. Bij elke aanraking van het blok hout zwabbert het alle kanten op. Toch bleek bijv. een das daar zeer inventief mee om te gaan. Na enkele, mislukte, pogingen lukte het hem het blok te pakken te krijgen. Staande op z'n achterpoten en met de voorpoten het blok vasthoudend, genoot hij van de pindakaas.
Ook in de omgeving van een boommarter nestboom is de trefkans klein. Door observatie bij een nestboom was de jachtroute van het moertje redelijk bekend. Daar waar ze afdaalde werden twee fotovallen geplaatst. In het beeldveld van de camera werd pindakaas, soms aangevuld met kip en/of ei, op een boomstronk aangebracht. Om de twee tot drie dagen werd steeds een andere lokstof aangebracht. De lokstof werd op takken gesmeerd in de omgeving op een hoogte van een meter of twee om voldoende verwaaiing te verkrijgen. Je zou verwachten dat dit toch wel een marterfoto zou moeten opleveren, nou mooi niet. Wel een verse marterkeutel bij het voer, dus 'een interval keutel'. Wel veel, ongeveer 600 foto's van bosmuizen, tweemaal een vos en eenmaal een bosuil, die het kennelijk op de muizen had voorzien.

Bovenstaande ervaringen met fotovallen, met name de kritiek op die minuut interval, moeten niet tot ontmoediging leiden. Fotovallen zijn zeker een welkome aanvulling. Af en toe zul je wel eens een marter spotten, maar voor inventarisatie van boommarters lijken ze me minder geschikt, de 'bijvangsten' geven ook veel voldoening. Het is zeker minder frustrerend juist de boommarter als 'bijvangst' te beschouwen. Hoe dan ook, het is altijd weer spannend het geheugen kaartje af te lezen, want wie weet…

Dode boommarters verzamelen: stoppen of mee doorgaan?

Sim Broekhuizen en Gerard Müskens

Er is binnen de kring van de WBN discussie ontstaan over de vraag in hoeverre het zinnig is door te gaan met het verzamelen en onderzoeken van dode boommarters. Deze vraag is ingegeven doordat (in willekeurige volgorde):

1. we inmiddels door het al gedane onderzoek van verkeersslachtoffers al veel te weten zijn gekomen over de verspreiding en de biologie van de boommarter, waarvan veel zijn neerslag al heeft gevonden in het speciale boommarternummer van Lutra uit 2000 (jrg. 43 nr. 2) en het de vraag is of daar door het doorgaan met dit soort onderzoek nog veel aan toegevoegd zal worden;
2. de ondersteuning vanuit Alterra steeds minder wordt, waardoor de administratieve verwerking van de gegevens steeds meer door de WBN of de VZZ moet worden gedaan;
3. het verzamelen van verkeersslachtoffers langs (snel)wegen steeds riskanter wordt en in het algemeen niet is toegestaan;
4. het voor het verkrijgen van verspreidingsgegevens niet noodzakelijk is de dieren echt in handen te hebben, gesteld dat de determinatie betrouwbaar is.

Er zijn echter ook argumenten om nog niet te stoppen met het verzamelen van dode boommarters (ook in willekeurige volgorde):

1. van gebieden waarvan het onduidelijk is of boommarters er zich voortplanten zal men het geslacht, de leeftijd en de voortplantingstatus van de slachtoffers willen weten. Daarbij is het lastig om voor iedereen duidelijk te doen zijn van uit welke streken je nog wel dode boommarters wilt onderzoeken en uit welke streken niet meer;
2. de steenmarter rukt steeds verder op naar het westen, waardoor de boommarter in typische 'steenmarterbiotopen', zoals de Geldersche Vallei, mogelijk concurrentie gaat ondervinden van de steenmarter. Om zicht te hebben op de getalsmatige verhouding tussen boom- en steenmarter in dit soort kleinschalige gebieden waar de steenmarter nu nog niet of nauwelijks voorkomt, moet men zeker zijn van de soortdeterminatie. Hiervoor is het vaak nodig de doodgereden dieren in de hand te hebben; soms kan men volstaan met goede foto's. Om te weten of de steenmarter zich er al echt gevestigd heeft is ook onderzoek van slachtoffers onder deze soort gewenst;
3. dat we nu wel voldoende materiaal hebben verzameld om de meeste door ons gestelde vragen te kunnen beantwoorden geldt voornamelijk voor vragen die vanuit de WBN en Alterra zelf werden gesteld. Maar ook buiten de WBN en Alterra zijn er vragen met betrekking tot de boommarter. Dat zijn vragen die vaak buiten het directe terrein van de verspreidingsecologie liggen, maar zeker kunnen bijdragen aan ons inzicht in de biologie van de boommarter. Zo wordt nu door de parasitologen Fred Borgsteede en Herman Cremers onderzoek gedaan naar het voorkomen van darmparasieten bij de marters in Nederland. Door Judith van den Brand-Garritsen van de Vakgroep Virologie van de Erasmus Universiteit worden boommarters onderzocht op het voorkomen van bepaalde virussen en longaandoeningen. Vooral haar gegevens over longwormen lijkend belangwekkend te worden. Van Margarida Santos Reis en Mafalda Costa van de Universiteit van Lissabon kwam het verzoek om spierweefsel voor genetisch onderzoek om de positie van Portugese kleine roofdieren ten opzichte van de rest van Europa te kunnen bepalen. Een soortgelijk verzoek ligt er van Jacinta Mullins uit Waterford (Ierland), maar dan specifiek gericht op de boommarter. Al deze verzoeken om materiaal komen natuurlijk voort uit het feit dat bekend is dat wij hier dood gevonden boommarters verzamelen en onderzoeken, zodat herkomst, geslacht en leeftijd bekend zijn;
4. een mogelijk nieuw project is de toetsing van het Meerjaren-programma Ontsnippering van Rijkswaterstaat en het Ministerie van LNV. Bij die toetsing zullen de effecten van mitigerende maatregelen ten aanzien van het wegverkeer op een aantal voor het natuurbeheer belangrijke soorten worden gevolgd. Overwogen wordt nu of de boommarter één van die soorten zal zijn. Als dat het geval zal zijn, dan is het van belang dat er ook gegevens zijn uit de periode vóórdat de maatregelen worden getroffen;
5. aansluitend bij het voorgaande punt: het vaststellen van plaatsen waar herhaaldelijk boommaters door het verkeer omkomen en die in aanmerking komen voor mitigerende maatregelen. De vraag naar deze plaatsen is al door verschillende provincies gesteld. Nu is het landschap geen gefixeerd geheel, zodat ook het gegevensbestand van omgekomen boommarters regelmatig geactualiseerd moet worden. Daarbij is het trouwens nog steeds de vraag of de plaatsen waar relatief veel slachtoffers vallen voor jonge dieren dezelfde zijn als die waar veel volwassen dieren sneuvelen. Dit punt zou nu al aan de hand van de reeds verzamelde gegevens kunnen worden onderzocht, maar voor een echt goed onderbouwde uitspraak zijn deze gegevens nu waarschijnlijk nog ontoereikend;
6. de Nieuwe Atlas van de Nederlandse Zoogdieren is nu in voorbereiding. Deze atlas zal een compilatie worden van provinciale zoogdieratlassen. Daarvan zijn er enkele die al in een afrondende fase zijn, zoals die van Limburg en Zeeland, terwijl andere in een startfase verkeren. Sommige provincies moeten nog helemaal beginnen. Hoewel er veel voordelen aan het werken via provinciale atlassen zitten, is een nadeel dat de perioden waarop de kaartbeelden betrekking hebben niet gelijk zullen zijn. Als WBN kunnen we dit nadeel ondervangen door te zorgen dat ons waarnemingensysteem zo volledig mogelijk is tot de landelijke atlas wordt aangeleverd om te worden gedrukt. Wat de boommarter betreft is het daarbij van belang dat er een betrouwbaar onderscheid wordt gemaakt tussen gebieden met voortplanting en gebieden met (waarschijnlijk) alleen zwervende dieren;
7. onderzoek naar dispersie van boommarters. Soms doet zich de mogelijkheid voor om van nestjongen wat haren te verzamelen. Een deel

van deze jongen zal later het geboortegebied verlaten en - helaas - slachtoffer worden van het verkeer. Door het DNA van de doodgereden dieren te vergelijken met dat van de verzamelde haren kunnen gegevens over de dispersie worden verkregen. Een heel geplus en alleen mogelijk met additionele financiering. Maar als die beschikbaar komt is het wel makkelijk als het benodigde materiaal al verzameld is.

Al met al lijken er ons voldoende argumenten om te proberen het onderzoek aan doodgereden boommarters vooralsnog voort te zetten.

Natuurfotograaf en WBN-lid Geurt Besselink heeft in zijn boek *Veluwe, Onvergetelijke ontmoetingen* zijn mooiste fotomomenten op de Veluwe gebundeld en beschreven. Als je dit fraaie boek hebt bekeken en gelezen, zal een wandeling op de Veluwe nooit meer hetzelfde zijn. Tien procent van de opbrengst van dit boek wordt besteed aan het behoud van de natuur. De WBN heeft zich verbonden aan dit boek samen met vier andere organisaties die zich inzetten voor de natuur. De koper bepaalt welk doel hij steunt. Een mooi gebaar, meent de Commissaris van de Koningin in Gelderland (Clemens Cornielje) in het voorwoord. De redactie kan het hier van harte mee eens zijn; in het Jaarverslag 2008 op pagina 52 kunt u lezen dat dit in 2008 al heeft geleid tot een mooie gift voor het boommarteronderzoek. Voor informatie over hoe dit boek als enkel exemplaar, of in partijen kan worden afgenomen (bijvoorbeeld om als relatiegeschenk te benutten) kan men terecht bij de auteur (zie adressenlijst achter in deze MARTERPASSEN).

Deze ontmoeting verscheen al eens in MARTERPASSEN XI; de verrichtingen van de boommarter bij de berk met het spechtennest (Foto's: Geurt Besselink).

BELEVING

Boommarters op Planken Wambuis

Riny Westeneng

Op Planken Wambuis heb ik het afgelopen jaar intensief naar boommarters gespeurd. Hele bospercelen heb ik afgezocht naar mogelijke verblijfplaatsen. Lekker struinen met een doel! Vaak nam ik brood en koffie mee, ondertussen rondkijkend. Hier en daar vond ik mooie boomholtes, meest in beuken, af en toe in eik en grove den. Ik ontdekte zo ook de dassenburchten. Prachtig allemaal…

In februari vond ik op circa 500 meter van een drukke weg een winterverblijfplaats van een boommarter. Nu heb ik gelezen dat uitwerpselen nogal eens op omgevallen boomstammen of stronken liggen. Op Planken Wambuis vind ik dat flink tegenvallen. Alle boomstammen, ook afgezaagde stompen, heb ik nagezocht en bijna nooit lag er iets op. En, tegenwoordig ligt er behoorlijk wat hout in het bos! Deze middag liep ik dus in deze beukenlaan, die overigens vrij weinig wordt belopen, en zag ik de zoveelste omgewaaide beuk. Ik wilde snel voorbijgaan omdat het toch niets was, echter in het voorbijgaan wierp ik nog even tegen beter weten in een blik op de stam. Een gevoel van opwinding overviel me, er lagen een paar verse boommarteruitwerpselen aan de voet op de stam. Zou het kunnen, dacht ik? Snel zocht ik de omgeving af en vond nog meer keutels. Weer een op een omgevallen boom aan de andere zijde van de laan. Ten slotte vond ik een half afgestorven beuk met veel uitwerpselen er omheen. Aan de achterkant van de boom, van het pad af, zaten een paar natuurlijke holtes. Dolgelukkig was ik met deze vondst. Wat later ging ik kijken en naderde boom zeer omzichtig. Ik sloop door de bosbessen! Een golf van opwinding voelde ik toen ik iets bruins in de bovenste holte zag. Ik zocht een plek onder een grove den om te posten en keek weer naar de holte vrij hoog in de boom en zag nog net iets bruins wegglippen. Aanvankelijk dacht ik aan een bosuil. Snel ging ik zitten en onder het genot van een hete bak koffie wachtte ik de gebeurtenissen af. Ik zat hier in een grove dennenbos met veel bosbessenstruiken. Wat later keek er ineens een boommarter uit de holte. Gewoon in de middag met de verrekijker in februari, even een boommarter bekijken! Heel wonderlijk vond ik dat. Later die maand en in maart heb ik deze marter nog een paar keer gezien. Een keer sneeuwde het en lag ik op een groene handdoek met een kussen in de rug, tegen een grove den op de grond in de vrieskou. Een paraplu boven me en alweer dampende bak koffie erbij. Er vielen wat sneeuwvlokken op de vacht van de boommarter. Toen het volkomen donker was geworden, kon ik met de kijker alleen de sneeuwvlokken op zijn vacht nog zien. Volkomen verkleumd ging ik uiteindelijk zeer voldaan weer naar huis.

Deze marter had mij steeds gezien, hoewel ik groen gekleed was en ook altijd een groene pet droeg. Ik ben er van overtuigd dat het menselijk gezicht te veel opvalt. Met een pet vang je dat wat op. Ook sluip ik naar de observatiepost toe, op circa veertig meter van de weg. Verder weg gaan zitten levert problemen op met de zichtbaarheid van de holte in de schemer. Ik heb deze marter niet een keer zien vertrekken. Ik zit dan zeker tot een uur in het pikkedonker. De holte is dan niet of nauwelijks meer te zien. De zwijnen komen in het bos komen soms op dat soort momenten overigens wel erg dichtbij…

Robert Keizer is ook verschillende keren bij deze boom wezen kijken en heeft boommarter uiteindelijk ook een keer gezien. Hij lag niet altijd in de bovenste holte. Die holte was erg ondiep. Aanvankelijk dachten we dat het een nestboom zou kunnen worden. We hebben met de hengcam nog een keer gekeken. De onderste holte zou geschikt kunnen zijn. Net voordat de jonge martertjes geboren zouden worden, was deze beuk toch weer verlaten.

HUISHOUDELIJK

Werkgroepbijeenkomst 15 maart 2008 te Radio Kootwijk

Ben van den Horn

Op 15 maart 2008 was de WBN te gast bij Staatsbosbeheer-Oost in Radio Kootwijk met gastheer Herman Linde. De vergaderplek voldeed ruimschoots aan de wens om te kunnen beschikken over grotere vergaderruimtes.

Tijdens de vergadering werd vastgesteld dat er twee WBN-ers vertegenwoordigd waren bij het internationale Martercolloqïum in Tsjechië.

Henri Wijsman nam afscheid van het bestuur WBN. Henri wordt met een warme handdruk (alle WBN-versierselen en onderscheidingen zijn reeds in zijn bezit) van de voorzitter onder applaus bedankt voor al het goede bestuurswerk in de afgelopen (tien) jaar. De voorzitter spreekt de hoop uit dat Henri nog lang zijn overige taken (Redacteur Digitale Nieuwsbrief, wetenschappelijke spil in de werkgroep) bij de WBN wil blijven uitvoeren.

Marterpassen XIV werd uitgereikt en het redactieteam dat bestaat uit Aaldrik Pot en Ben van den Horn werd bedankt. Marterpassen XIV is zoals beloofd van een aantal kleurenprenten voorzien. Na een korte leespauze wordt de vergadering hervat.

Bram Achterberg heeft een rapport gemaakt met een tien jaar overzicht in de Zuidelijke Utrechtse Heuvelrug. Dit rapport is als een extra publicatie voor alle belangstellenden in WBN-gelederen beschikbaar tegen de drukkosten. Dit fraaie rapport heeft inmiddels gretig aftrek gevonden.

Tijdens het lezingenprogramma introduceerde Herman Linde het gebied. De fraaie omgeving van Radio-Kootwijk is het grootste gebied in Nederland waar geen verharde weginfrastructuur wordt aangetroffen. Het bosbeheer is erop gericht om zoveel mogelijk voor boommarter geschikte bomen in tact te houden.

Hugh Jansman blikte terug op de resultaten van het WBN Lustrum in 2007 en ontvouwde de plannen voor het telemetrieonderzoek in de Gelderse Vallei.

Ruud van den Akker presenteerde zijn ervaringen met diverse fotovallen en het gebruik van lokstoffen. De volgende lezing van Anja Oude Tijdhof sloot daar mooi op aan. Anja presenteerde haar plannen voor een afstudeeropdracht ‘De boommarter nader bekeken’ in het kader van de opleiding Natuur en Landschapstechniek 2008. Haar onderzoek (dat inmiddels is afgerond) was gericht op de geschiktheid van het gebruik van cameravallen voor het vaststellen van de aanwezigheid van boommarters in Nederland. Zij heeft een aantal digitale camera’s geplaatst en wekelijks gecontroleerd en was er al in geslaagd om één boommarter te fotograferen (zie foto).

Na afloop van de vergadering toonde Herman Linde en Henri Wijsman een aantal gebieden waar de aanwezigheid van boommarters aannemelijk is of werd aangetoond. Ook werd een gekandelaberde beuk getoond, een voorbeeld van een goede beheersmaatregel.Tijdens de excursie werden vele boommarteruitwerpselen aangetroffen.

Werkgroepbijeenkomst 11 oktober 2008 bij SBB te Ossenzijl

Ben van den Horn

We waren te gast in de Weerribben op de terreinen van Staatsbosbeheer te Ossenzijl. Om meer dan een reden een interessant gebied; de laatste jaren is duidelijk geworden dat de boommarter hier tot het standwild behoort en ook de otter heeft zich hier gevestigd.

In het bezoekerscentrum hadden we alle ruimte en middelen om te kunnen vergaderen. We konden een nieuw lid Daniël Tuitert verwelkomen. Daniël is regiocoördinator van de Zoogdierenwerkgroep Overijssel-VZZ en actief in Overijssel met vleermuizen en via de steenmarter bij toeval in aanraking gekomen met boommarters.

Het huishoudelijke gedeelte van de vergadering heeft vooral in het teken gestaan van het protocol. Alhoewel de bedoelingen van het protocol door de meesten worden ondersteund, is een aantal hengcammers ongelukkig met de timing en de inhoud van het protocol. Tijdens de discussie ontstaat een uiteindelijk onbeheersbaar debat. Op voorstel van de voorzitter wordt de bespreking van het hengcam-protocol opgeschort. Johan Thissen meldt de vergadering nog wel dat de wetgeving is veranderd en in 2009 voor de VZZ een protocol verplicht wordt voor handelingen die verboden zijn onder artikelen van de Flora en Faunawet. Afgesproken is dat het bestuur zal bijdragen aan een verbeterd protocol voor 2009 samen met bureau VZZ en dat advies wordt aangevraagd hoe de interne samenwerking binnen de WBN kan worden hersteld.

Daniel Tuitert toonde een helder overzicht van alle door hem gevonden aanwezigheidssporen van boommarter. Rond dezelfde tijd dat met een cameraval in Overijssel een boommarter werd gefotografeerd, vond Daniël Tuitert een holle boom met een latrine. Hierin bleken 2 jonge boommarters te liggen. Hiermee heeft hij de lang gezochte voortplanting van een klein aantal boommarters temidden van vele steenmarters aangetoond. De afgelopen 5 jaar heeft hij systematisch vrijwel alle landgoederen tussen Zwolle en Ommen afgezocht naar (boom)marters, tot dit jaar zonder succes.

Jaap Mulder en Ruud van den Akker presenteerden een voorproefje van hun project Gezenderde boommarters in Noord-Brabant, zie elders in deze Marterpassen.

Na afloop van de vergadering volgde een boottocht door de Weerribben onder leiding van Siebrand de Boer. Tijdens de excursie werden zowel marter- als otteruitwerpselen aangetroffen. Het weer was zomers te noemen.

Jaarverslag 2008

Ben van den Horn

Wij hebben de afgelopen jaren een indrukwekkende hoeveelheid kennis vergaard over de boommarter. Een aardige factor is dat steeds meer contacten, zowel bestaande als nieuwe, bereid blijken om hun terloopse waarnemingen door te geven aan de WBN en ze doen daar goed aan...

Het ledental groeide dit jaar door van 68 tot 76 en de leden kwamen twee maal in een werkvergadering bijeen.

Op 14 januari 2009 waren er 82 gevallen van voortplanting bekend en dat is maar liefst 25% meer dan het oude record van 61 vorig seizoen.

Het bestuur vergaderde twee maal. Tijdens de bestuursvergadering op 28 januari 2008 kondigde Henri Wijsman aan afscheid te nemen van het bestuur. De voorzitter WBN sprak van een historisch moment en sprak een kort dankwoord uit voor het vele goede de afgelopen tien jaar. Het bestuur WBN heeft ook in 2008 twee maal deelgenomen aan een regulier overleg van het bestuur VZZ en de werkgroep besturen.

Er is een WBN-onderzoeksplan voor telemetrieonderzoek en een bijbehorend plan van aanpak ‘Terreingebruik bij Boommarters, in het bijzonder in de nabijheid van (autosnel)wegen en in moerasgebieden met veel open water’ gemaakt door Gerard Müskens, met een raming van € 500.000 in vijf jaar. Het bureau VZZ zal formele opdrachtnemer zijn en gaan uitvoeren in samenwerking met nog nader te bepalen professionele partijen. Voor de WBN ligt een rol in de communicatie rond het project bijvoorbeeld om te komen tot een betalende opdrachtgever. Het LNV-beleid wordt uitgevoerd door de provincies, dus daar wordt de opdrachtgever nu gezocht. In juni hebben Hugh Jansman en Ben van den Horn met Chris Achterberg en Johan Thissen gesproken over mogelijke financiering van het telemetrieproject via de provincie Gelderland. Helaas zijn we eind 2008 niet zo ver dat we de financiering voor dit ambitieuze plan rond hebben.

Geheel onverwachts en enigszins toevallig kon er dit jaar toch een telemetrieonderzoek plaatsvinden. Dit jaar belandde er een recordaantal van zes

boommarters in de opvang: vijf mannetjes en een vrouwtje. Eén van de mannetjes werd als volwassen dier voor dood opgeraapt op de weg, maar kwam toch weer tot leven. De overige dieren werden als klein jong opgevangen door Draak en Zenja, van de frettenopvang in Amersfoort. Later nam Adrie Nieuwenhuizen de zorg voor een deel van de marters over. Henri Wijsman had het idee om de dieren uit te zetten voor herintroductie. Jaap Mulder voerde het uit in opdracht van de Provincie Brabant. Op 1 oktober werden de zes boommarters overgebracht naar twee uitwenkooien ergens in het Groene Woud. Alle dieren hadden intussen een halsbandzender, en vanaf 24 oktober kregen de dieren in kleine groepjes de vrijheid, de laatste twee op 18 november. Elders in deze Marterpassen kunt u lezen over de eerste onderzoeksresultaten van Jaap Mulder, Ruud van den Akker en Maarten Hofman.

Ook is er nog een tweetal aanmoedigingspremies bijgeschreven. In de eerste plaats mocht de WBN op 22 september 2008 als winnaar van de derde prijs van de Fentener van Vlissingen AD-Natuurprijs een bedrag van 12.500 euro in ontvangst nemen. Dit geld zal worden besteed aan de uitvoering van een telemetrieproject, waarvan de jury het belang erkende. Jury voorzitter Ed Nijpels verklaarde: 'Verschillende juryleden roemden vooral het geduld waarmee het onderzoek naar de habitat van de boommarter wordt uitgevoerd. Met dit werk kan wellicht de soort voor uitsterven worden behoed.' De WBN is blij met de prijs, want het is een belangrijk begin. In de tweede plaats is het levenswerk van natuurfotograaf en WBN-lid Geurt Besselink (zie kaderartikel op pagina 49) gebundeld in een fotoboek en een deel van de opbrengst wordt ingezet voor het behoud van die natuur, wat het project leuk en bijzonder maakt. Het telemetrieproject bleek een mogelijk doel en na een toelichting door Ben van den Horn, mocht de WBN in december 2008 een mooie gift van € 586 ontvangen.

De WBN presenteert zich goed binnen de VZZ. Hugh Jansman is op de najaarsvergadering als VZZ-bestuurslid voorgedragen. Ruud van den Akker heeft op 15 november een lezing gehouden over zijn ervaringen met allerhande techniek bij zoogdieronderzoek.

In 2008 is voor het eerst een protocol toegevoegd aan de ontheffing voor het hengcammen. Het protocol is inmiddels een verplichting geworden voor het seizoen 2009. Daarnaast meent het bestuur dat een protocol uiting geeft aan een zelflerende organisatie; het wegnemen van een aantal onduidelijkheden bij sommige uitvoerders over 'do en don't' bij het hengcammen. Helaas heeft het protocol door haar timing enkelen verrast en daardoor ongewenste bijeffecten gehad. De spanningen zijn zo hoog opgelopen, dat het bestuur advies heeft gevraagd aan oud-voorzitter en erelid Kees Canters. Eind december 2008 is dit advies geleverd en het bestuur heeft besloten het advies integraal over te nemen in de hoop de harmonie binnen de WBN te herstellen. Het bestuur is op moment van schrijven nog niet in staat geweest om het gebruik van de infraroodcamera bij boomholte-inspecties te evalueren.

Onze plannen voor 2009 zijn onder meer:

- Doorgaan met onderzoek naar de mast en de muizenstand om een relatie met het jaarlijks aantal gevonden nestbomen te kunnen leggen.
- Een meerjaars telemetrieproject opstarten, waarbij boommarters met een zender worden uitgerust om hun terreingebruik te kunnen volgen, knelpunten te identificeren en ook de sturende elementen in het landschap waarlangs boommarters zich graag verplaatsen.
- Steunen van het project 'Boommarters in de Achterhoek', waarbij beoogd wordt de terugkeer van de boommarter in de Achterhoek als standwild te bevorderen via samenhangende geschikte biotopen, zodat dit gebied weer als verbinding kan dienen tussen de populatie in Midden-Nederland (Veluwe en Utrechtse Heuvelrug) en de boommarterpopulaties in Westfalen.
- Consolidatie van het boommarteronderzoek in Noord-West Overijssel, dat zich onder meer richt op de grootte van de populatie, de nestplaatskeuze, de benutte terreintypen door boommarter en de verschillen in voedselkeuze van de bommarters in de moerasgebieden en de boommarters op de meer traditionele plekken.
- Tweemaal per jaar een vergadering met aansluitende excursie organiseren. Om de twee jaar houden we een themadag over gevonden nestbomen.
- Het blijven zoeken naar nestbomen en meer inventariseren op de witte-plekkengebieden.
- De mogelijkheden verkennen om parkoersen in boommartergebieden te inventariseren op keutels om een relatie te leggen tussen het aantal vindplekken op plaatsen waar boommarters lopen (en niet slapen) en de maand van het jaar.

Begroting 2009 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Walther Bakker

	Inkomsten (€)	Uitgaven (€)
Rente	50,00	
VZZ basissubsidie	250,00	
Marterpassen XIV		650,00
Contributie leden	650,00	
Bestuur		100,00
Debiteuren 2008 (ink.)	92,00	
Winkelinkomsten	100,00	
Vergadering voorjaar 2009		50,00
Vergadering najaar 2009		50,00
Batig saldo		292,00
Balans	1142,00	1142,00

Financieel verslag 2008 Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ

Walther Bakker

	Inkomsten (€)		**Uitgaven (€)**	
	Begroot	**Gerealiseerd**	**Begroot**	**Gerealiseerd**
Rente	100,00	1,50		0,00
Subsidie VZZ	250,00	250,00		
MARTERPASSEN XIV			680,00	620,10
Contributie WBN-leden (incl. MP XIV)	680,00	610,00		
Bestuur			50,00	64,59
Recette winkel	80,00	383,50		445,05
Vergadering voorjaar 2008			50,00	13,90
Vergadering najaar 2008			50,00	
Debiteuren WBN 2007 (ink.) en 2008 (uitg.)	50,00	32,00		92,00
Crediteuren (Lustrum Catering)			1905,51	1905,51
Nadeling saldo	1575,51	1864,15		
Balans	2735,51	3141,15	2735,51	3141,15

Saldo Giro	1-1-2008	4547,60	31-12-2008	337,32	
Kas	1-1-2008	63,37	31-12-2008	0,00	
Saldo Rentemeer	1-1-2008	1382,12	+ 31-12-2008	3883,62	+
		5993,09		4220,94	

In 2008 is het WBN-vermogen afgenomen met € 1864,15 , iets meer dan de begrootte € 1575,51. Dit wordt verklaard door € 92 nog te innen contributies en facturen uit 2008 en een nog te verkopen voorraad van de voorgefinancierde Achterberg-rapporten. Daarnaast zijn de begrootte rente-inkomsten nog niet gerealiseerd, omdat de Rentemeerrekening pas laat in 2007 is geopend en de rente in februari 2008 werd bijgeschreven.

Begroting 2009 Boommarterstichting

Walther Bakker

	Inkomsten (€)	Uitgaven (€)
Rente	50,00	
Giften	100,00	
Advies	100,00	
Onderzoek boommarter		2000,00
Projecten	13.500,00	13.500,00
Reserve apparatuur		500,00
Verkoop posters, kaarten, stickers	100,00	
Brochure	50,00	
Nadelig saldo	3250,00	
Balans	16000,00	16000,00

Financieel verslag Boommarterstichting 2008

Walther Bakker

	Inkomsten (€)		Uitgaven (€)	
	Begroot	Gerealiseerd	Begroot	Gerealiseerd
Rente	50,00			
Giften	100,00	13108,30		
Advies	100,00			
Onderzoek boommarter			1000,00	785,64
Projecten (inclusief 300 € crediteuren 2007)			3300,00	1300,00
Reserve apparatuur			500,00	
Verkoop posters, kaarten, stickers	500,00			
Brochure	100,00	121,50		
Bestuurskosten (waaronder KvK)				94,40
Debiteuren				12500,00
Nadelig saldo	3950,00	1450,24		
Balans	4800,00	14680,04	4800,00	14680,04

Saldo Giro	1-1-2008	4069,19	31-12-2008	118,95	
Saldo Rente meer	1-1-2008	0,00	31-12-2008	2500,00	
Kas	1-1-2008	0,00	+ 31-12-2008	0,00	+
		4069,19		2618,95	

In 2008 is het vermogen van de Boommarterstichting afgenomen met € 1450,24, veel minder dan de begrootte € 3950,00. Dit wordt verklaard doordat we 2000 € minder aan projecten hebben kunnen uitgeven dan begroot, onderzoek iets is achtergebleven op de begroting. Verzuimd is om de bestuurskosten van plusminus € 100 die samenhangen met het Postbank-betalingsverkeer en de facturen van de Kamer van Koophandel op de begroting te zetten. Voorts bleken er geen kosten verbonden aan het beheer en onderhoud van ons materi-

eel (hengcams e.d.). In de cijfers is de 3e Fentener van Vlissingen Natuurprijs opgenomen, zoals blijkt uit de € 12.500 aan beide zijde van de balans (giften en debiteuren) en daarnaast hebben we een gift van € 586 van Geurt Besselink en Mirjam Langelaar ontvangen.

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Secretaris WBN

Bram Achterberg
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
A.Achterberg@phys.uu.nl
0343- 452524

Chris Achterberg
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
chris@achterberg-horst.demon.nl
chris.achterberg@vzz.nl
0343-452524 (0651 995134)

Ruud van den Akker
Berlagelaan 103
3723 AC BILTHOVEN
rumarvandenakker@wanadoo.nl
030 2280409

Teun Baarspul
Kloosterstraat 21-rood
2021 VJ HAARLEM
teunbaarspul@hotmail.com
023-5264624

Walther Bakker
Schout 35
1625 BP HOORN (NH)
Walther.W.Bakker@inter.NL.net
0650 217 289

Huub Berger
Zeisterweg 106
3931 MG WOUDENBERG
hberger@tiscali.nl
0343-491426

Geurt Besselink
Saksenlaan 11
7312 TN APELDOORN
geurt@natuurfotogeurt.nl
055-3551557 (06 42 085 530)

Monique Bestman
De Grutto 92
3972 PD DRIEBERGEN-RIJSENBURG
m.bestman@louisbolk.nl
0343-533951

Florian Bijmold
Henric de Cranestraat 112
8374 KR KUINRE
fbijmold@planet.nl
0527-231 006 (06-29073581)

Edwin Bloemers
Begoniastraat 23
3772 HA BARNEVELD
emmyb1@tele2.nl
0342 414 811

Marc Boersma
Rietkamp 9
8191 TH WAPENVELD
mboersma@solcon.nl
0620 615 262

Jan ten Böhmer
Ordermolenweg 64
7312 SL APELDOORN
jan.tbohmer@planet.nl
055 3552850

Wim Bomhof
Loolaan 90
3971PP DRIEBERGEN RIJSENBURG
wim.bomhof@planet.nl
0343-515031

Sim Broekhuizen
Herenstraat 19
6981 CT DOESBURG
sim.broekhuizen@wur.nl
0313-471 950 (0317 478 757)

Cees Buys
Fazantlaan 109
6951 JL DIEREN
c.buys@planet.nl
0313-419 997 (06 53485999)

Kees Canters
Zuiderkerkstraat 12
8011 HG ZWOLLE
geen e-mail
038-4234589

Alma Derksen
Nieuwe Veenendaalseweg 227
3911 MJ RHENEN
demetzee@hotmail.com
0317 619 920,

Harry van Diepen
Troelstrastraat 2
8161 DS EPE
vandiepen@introweb.nl
0578-615 114 (06 12197525)

Vilmar Dijkstra
Pinksterbloemstraat 54
6832 BK ARNHEM
v.dijkstra@vzz.nl
026-4431826

Teunis Glismeier
Bentinckstraat 61
3882 EB PUTTEN
t.glismeijer@hetnet.nl
0341-358003

Jan van der Greef
De Beaufortlaan 8
3971 BM DRIEBERGEN
jan.vandergreef@tno.nl
0343-518491

Margriet Hartman
J.J.P. Oudkwartier 5
3723 ZA BILTHOVEN
mooibos@msn.com
030-2257277

Udo Hassefras
Post Beheereenheid Utrecht
Eikslaan 5
3455 SL HAARZUILENS
U.Hassefras@Natuurmonumenten.nl
06 – 54295341/030-6775466

Maurice la Haye
Daalseweg 314
6523 CE NIJMEGEN
Maurice.LaHaye@wur.nl
024-3224655 (06-16818822)

Peter Heins
Weimarstraat 1
7315 GV APELDOORN
p.heins@chello.nl

Roel Hoeve
D.v.Bourgondiestraat 57
8325 GG VOLLENHOVE
roelhoeve@hetnet.nl
0527 243001

Tim Hofmeester
Dijkgraaf 4-9a8
6708 PG WAGENINGEN
t.hofmeester@gmail.com
0611226222

Ben van den Horn & Elise Schokker
Celsiusstraat 4
3817 XG AMERSFOORT
belise@hetnet.nl
033-4625970 (06 51217194)

Monique van der Horst
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
monique@achterberg-horst.demon.nl
06 22481478

Frans Jacobs
Rijnbanddijk 7
4043 JH OPHEUSDEN
frans.jacobs@wur.nl
0488 441 093 (0644 254 850)

Hugh Jansman
G.v.Stellingwerfstraat 18
3812 SL AMERSFOORT
hugh.jansman@wur.nl
06 51645460 (033 4654100)

Jenneke Kamphuis
Berkenlaan 15
8181 NP HEERDE
jenneke.kamphuis@hetnet.nl
0578 691968

Jan Kapaan
Molenbergweg 20
8075 PJ ELSPEET
johannespeggy@hotmail.com

Robert Keizer
Harnjesweg 20
6707 EV WAGENINGEN
robertkeizer@hotmail.com
0317-453477 (06 51198227)

Rick van Kesteren
Roland Holstlaan 22
3431 GP NIEUWEGEIN
rikes@casema.nl
030-6031627

Hans Kleef
Hoofdweg 225
9621 AJ SLOCHTEREN
hl.kleef@gmail.com
0598-422193

Dick Klees
Legstraat 2a
4861 RK CHAAM
studio.wolverine@wanadoo.nl
016-149 3170 (06 21572238)

Olga van der Klis
Heldringsweg 4
7351 BE HOENDERLOO
vdkli45@hetnet.nl
055 3781079

Tjeerd Kooij
Arnoudstraat 22
6824 GB ARNHEM
Tjeerdkooij@hotmail.com
026-4452213 (06-20786375)

Kees de Kroon
Berkenweg 2 – B
3941 JB DOORN
cmmdekroon@hetnet.nl
0343 412442

Peter van der Leer
Capella 10
6922 LG DUIVEN
pvanderleer@hotmail.com
0316-281061

Jannie te Linde
Jan Flintermanlaan 7
9269 VV VEENWOUDEN
j.g.te.linde@chello.nl
0511 474640

René van Lopik
Amsterdamseweg 138
6814 GJ ARNHEM
recona.van.lopik@planet.nl
06 53179449

Erwin van Maanen
Gewestlaan 45
7431 AJ DIEPENVEEN
e.v.m.shaman@home.nl
0570-614176

Harold van der Meer
Roggeveld 51
3902 ED VEENENDAAL
harold_zeearend@hotmail.com
0318-548499

Ronald Messemaker
Veneweg 253
7946 LV WANNEPERVEEN
R.Messemaker@Natuurmonumenten.nl
0527-206520

Johan Metselaar
Boomstede 337
3608 BA MAARSSEN
johanmetselaar@casema.nl
0346-567812

Jeroen Mos
Onder de Bomen 4
6871 CH RENKUM
wildlifeworld@hotmail.com
06 618819921

Jaap Mulder
De Holle Bilt 17
3732 HM DE BILT
muldernatuurlijk@gmail.com
030 2213471

Gerard Müskens
Van Nispenstraat 4
6561 BG GROESBEEK
gerard.muskens@wur.nl
024-3976343 (06 51 312 667)

Adrie Nieuwenhuizen
Meervelderweg 22
3888 NK NIEUW-MILLIGEN
adrie-nieuwenhuizen@hetnet.nl
0577-456466

Mark Ottens
Papaverhof 45
3772 GW BARNEVELD
m.ottens@europedoors.nl
0342 419431 (0624 533 460)

[redacted]

Aaldrik Pot
Huygensstraat 66
9727 JE Groningen
aaldrik@putorius.nl
06-51453305

Silvan Puijman
Boonakker 3
7861 AV Oosterhesselen
s.puijman@groningerlandschap.nl
0524 581260

Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK LELYSTAD
reinhold@landschapsbeheer.net
0320 231971 (0320 294939)

Gerald Schoots
Eperweg 23A
8084 HB 't HARDE
gerald.schoots@planet.nl
0525 650700 (06 28639790)

Hanneke Sevink
Einder 31
3742 ZG BAARN
hannekesevink@freeler.nl
035 5421019 (0622 630 641)

Ruben Smit
Floralaan 41
6707 HN WAGENINGEN
Rubensmit@planet.nl
0317 422657

Hans Teunissen
Abraham Blankaartsingel 163
3813 PA AMERSFOORT
h.teunissen@niob.knaw.nl
033-8883630

Hans Vink
Boterhoeve 5
3992 NB HOUTEN
hans.vink@solcon.nl
030-6374917 (tussen 18.30 en 19.30)

Gerrit Visscher
Bereklauw 18
8131 GN WIJHE
disvis@planet.nl
0570 521035 (06 53969288)

Anke van der Wal
Liebergerweg 716
1223 PZ HILVERSUM
Anke.van.der.Wal@waternet.nl
035 6424741 (0621 508 185)

Kees van Wegen
Rentinckstraat 11
3791 VN ACHTERVELD
keesvanwegen@hetnet.nl
0342 452124

André Westendorp
Het Grotenhuis 15
7091 AS DINXPERLOO
andrewestendorp@12move.nl
0315 651637

Riny Westeneng
Van der Waalsstraat 36
6706 JR WAGENINGEN
familie.westeneng@kliksafe.nl
0317 413317

Rombout de Wijs
Arminiushof 58
1216 KG HILVERSUM
myotis@zonnet.nl
035 621 8157

Henri & Willemien Wijsman
Tony Offermansweg 6
1251 KJ LAREN
hwijsman@hetnet.nl
(wjwijsman@hetnet.nl)
035 5389031

Edward van IJzendoorn
Molenveltlaan 8
2071 BS SANTPOORT
ijzendrn@planet.nl
023 5391446

Mark Zekhuis
Het Laar 243
7414 BR DEVENTER
rarevogel@planet.nl
0570 641921

Cees Zoon
Witharenweg 10
7738 PG WITHAREN
cpmzoon@freeler.nl
0523 676470

Wanda Zwart
Meginhardweg 35
6841 HB ARNHEM
mice75nl@yahoo.com
026 3892956 (06 52480501)

Waarneming van een boommarter die vetbollen en nootjes voor de eekhoorns steelt uit een tuin in Ermelo (2009) (foto's Henk van Beek).

COLOFON

MARTERPASSEN is een uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Zoogdiervereniging VZZ en vooral bedoeld voor interne communicatie tussen de leden.

Redactie
Aaldrik Pot
Ben van den Horn

Vormgeving
Ben van den Horn

WBN-logo en alle illustraties
Dick J.C. Klees

Ontwerp voorkant
Koen Sandifort

Reproductie en Bindwerk
Drukkerij Zuidam &Uithof

Oplage
150

Contributie WBN
EUR 10,- inclusief MARTERPASSEN
Giro 344938
Ten name van:
Penningmeester
Werkgroep Boommarter Nederland
te Epe/Tongeren

VZZ
Oude Kraan 8
6911 LJ Arnhem
Telefoon: 026 3705318
Website: www.vzz.nl
postgiro 203737

België en Luxemburg
Postgiro 000-1486269-35
Ten name van:
Penningmeester VZZ Arnhem
Nederland;
lidmaatschap €30 per jaar, inclusief de abonnementen op de verenigingstijdschriften Lutra en Zoogdier.

Verschijningsdatum
Maart 2009

Verkrijgbaarheid
Bestellen - zolang de voorraad strekt!- bij het VZZ-bureau (adres zie linkerkolom), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld); een rekening wordt meegestuurd.

Verantwoording
Redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren. Er is voor gekozen om namen van soorten met een kleine letter te schrijven. Topografische namen worden volgens de Topografische kaart van Nederland gespeld.
De vermelding van wetenschappelijke namen wordt in het algemeen achterwege gelaten, met een uitzondering, hier gemaakt, voor de boommarter, die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus, 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens.
Citeren van of verwijzen naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. De volgende kanttekening wordt hierbij gemaakt. Omdat MARTERPASSEN vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is dan ook niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen beschreven informatie, inzichten of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen verantwoordelijkheid.

Inlichtingen WBN
Ben van den Horn
Celsiusstraat 4
3817 XG Amersfoort
Telefoon: 033-4625970
E-mail: info@werkgroepboommarter.nl
Web-site : www.werkgroepboommarter.nl

